

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE İÇ GÜVENLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Burhan DEMİRBAŞ**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Akif TURAL**

Ankara 2008

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI**

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE İÇ GÜVENLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Burhan DEMİRBAŞ**

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Akif TURAL**

Ankara 2008

ÖNSÖZ

Bu çalışmayı yaparken arşiv araştırmalarımnda, 1997 yılında yapılan Altıncı Askerî Tarih Semineri için Genelkurmay Askerî Tarih ve Denetleme Başkanlığı Arşivinde araştırmacıların faydalanmasına sunulan ve yapılan çalışmalar sonucu tebliğ edilen, çoğu Kara Kuvvetlerimizle ilgili sınırlı sayıda askerî tarih belgesi değerlendirilmiştir. Türk Silahlı Kuvvetlerinin 1939–1945 dönemi konuş ve kuruluşları, aldığı emniyet tedbirleri, seferberlik ve harekât planları ile ilgili konularda yeterli aydınlatıcı bilgi ve belgeye ulaştım. İkinci Dünya harbi dönemiyle ilgili belgelerin büyük bir kısmının tasnifleri tamamlanmadığı için henüz gizlilik tasnif dereceleri kaldırılmamıştır. Bu nedenle TBMM tutanakları, dönemin Bakanlar Kurulu kararları, Cumhuriyet Arşivi, Emniyet Genel Müdürlüğü arşivleri, 1940–1945 dönemi Ulus, Tanin, Akşam ve Cumhuriyet gazeteleri ile dönemin dergilerini inceleyerek o dönemde yaşamış emekli subayların bir kısmının anılarından faydalandım.

“İkinci Dünya Savaşı Döneminde İç Güvenlik” konulu bu çalışma, iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye’nin siyasi, ekonomik durumu ile askeri ve kolluk kuvvetlerinin durumu incelenmiştir. İkinci bölümde 2’nci Dünya Savaşı döneminde Türk Ordusunun Aldığı Güvenlik Tedbirleri başlığı altında aldığı tedbirler ortaya konmuştur. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı ve Göç başlığı altında Türkiye’deki göç hareketleri ile savaş esnasındaki göçler üzerinde durulmuştur.

Çalışmanın toplu değerlendirmesinin yapıldığı bir sonuç bölümü ile çalışma tamamlanmıştır. Bu çalışma akademik hayatın başlangıcı sayılan yüksek lisans seviyesi yanında bu konudaki daha sonra yapılacaklara bir

başlangıç olması için yapılmış bir çalışma olup eksiklikleri bu açıdan değerlendirilip hoş görülmelidir.

Konu seçiminden sonra bölümlerin oluşturulması elde ettiğim arşiv belgelerinin kullanılması bakımından bana yardımlarını eksik etmeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL hocama şükranlarımı belirtmeyi bir borç sayarım.

Ankara 2008

Burhan DEMİRBAŞ

ONAY

Burhan DEMİRBAŞ tarafından hazırlanan “İkinci Dünya Savaşı Döneminde İç Güvenlik” başlıklı bu çalışma, 17 Eylül 2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalı/ Türkiye Cumhuriyeti Bilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet Akif TURAL (Başkan)

Prof. Dr. Mehmet ŞAHİNGÖZ

Prof. Dr. Hale ŞIVGIN

İÇİNDEKİLER

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE İÇ GÜVENLİK

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TÜRKİYE

A. TÜRKİYE’NİN SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU.....	5
1. Türkiye’nin Siyasi Durumu.....	5
2. Türkiye’nin Ekonomik Durumu.....	11
B. TÜRKİYE’NİN ASKERİ VE KOLLUK KUVVETLERİNİN DURUMU...17	
1. Kara Kuvvetleri.....	17
a. İkinci Dünya Savaşı Başlangıcına Kadar Kara Kuvvetlerinin Durumu.....	17
b. İkinci Dünya Savaşı Döneminde Kara Kuvvetlerinin Durumu.....	18
2. Deniz Kuvvetleri.....	24
3. Hava Kuvvetleri.....	27
4. Jandarma Genel Komutanlığı.....	30
a. Jandarma Teşkilatı.....	33
b. Jandarma Okulları.....	37
(1) Jandarma Subay Okulu.....	37
(2) Jandarma Gedikli Erbaş Okulu.....	38
(3) Jandarma Er Okulları.....	38
5. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Diğer Kolluk Teşkilatları.....	38
a. Emniyet Genel Müdürlüğü Teşkilatı.....	38
(1) Merkez Teşkilatı.....	39
(2) İl Teşkilatları.....	40
b. Emniyet Teşkilatı Okulları.....	41

(2) Polis Koleji.....	42
(3) Polis İl Okulları.....	42
(4) İllerde Açılan Polis İlk Öğretim Kursları.....	43
c. Diğer Kolluk Kuvvetleri.....	44
(1) Çarşı, Mahalle, Kır ve Çiftçi Mallarını Koruma Bekçileri..	44
(2) Köy Korucuları.....	46
ç. Hususi Zabıtalardan.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE ALINAN GÜVENLİK TEDBİRLERİ

A. TÜRKİYE'NİN ASAYİŞ DURUMU.....	50
1. Asayiş Etkileyen Siyasi Olay ve Faaliyetler.....	50
a. Sağ ve Sol Faaliyetleri.....	51
(1) Sol Olaylar.....	51
(2) Sağ Olaylar.....	57
b. İrtica Faaliyetleri.....	68
c. Bölücü Faaliyetler.....	77
2. Asayiş Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faaliyetler.....	78
a. İhtikar ve Karaborsacılık.....	78
b. Yolsuzluklar ve Karne Olayındaki Usulsüzlükler.....	90
3. Asayiş Etkileyen Diğer Faaliyetler.....	99
a. Depremler, Seller ve Salgın Hastalıklar.....	99
b. İşsizlik, Ekonomik Zorluklar.....	102
B. TÜRK ORDUSUNUN ALDIĞI TEDBİRLER.....	105
1. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin Asayişte Aldığı Görevler...	105
2. Jandarmanın Asayişte Aldığı Görevler.....	116
3. Pasif Korunma Tedbirleri ve Basına Yansımaları.....	130
4. Basının İç Güvenliğe Yönelik Yayın Politikası ve Sansür.....	135
C. II. DÜNYA SAVAŞI VE GÖÇ.....	142
1. Göç Olgusu ve Türkiye'de Göç Hareketleri.....	142

2. Türk Tarihindeki Göçler.....	143
a. Genel.....	143
b. Cumhuriyetin İlanından Sonraki Göçler.....	144
c. İkinci Dünya Savaşı Esnasında Yapılan Göçler.....	145
SONUÇ.....	149
KAYNAKÇA.....	155
EKLER.....	164
ÖZET.....	184
ABSTRACT.....	186

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
APK	: Araştırma, Planlama Kurumu
Astsb.	: Astsubay
Bkz.	: Bakınız
Bl.	: Bölük
Böl.	: Bölüm
Büt.	: Bütçe
c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
Dz.K.K.lığı	: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Eko.	: Ekonomi
Em.Gn Md.	: Emniyet Genel Müdürlüğü
Gnkur. Bşk.lığı	: Genelkurmay Başkanlığı
Harc.	: Harcama
Haz.	: Hazırlayan
Hv.K.K.lığı	: Hava Kuvvetleri Komutanlığı
İç Hiz. K.	: İç Hizmet Kanunu
J.	: Jandarma
J. Gn. K.lığı	: Jandarma Genel Komutanlığı
Kol.	: Kolluk
K.K.K.	: Kara Kuvvetleri Komutanlığı
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
Matb.	: Matbaa

MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
Md.	: Madde
Mil.	: Milyon
Mt.	: Makineli tüfek
Or.	: Oran
PVSK	: Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sav.	: Savunma
Tar.	: Tarih
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
Top.	: Toplam
TSK	: Türk Silhl Kuvvetleri
TCK	: Türk Ceza Kanunu
Vak.	: Vakf
Vb.	: Ve başkaları
Vd.	: Ve diğerleri
Vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

İlk çağlardan bu yana insanların en temel gereksinimlerinden birisi güvenlik içerisinde yaşamak olmuştur. Ülkemizde polis kavramının yanı sıra, 'Kolluk' ve 'Zabıta' terimleri kullanılmakta ise de Zabıta sözcüğünün Polis sözcüğüne kıyasla daha geniş ve kapsamlı bir anlamı vardır.¹ Zabıta kavramına karşılık bazen kolluk kuvveti kavramı da kullanılmaktadır. "Ortalığı gözden geçirmek, kolağan etmek" manasında kullanılan "kol" kelimesinden aynı manaların yüklendiği kol gezmek tabirleri gelişmiş, bu işi yapan zabıtaya kollukçu ve bunların bulundukları yerlere kolluk denilmeye başlanmıştır.²

Böylece kolluk kelimesi kollamak mastarının isim şekli olup, eski 'Zabıta' teriminin karşılığı olarak kullanılmakta ve kollama görevini yapan kuruluşa, bazen de o kuruluş adına hareket eden kişiye de ad olmaktadır.³

Günümüzde, kolluk teriminin içerisine polis, Jandarma ve özel kolluk da dâhil edilmekte, kolluk genel ve özel olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Genel Kolluk olarak Polis ve Jandarma, Özel Kolluk olarak da genel kolluk dışında kalan ve özel kanunlarla kurulan ve yetkileri belirlenmiş kolluk teşkilâtı kastedilmektedir.⁴

Birinci Dünya Savaşından sonra galiplerin mağluplara kabul ettirdikleri barış antlaşmaları Avrupa'ya barışı getirememiştir. Bu anlaşmalar galipler tarafından mağluplara tarif edilemez bir kin ve hırsla, haksız ve adaletsizce, zorla kabul ettirilmişlerdi. Mağluplar mutlaka ilk fırsatta uyanacaklar ve bu anlaşmaları yırtacaklardı. Türk Milleti için bu

¹ R. Fusun Akıncı, Sokullu, **Polis-Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi**, Polis Alt-Kültürü ve İnsan Hakları, İstanbul, Gümüş Basımevi, 1990, s. 18.

² Eyüp Şahin, "Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi", **Polis Dergisi**, Sayı; 38, Ankara, EGM Yayınları (Ocak-Şubat-Mart 2004), s. 101.

³ Ali Şafak, **Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku ve Polis**, Ankara, Adalet Matbaası, 1991, ss. 98-99.

⁴ Şafak, a.e., ss. 98-99.

hak ve adaletten yoksun antlaşmaların başında gelen Sevres (Sevr) paçavrasını ilk defa büyük Atatürk'ün önderliğinde Türk Ulusu yırtmış ve Ulusal Misak'ın öngördüğü sınırlar içinde yeni bir ulusal devlet kurmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı ekonomik yetersizliği ve her alanda geri kalmışlığı yenmek için ardı ardına devrimler gerçekleştirmekteydi. Devrimler tamamlanacak, kökleşecek ve çağdaş uygarlık düzeyine, bunun da üzerine ulaşılacaktı.

İkinci Dünya Savaşı başladığında henüz on altı yaşındaki Türkiye Cumhuriyetinin önündeki en önemli konu, ne pahasına olursa olsun, bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü korumaktı. Atatürk hayatının son günlerine doğru İkinci Dünya Savaşı için şöyle diyordu;

“Bir dünya savaşı yakındır. Bu savaş sonunda dünyanın durumu ve dengesi baştanbaşa bozulacaktır. İşte bu devre esnasında doğru hareket etmesini bilmeyip en küçük bir hata yapmamız halinde, başımıza mütareke yıllarından daha çok felaketler gelmesi mümkündür...”⁵

Mustafa Kemal ATATÜRK'ü İkinci Dünya Savaşından hemen önce kaybeden Türkiye'de, kendisi ile birlikte Birinci Dünya Savaşında savaşmış, 521 yıllık Osmanlı İmparatorluğunun bitişini görmüş ve yeni bir devlet kurmak için canını hiçe saymış deneyimli askerler ile sivil devlet adamları vardı ve İkinci Dünya Savaşını soğukkanlılıkla karşılamışlardı. Savaş sürecinde hata yapmamışlar ve Türkiye'yi bu büyük yangından, egemenliğinden ve toprak bütünlüğünden hiçbir şey kaybettirmeden, çekip çıkarmışlardı.

⁵ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, Cilt 2, Remzi Kitapevi, 6.Baskı, Ali Fuat Cebesoy'un Siyasi Hatıralarına Atfen, s.87.

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE TÜRKİYE

İkinci Dünya Savaşı 1 Eylül 1939 tarihinde başladığında hiç kimse savaşın kısa bir sürede Avrupa'yı saracağını hesap etmemişti. Ancak Alman orduları, iki hafta gibi kısa bir sürede Polonya'yı işgal etti. Ardından da iki gün sonra Fransa ve İngiltere Almanya'ya savaş ilan etti. Nazi Almanyası bir anda tüm Avrupa'yı kana bulayacak bir girişimde bulunmuştu. Hemen ardından da Almanya'nın ezici istilasını geldi. İtalyanlar, Ruslar ve daha sonra da Japonlar savaşın diğer kahramanları oldular. Hiç şüphesiz ki bu savaş tüm dünyayı yerinden oynatacaktı⁶.

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşındaki durumu, stratejik mevkiinin önemi dolayısıyla, gerek Müttefiklerin, gerek Mihver'in Türkiye'yi kendi yanlarında savaşa sokmak için harcadıkları çabalardan ve Türkiye üzerinde yaptıkları baskılardan başka bir şey değildir. Savaşın tarafların bu faaliyetleri karşısında Türkiye'nin politikası ise, savaşın dışında kalmak ve memleketi savaşın yıkıntılarından korumak olmuştur. Türkiye'nin idarecileri bu gayenin gerçekleşmesinde gerçekten değerli bir başarı kazanmışlardır⁷.

Dış politikanın kuramsal anlamdaki aslî eksenlerinin, Avrupa'da Versay rejimi sonrasında yaklaşan büyük savaşın muhtemel yıkıcı zararlarından, genç Türkiye Cumhuriyeti'ni mümkün olduğunca sakınabilmek, Lozan ve Montrö antlaşmalarıyla⁸ kurulan yeni rejimi, Türkiye'nin fevkalâde hayatî öneme sahip jeopolitik ve jeostratejik

⁶ Cengiz Özkarakir, **Her Cephe Savaşık, "İkinci Dünya Savaşında Türkler"** Doğan Kitapçılık, 2005, s.179.

⁷ Fahir Armaoğlu, **20 YY Siyasi Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 616.

⁸ Mehmet Gönübol, Cem SAR; **"Olaylarla Türk Dış Politikası-Lausanne'dan Sonra Türk Dış Politikası"**, AÜSBF, Yayın No; 558, 1987, s. 59–185.

konumunu, Boğazlar'ın⁹, Süveyş Kanalı vasıtasıyla değişen Orta Doğu-Akdeniz-Karadeniz ulaşım hatlarının güvenliğini muhafaza edebilmek olmuştur. Bu maksatla; istikrarlı, güvenilir, çok merkezli, dinamik ve hassas dengeleri gözeten bu genel yapının dördüncü önemli ayağını, toprak bütünlüğü ve egemenliği sağlanmış ülkenin ekonomik ve ticarî yapısını sür'atle güçlendirebilmek hedefi teşkil etmiştir.

A. TÜRKİYE'NİN SİYASİ VE EKONOMİK DURUMU

1. Türkiye'nin Siyasi Durumu

Büyük Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de hayata gözlerini yummasının ardından, 11 Kasım 1938'de, Cumhuriyet Halk Partisi Meclis Grubunda yapılan toplantıda; 323 oyun 322'sini alan İnönü'nün Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle geriye Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanlığı seçimi kalmıştı.

Bu amaçla 26 Aralık 1938'de Ankara'da toplanan CHP kurultayında, CHP Genel Başkan Vekili Celal Bayar, CHP programının genel başkan seçimiyle ilgili maddesini değiştirmek üzere sunduğu tasarıda, Partinin kurucusu ve ebedi Başkanı'nın Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu olan Kemal Atatürk olduğunu ve Partinin değişmez Genel Başkanı'nın İsmet İnönü olduğunu ifade ettikten sonra, Partinin değişmez Başkanlığının ancak vefat, vazife yapamayacak hastalık veya istifa halinde boşalabilmesini teklif etmiştir.¹⁰

Oybirliği ile kabul edilen bu tasarıdan sonra İNÖNÜ, yalnız devletin başı olarak değil, tek partili siyasi iktidarın da değişmez başkanı ve Milli Şefi olarak ülkedeki bütün yetkileri eline aldı. İnönü çok deneyimli

⁹ M.Hakkı Caşın, "İkinci Dünya Savaşı'nın Türk Dış Politikası ve Ulusal Güvenlik Stratejilerine Etkileri", T.C. Genelkurmay Başkanlığı Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri 1; İkinci Dünya Harbi ve Türkiye (20-22 Ekim 1997 İstanbul), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998, s.123.

¹⁰ Aydemir, a.g.e. s.38.

bir liderdi. Birinci Dünya Savaşı ve Türk Kurtuluş savaşlarında yıllarca ön cephelerde görev yapmıştı. Savaşın ne demek olduğunu herkesten daha iyi biliyordu.¹¹

25 Ocak 1939 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi Parti Divanı toplantısında, TBMM seçimlerinin yenilenmesi kararı alındı. Bunun üzerine Bayar Hükümeti istifa etti ve yerine Dr. Refik Saydam başkanlığında yeni hükümet kuruldu.¹² Böylece Türkiye, İkinci Dünya Savaşını İnönü'nün Cumhurbaşkanlığında ve Refik Saydam'ın başbakanlığında karşılayacaktır.

Bu dönemde, "Hükümet ve Devlet yapısı, otoriter ve merkezi bir iktidar yapısıdır. Toplumun içinde meclis, meclis içinde parti, partinin içinde kabinenin üstünde devlet başkanı her bakımdan ve tüm kıstaslara göre egemendiler."¹³ Bu nedenle "meclis, hükümet hukuken vardılar. Fakat politikayı bizzat ve doğrudan doğruya İsmet İnönü idare ediyordu."¹⁴ Tek partinin hâkimiyetinde devlet ve parti birleştirilmiş, siyasi muhalefet tasfiye edilmiş ve İnönü'nün etrafından bir kişilik kültü oluşmuştu.¹⁵ Böylece, Milli Şef İnönü'nün idaresinde, tek parti yönetiminin hayatın her alanında söz sahibi olduğu bir dönem başlamıştır. Şevket Süreyya Aydemir bu durumu, "Türk Devlet gemisinin dümeni, hiç şüphe yok ki bütün anlamıyla İnönü'nün elindeydi"¹⁶ tarzında ifade etmiştir.

İnönü, dış politikada "temkinlilik" prensibini esas alan bir yaklaşım sergileyerek askerî stratejide en önemli ilkeyi, yani "temkinliliği" kullandığını ifade etmiştir. Buna göre, İnönü'nün kendi ifadesiyle takip ettiği temel

¹¹ Özkarabekir, **a.g.e.** s.179.

¹² Mete Tuncay, "İkinci Dünya Savaşı'nın Başlarında (1939-1941) Türk Ordusu", **Tarih ve Toplum**, Cilt VI, Sayı; 35 (Kasım 1986), s.35.

¹³ Selim Deringil, **Denge Oyunu**, İstanbul Tarih Vakfı, Yurt Yayınları, Numune Matbaacılık, 1994, s.42

¹⁴ Metin Toker, **Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970, s. 21.

¹⁵ Ferdan Ergut, **Modern Devlet ve Polis; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s. 361.

¹⁶ Aydemir; **a.g.e.** s. 39.

felsefeyi "Savaş sırasında dış politikayı tayin ederken benimsediğim birinci prensip başta işlenen bir hatanın sonradan zor telâfi edildiğidir"¹⁷ olarak tanımlamıştır.

İsmet İnönü Cumhurbaşkanı seçildiği ilk günlerde Avrupa ve Türkiye ile ilgili durumu şöyle anlatmıştır;

*"Dış alemin yeryüzü ölçüsünde çatışmaya gittiğini, kesin olarak inanıyor ve görüyordum. Ufukta beliren bu çetin fırtınayı selametle geçirmek en çok fikrimi işgal ediyordu. Dış ilişkilerimiz kararsız ve temelsizdi. Sovyetlerle ilişkilerimiz gölgeli, Nazilerle ilişkilerimiz şüpheli ve batı alemi ile ilişkilerimiz temelsizdi. İç politikada bir huzur düzenine ihtiyacımız vardı ve bu sorun benim gözümde acele idi."*¹⁸

İşte bu sebeple Türkiye'nin olası bir savaşta "Tarafsız" kalması gerektiğine inanıyordu. Fakat tarafsız kalmanın bir bedeli vardı. Ancak İnönü ne pahasına olursa olsun bunu uygulamakta kararlıydı¹⁹

İsmet İNÖNÜ'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi yurt içinde olduğu kadar yurtdışında da ilgili ülkelerce, özellikle Almanya ve Rusya tarafından da dikkatle izleniyor ve sonuçtan memnun olduklarını belirtiyorlardı. Arcayürek, Alman Dışişleri Bakanlığı arşivindeki incelemelerinde ulaştığı bir belgeye dayanarak şöyle yazar;²⁰

" Kroll'un 7 Şubat 1939 tarihli raporunda, İnönü'nün devlet başkanlığına gelmesi Sovyet Rusya'ya bazı ümitler vermiştir. Meclisteki cumhurbaşkanlığı seçiminde Sovyet Elçisi ve bütün sefaret mensupları hazır bulunmuşlar ve sonucu alkışlamışlardır. İnönü'nün başkan seçilmesiyle Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin eski haline

¹⁷ Deringil; **a.g.e.** s. 46-47.

¹⁸ Aydemir, **a.g.e.** s.33.

¹⁹ Özkarabekir, **a.g.e.** s.179.

²⁰ Cüneyt Arcayürek, "İkinci Dünya Savaşı Ait Gizli Belgeler" isimli yazı dizisinin 17'ncisi, **Hürriyet Gazetesi**, 1972 yılı Ekim ayı.

döneceği sanılmaktadır. Böylece Sovyet Rusya dünyaya izole durumda olmadığını göstermek istemektedir”

Türkiye kendisini savaşa çekmek için başlatılan yoğun girişimler nedeniyle çeşitli görüşmelere, tartışmalara katılmış; savaşa girmemek için sonuna kadar direnmiştir.²¹ 1939 yılı Nisan ayında İtalya'nın Arnavutluk'u işgali Türkiye'de kaygı ile karşılanmıştı. İtalya, Arnavutluk'un işgalinden sonra Türkiye'nin güvenlik bölgesine ayak basmıştı. Bu işgalden doğan bunalım içinde İngiltere ve Fransa 13 Nisan 1939'da Yunanistan ve Romanya'ya garanti verdiler ve Türkiye'ye de böyle bir garanti önerdiler.

15 Nisan'daki yanıtında Türkiye bu öneriyi kabul etmekle beraber bunun iki taraflı olmasını istedi. Türkiye'nin amacı böyle bir tehlike karşısında açık ve belirgin bir garantiye sahip olmaktı. Bunun sonucu olarak, Türkiye'yi “*Barış Cephesi*”ne almak için müzakereler başladı.

Türkiye, İngiltere ve Fransa ile hızla bir ittifaka doğru ilerlediği sıralarda, kendisi için bir çekince kaynağı SSCB ile de benzer bir ittifaka yönelmek istiyordu. Üstelik Rusya da böyle bir ittifaka istekli görünüyordu. Çünkü, batıda Almanya, doğuda Japonya'nın tehditlerinden çekinen SSCB, güvenliğini ve statüsünün devamını sağlayabilmek için bir yandan İngiltere-Fransa ile öte yandan da Türkiye ile görüşmelerini sürdürüyordu.²²

Bu arada, Almanya'nın Türkiye Büyükelçisi Franz Von Papen, ardından Sovyetler Birliği Dışişleri Bakan Yardımcısı Potemkin 28 Nisan 1939'da Ankara'ya gelirler. Potemkin'in Ankara'ya gelişi iyi karşılanmış ve Türk-Sovyet dostluğunun bütün samimiyeti ile devam ettiği ifade

²¹ Suna Kili, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s. 345.

²² Dışişleri Bakanlığı; **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Montreux ve Savaş Öncesi Yıllar (1935-1939)**, Ankara, 1974, s. 216. Rıfki Salim Burçak; **Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939-16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Basım Evi, 1983, s. 37.

olunmuştur.²³ Türkleri yakından tanıyan biri olarak Von Papen'in görevi Türkiye'yi mümkün olduğu kadar Almanya'ya yakın tutmaktır. En azından büyük bir savaşta, Türkiye'nin tarafsızlığını sağlamak ve böylece Türkiye, Fransa ve İngiltere arasında başlayan müzakerelerin bir ittifak ile sonuçlanmasını önlemektir.

Potemkin, Ankara'da sürdürdüğü resmî temaslarda muhtemel bir Türkiye-İngiltere-Fransa-SSCB ittifakını kurmak istediklerini hükümet yetkililerine bildirmişti.²⁴ Aslında Türkiye'nin de istediği bu idi. İngiltere ile "Barış Cephesi" müzakerelerine girdiği zaman durumunu emniyette görmekteydi. Şöyle ki, Almanya'nın Balkanlara doğru harekete geçmesi halinde kuzeyi ve güneyi İngiltere ve 1921 yılından beri dostluk ilişkilerini devam ettirdiği Rusya arasındaki bir ittifak ile güvenlik altına alınacaktı. Bu nedenle İngiltere ile ittifak müzakerelerine girişmede herhangi bir sakınca görmedi. Gerçekten Türkiye, müzakere açılır açılmaz, Sovyetlerle de bu müzakerelerde işbirliği yapmak gereğini ileri sürmüş ve Moskova'yı konuşmalardan haberdar etmiştir. Hatta Potemkin'in ziyaretinde Sovyet Rusya'ya İngiltere ve Fransa ile müzakerelerde bulunulduğu gibi bir karşılıklı yardım paktı teklif edilmiştir.²⁵

Türkiye ile İngiltere arasında 15 Nisan 1939'da başlayan müzakereler 12 Mayıs 1939'da Türkiye'yi "*Barış Cephesi*"ne bağlayan bir bildirinin yayımlanmasıyla sonuçlandı. Bu bildiriye göre, iki devlet, aralarında kendi ulusal güvenlikleri açısından bir ittifak antlaşması imzalayacaklardı. Bu antlaşma imzalanıncaya kadar iki devlet, Akdeniz bölgesinde, savaşa yol açabilecek bir saldırı karşısında etkili bir işbirliği yapmağa ve birbirlerine her türlü yardımda bulunmaya hazırlanacaklardı.

²³ **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**, İkinci Baskı, Ankara, 1969, Sevinç Matbaası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No; 279, s.149.

²⁴ Dışişleri Bakanlığı; **a. g. e.** ; s. 218

²⁵ **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965)**; **a.g.e.** ;s.149

Türk-İngiliz Müşterek Bildirisinin yayımlanmasından sonra Alman Büyükelçisi Von Papen Berlin'e gönderdiği bir raporda;²⁶ *"Türkiye'de bizim şu andaki etkimiz İngiltere ve Fransa'nın etkisinden aşağı kalırsa Türkiye'nin doğusundaki ülkelerde, Irak, İran ve Arap dünyasıyla olan ilişkilerimiz ölümcül bir darbe yemiş olur "* diyordu.

Arcayürek'in incelemesinin 16'ncı dizi yazısında Alman Dışişleri Bakanlığı arşivinin 384242 sayılı belgesine atfen²⁷ *"Türkiye'nin resmi açıklamalarına rağmen, Almanya devamlı olarak savaş sırasında Ankara'nın tutumu üzerinde araştırmalar ve eleştiriler yapmaktadır. 29 Nisan 1939'da verilen bir rapor ve hazırlanan tutanak, savaş içinde Türkiye'nin durumunu bir başka gözle yansıtmaktadır; Bu raporda, emin kaynaklardan aldığımız bilgiye göre, Türkiye mihver devletlerini ve özellikle İtalya'yı düşman görmektedir. Politikasını buna göre ayarlamaktadır. Bu yüzden Balkan devletlerinin mihverin nüfuzuna karşı tarafsızlığını sağlamaya çalışmakta, Bulgaristan ve Romanya arasında bir anlaşma için İngiltere'nin yardımından faydalanmaktadır. Mihver devletlerinin etkisinin daha fazlalaşmaması için, Türkiye devletlerarasında bütünleşmeyi sağlamak istemektedir.*

Türkiye bir saldırıya karşı İngiltere'nin yardımını rica etmiştir. Sovyet Rusya ile bu konuda yakın bir işbirliği arzu etmektedir. Savaş halinde İngiltere ile birlik olmak politikasını yürütecektir. Mümkün olduğu kadar tarafsız kalmaya çalışacak ve bu tarafsızlık mihver devletlerinin Balkanlar veya Akdeniz'e saldırısına kadar sürecektir. Bize söz vermelerine rağmen bu konuda İngiltere ile esaslı konuşmalara girişmiştir." denilmekteydi. Bundan da anlaşılacağı üzere Mihver Devletleri deklârasyona karşı tepki göstermişler ve Türk-İngiliz ilişkilerinin hiç olmazsa daha da gelişmesini önlemeğe çalışmışlardır. Nitekim Von Papen bu deklârasyonun bir ittifaka varmasını önlemek için hükümet üzerinde

²⁶Deringil, a.g.e., s.74.

²⁷ Arcayürek, a.g. dizi yazının 16'ncısı.

baskıda bulunmuş ve Türkiye'nin savaş çıkarmak üzere hazırlanmakta olan İngiltere ile yakınlaşmasının sakıncalarını belirtmiştir.²⁸

Sovyetler ise Türk-İngiliz deklarasyonunu görünürde iyi karşıladılar ve hatta Sovyet basını deklârasyonu öven yazılar yazdı. İzvestia gazetesi "Türkiye ile İngiltere'nin akdetmeğe hazırlandıkları andlaşma, hiç şüphe yok ki tecavüzün, Avrupa'nın yeni mıntıkalarına yayılmasına mani olacak yegâne müessir vasıta olan zincirin halklarından birini teşkil etmektedir" diyordu.

Bir yandan Türkiye-İngiltere-Fransa ittifakına yönelik siyasî görüşmeler ile öte yandan Türkiye-Sovyetler Birliği ittifak görüşmeleri için ağustos veya eylül aylarında Moskova'ya gitme hazırlıkları sürdürülürken hiç beklenmeyen bir siyasî gelişme olmuş ve 23 Ağustos 1939'da, Almanya-Sovyetler Birliği Saldırmazlık Paktı imzalanmıştır.

Türk basını, daha mart ayında Mihver bloku devletlerinin süratle doğuya kaydığını, batılı demokratik ülkelerin bir ittifak kurmakta olduklarını, Türkiye'nin de derhâl bu ittifaka dâhil olması gerektiğini savunuyordu.²⁹ Bir ölçüde hükümetin yayın organı niteliğindeki Ulus gazetesi de batı ile ittifakı zorunlu görüyordu.³⁰ Sovyetler Birliği ile ittifak görüşmeleri çıkmaza girdiğinde ise, zamanın daraldığını, derhâl İngiltere ve Fransa ile bir ittifak antlaşması imzalanması gerektiği basının gündemini oluşturuyordu.³¹

2. Türkiye'nin Ekonomik Durumu

Türkiye İkinci Dünya Savaşına katılmamasına rağmen ekonomik ve sosyal olarak bu savaştan çok fazla etkilenmiştir. Türkiye savaşın dışında kalmış, savaş yılları boyunca iki milyon çalışma yaşındaki yurttaşını

²⁸ Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1965); a.g.e. ;s.150

²⁹ Cumhuriyet; 20 Mart 1939. Tan; 23 ve 28 Mart 1939.

³⁰ Ulus; 12 Nisan 1939.

³¹ Ulus; 15-16 Ekim 1939. Cumhuriyet; 16 Ekim 1939.

silâh altında bulundurmuş, bütün ekonomik gücünü herhangi bir dış saldırı karşısında ülkeyi korumak için askerî amaca yöneltmiştir.

Türkiye savaşın dışında kalmış, fakat bunun karşılığında 1938 yılında başlayacak ikinci ve onu izleyecek üçüncü beş yıllık sanayi, kalkınma planları uygulamadan çekilmiş; Türk ulusunun tümüne yakın bir büyük kesimi ekmek, tuz, gaz, bez bulamaz hale gelmiş, çalışan nüfus silâh altına alındığı için tarımda, sanayide, hemen her alanda bir büyük duraklamaya, bazı alanlarda da bir gerilemenin içine girilmiştir.³²

Olası bir savaş beklentisi içerisinde askerî ve siyasi hazırlıklara önem veren Türkiye,³³ ekonomik yönden aynı hazırlık sürecini gerçekleştirememiştir. Karabük'te izabe fırınlarının çalışması için gerekli olan kok kömürü santrali ancak 28 Temmuz 1939'da harekete geçirilebilmiştir.³⁴ Diğer bir deyişle Türkiye 28 Ekim 1939 yılına değin savaş sanayinin en gerekli hammaddesini, çeliği üretebilmek imkânından mahrumdur.³⁵ Türkiye'nin savaş yıllarına, savaş ekonomisine yönelik planlama ve örgütlenme açısından eksik girdiği, savaş ekonomisi üzerindeki teşkilât ve hazırlıksızlığın, İkinci Dünya Savaşı yıllarında hem ordu hem halkın beslenmesini sonuna kadar olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır.³⁶ Oysa bu dönemde, özellikle askerî harcamalar ve resmen ilan edilmese de seferberlik uygulaması, bütünüyle ekonomik koşullar üzerine oturmaktaydı.³⁷

³² Kili, **a.g.e.**, ss. 345-346.

³³ Fahir Armaoğlu, "İkinci Dünya Harbinde Türkiye" **S.B.F. Dergisi**, Cilt; XIII, Sayı;2 (Mart 1958), s.141.

³⁴ Aydemir, **a.g.e.**, s. 67.

³⁵ Ümit Özdağ, **Ordu-Siyaset İlişkisi (Atatürk ve İnönü Dönemleri)** Ankara, Gündoğan Yayınları, 1991, s.127-128.

³⁶ Aydemir, **a.g.e.**, s. 131.

³⁷ Kemal Arı, "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar", **T.C. Genelkurmay Başkanlığı Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri 1; İkinci Dünya Harbi ve Türkiye** (20-22 Ekim 1997 İstanbul), Ankara; Genelkurmay Basımevi, 1998, s. 448.

Genellikle, devlet kadrosunun askerî ve otoriter bir geleneği vardı. Çok çalışkan ve fedakâr insanlardan kuruluydu. Fakat, bu insanların hemen hemen hepsi ekonomik alanda oldukça tecrübesizdiler. İkinci Dünya Savaşı sonunda, kişi başına milli gelir 1929 yılındakinin az üstündeydi.³⁸

Cumhuriyet, Osmanlı yönetiminden, iktisadi ve mali perişanlık, yokluk ve ağır borçlar devralmıştı. 1929 yılında kendimizi, dünya ekonomik bunalımı içinde bulduk. Buna rağmen e İkinci Dünya Savaşına ulaşan 1930-1938 yılları arasında demiryollarının inşasına devam edilmiş, yabancı şirketler devletleştirilmiştir. Türkiye’de ilk defa bir sanayi siyasetine geçilmiş, yeni fabrikalar kurulmuştu. Bu yıllarda bütçe dengesi, Türk parası kıymetinin korunması, dış ticaret dengesi sağlanabilmişti.

Türkiye’nin toplam akaryakıt depolama kapasitesi yüz bin tondan ibaretti. Her hangi bir savaş halinde ordu kadar halkda akaryakıt sıkıntısı çekecekti. Ordunun geniş tahkimat projeleri de demir ve çimento bakımından sıkıntılı durumdaydı. Memleketin bütün çimento üretimi yılda üç yüz seksen bin tondan ibaretti. Çimento fabrikaları İstanbul ve civarında bulunuyordu. İnşaat demiri üretecek Karabük tesisleri henüz çalışmaya başlamamıştı.

Pamuklu üretimi yılda kişi başına altı metre, şeker ise dört kilodur. Köselelik deri yurtdışından geliyor, ülkede petrol ve deri üretilmiyordu. Buğday ve yem bitkileri ihtiyacı karşılayamamaktaydı. Motorlu vasıtalar az ve çok çeşitliydi. 1923’ten 1939 yılına kadar 16 yılda Anadolu olabildiğince imar edilmeye çalışılmış, demiryolu şebekemiz sınırlara ve sınır yakınlarına ulaştırılabilmıştır. Demiryollarımız 1939 yılında Erzurum’a, Diyarbakır’a ulaşmışsa da Silâhlı Kuvvetlerin ihtiyaçlarını karşılayacak kapasitede değildir.³⁹

³⁸ Deringil; **a.g.e.** , s.14-15.

³⁹ Aydemir; **a.g.e.**, s.132.

Türk ekonomisini sıkıntıya sokan etkenlerden Yunanistan'daki Türkler ile Türkiye'deki Rumların mübadelesi olayıdır. Her ne kadar Yunan ordusunda asker olarak TBMM orduları ile çarpışmış olan Anadolu Rumları, mağlup Yunan orduları çekilirken onlarla beraber veya onlardan hemen sonra aileleri ile birlikte Türkiye'den kaçmışlarsa da kalanları Lausanne (Lozan) Barış Antlaşması'nın nüfus değişimi ile ilgili hükümleri çerçevesinde Türkiye'yi terk etmişlerdir. Türkiye'den ayrılan bir milyon dört yüz bin kadar Rum'un ticaret ve sanat kollarındaki uzmanlıkları ve girişimci geleneklerinin boşluğu bir süre doldurulamamıştır.⁴⁰

İkinci Dünya Savaşından önce ülkede savaş ekonomisi işleri ve sorunları üzerinde durulmamıştı. Bu konuda hiçbir resmi ve özel yayım da bulunmuyordu. Savaş ekonomisi üretim ve tedarikin savaş gereksiniminin, savaş koşulları içinde halk ihtiyacı da dikkate alınarak, planlanması ve yönlendirilmesi olarak tarif edilebilir ve bu konuda tedbir alınmamıştı. Bahse konu olan dönemde bürokraside önemli bir yeri ve görevi olan Şevket Süreyya Aydemir *“gerek Başbakanlık makamı ve koordinasyon kurulu ile doğrudan temaslar, gerek Milli Savunmanın ilgili daireleri veya bizzat Milli Savunma Bakanlığı makamında ilgililer ile yapılan temas ve çalışmalar bana şunu göstermiştir ki ülke, bir savaş olasılığı karşısında, hemen her cephesi ile halsiz ve yetersizdir. Her hangi bir savaş halinde, milletin kahramanlık geleneği, tahammül ve fedakârlık gücünden başka dayanacağı amiller azdır. Bunu da şu şahıs veya makamın şu veya bu ihmâl ve kayıtsızlığı ile değil, tarihimizin ve onun zaruretlerinin akışı ile aydınlatmak gerekiyordu”*⁴¹ diyordu. Türkiye savaş yıllarına savaş ekonomisi anlamından ve örgütlerinden tamamen yoksun olarak girdi. Savaş başladığı zaman Türk savunma sisteminin bu cepheden tamamen demode ve hazırlıksız olduğu ortaya çıktı. Savaş ekonomisi üzerindeki

⁴⁰ Deringil; a.g.e. , s. 18.

⁴¹ Aydemir; a.g.e. , s.131.

anlayış eksikliği, teşkilâtsizlik ve hazırlıksızlık savaş yıllarında hem Türk Silâhlı Kuvvetlerini ve hem halk iaşesini sonuna kadar etkiledi.⁴²

1926-1938 döneminde bütçelerden % 30'un üzerinde bir miktar sürekli savunma harcamalarına ayrılmıştır.⁴³ 1939'a kadar Türk Silahlı Kuvvetleri, imkânların el verdiği nispette, kendini yenilemeye, çağa yetişmeye çalışmıştır. Ülkenin ekonomik durumu ve endüstrisi Türk ordusunun çağa ulaşmasında en büyük engeldi. Olanaklar elverdiği kadar çağdaş harp araç, gereç ve silâhları yurt dışından tedarik edilmeye çalışılıyordu. Anılan dönemde bütçelerden savunma için ayrılan miktar ve toplam harcamaya oranı yıllar itibarı ile aşağıdaki gibidir⁴⁴;

<u>Top. Büt. Har/Önceki Yıla Or./Savunma Harcaması/Önceki Yıla Oranı/Sav.Har.Top. Harc. Or.</u>					
Yıl	Mil.TL.	%	Mil.TL.	%	%
1926	172	-14,9	63	---	36,6
1927	199	15,7	73	15,9	36,6
1928	201	1,0	69	-5,5	34,3
1929	213	6,0	67	-2,9	31,0
1930	210	-1,4	63	-6,0	30,0
1931	182	-13,3	62	-1,6	34,1
1932	212	16,5	44	-29,0	20,8
1933	174	-17,9	58	31,8	33,3
1934	229	31,6	69	19,0	30,1
1935	260	13,5	73	5,8	28,1
1936	252	-3,1	81	11,0	32,1
1937	287	19,9	94	16,0	33,8
1938	304	5,9	103	9,6	33,9

Ayrıca anılan dönemde dört ikmal planı yapılmış ve Türk Silâhlı Kuvvetleri'ne olağanüstü ödenek ayrılmıştır. 1928 yılında çıkarılan 664 sayılı yasa ile Türk Silahlı Kuvvetlerine 150 milyon TL birkaç yıl içinde harcanmak üzere tahsis edilmiştir. 1934 yılında yapılan ikinci ikmal planı ile **(2425 sayılı kanun)** 70 milyon TL harcanmıştır. Tunçay, dünya ekonomik bunalımının amaçlanan hedeflere ulaşmasını engellediği

⁴² Tuncay; a.g.e. s.206

⁴³ Özdağ, a.g.e., s.105.

⁴⁴ Hikmet Özdemir, **Rejim ve Asker**, İstanbul, AFA Yayınları Türkiye Üzerine Araştırmalar;2, s.231.

görüşündedir. 1937 ve 1938 yıllarında yapılan üçüncü ve dördüncü ikmal planları da tam anlamı ile gerçekleştirilememiştir.⁴⁵ Anılan dönemde Türkiye ekonomisinin genel yapısı göz önünde tutulur ise savunma harcamalarının ekonomiye yüklediği büyük yük belirginleşmektedir.⁴⁶

Avrupa'da başlayan savaşla birlikte, Türkiye askerî hazırlıkları hızlandırmış, hükümetin aldığı kararlar doğrultusunda zamanla sayısı bir buçuk milyonu bulan askerî silâhına almıştır.⁴⁷ Savaş yıllarında ordunun büyümesi, gıda maddelerine, özellikle hububata olan talebi artırmıştır. Nüfusun büyük bir kısmının silâhına alınmasıyla üretimde önemli işgücü kaybı ortaya çıkmış, özellikle tarım sektörü bu durumdan etkilenmiştir.⁴⁸ Bu insanların silâhına alınması onları üretici durumdan tüketici durumuna düşürmüş, doğal olarak üretim azalmış, tüketim artmıştır.

Alınan tüm önlemlere karşı hükümet, silâhına alınan yüz binlerce askerî beslemek ve kent merkezlerinin gıda ve giyim gibi temel mal ihtiyaçlarını karşılamakta ciddi güçlüklerle karşılaşmıştır. "Türkiye savaşa girmemiş olmakla birlikte, İkinci Dünya Savaşı boyunca büyük bir orduyu seferber halde tutmuş, orduyu besleyebilmek ve donatabilmek için özellikle halkın % 80'ini oluşturan köylülerden büyük özveri istemiştir. Savaş içinde dört misline fırlayan fiyatlar, halkın her kesimini alabildiğine ezmiştir."⁴⁹ Günden güne derinleşen ve kısa bir sürede dünyayı içine alan savaş, dışında kalmış olmakla birlikte ülkemizde az maaşlı memurlar, dullar, yetimler ve nihayet ülke nüfusunun büyük bir çoğunluğunu teşkil

⁴⁵ Tunçay; a.g.e. s.34.

⁴⁶ Tunç Tayanç, **Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1973, s.35.

⁴⁷ Güngör Cebecioğlu, **T.C. Genelkurmay Başkanlığı Altıncı Askerî Tarih Semineri Bildirileri 1; İkinci Dünya Harbi ve Türkiye (20-22 Ekim 1997 İstanbul)**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998, ss.359-360'da silâhına alınabilecek yükümlülerin yüzde 65'nin göreve çağrıldığı belirtilmektedir.

⁴⁸ Güven Gülöksüz-Yiğit Gülöksüz, "Kırsal Yapı", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt;IV, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s.1248.

⁴⁹ Eroğul, a.g.m. , ss. 113-114. Cumhurbaşkanı İnönü 3 Mayıs 1945'de, Eskişehir Halkevi'nde yaptığı konuşmada; 1942 yılında savaşın fiyat artışlarına etkisini önlemeye yönelik olarak alınan bütün önlemlerin yükünü yalnız başına köylülerin çektiğini belirtmiştir. Bkz.; Haldun Derin, **Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken (1933-1955)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 191.

eden köylüler üzerinde büyük sarsıntılar meydana getirmiştir.⁵⁰ Yoksulluk ve sefaletin had safhaya vardığı ülkede, halkın çoğunluğunu teşkil eden köylülerin durumu iç açıcı değildir. "Halkın büyük bir kısmı ortaçağ koşulları içinde"⁵¹ yaşamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı arifesinde Türkiye hala gelişmemiş ve ekonomik olarak güçsüz bir ülkedir. Her ne kadar alt yapı ve genel düzenleme olarak önemli adımlar atılmışsa da hedeflere henüz ulaşılamamıştır. Ekonomik durum önemli derecede değişmemiş, geçmişten alınan miras henüz aşılamamıştır. Ülke, ekonomik alanda, kendi kendine yeterli hale gelememiştir. Türk devletini yönetenler Türk ekonomisinin bir topyekün savaşta büyük devletlerle boy ölçüşemeyeceğinin ve bir genel savaşın yükünün taşınamayacağını bilincindedirler.

B. TÜRKİYE’NİN ASKERİ VE KOLLUK KUVVETLERİNİN DURUMU

1. Kara Kuvvetleri

a. İkinci Dünya Savaşı Başlangıcına Kadar Kara Kuvvetlerinin Durumu

Kara Kuvvetlerinin 1936 yılındaki kuruluşu genel hatlarıyla 1929 yılındaki kuruluşu gibiydi. Süvari alaylarında piyade sınıfındaki tabura eş grup kuruluşu henüz yoktu. Bir süvari alayının kuruluşunda dört süvari bölüğü ile dört tüfekli bir ağır makineli tüfek bölüğü vardı. Her süvari bölümünde altı hafif makineli tüfek bulunuyordu. 1936 yılında üç ordu müfettişliği, dokuz kolordu komutanlığı, kolordu düzeyinde İstanbul Komutanlığı, dört müstahkem mevki, 21 piyade, üç süvari tümeni, iki dağ

⁵⁰ Nusret Köymen, "Milli Korunmada İktisadi Tedbirler", **Türk İktisat Cemiyeti Konferansları Serisi**; 15, Ankara, Uzluk Basımevi, 1942, s. 3.

⁵¹ Taner TİMUR, "**Osmanlı Mirası**", **Geçiş Sürecinde Türkiye**, İstanbul, Belge Yayınları, 1992, s. 34.

tugayı, bir süvari tugayı, bir dağ alayı ve üç süvari alayı bulunuyordu.⁵² Montreux Boğazlar Sözleşmesi henüz yapılmadığından İstanbul ve Çanakkale Boğazlarında Müstahkem Mevkiler henüz kurulmamışlardı.

Hatay sorunu nedeniyle Türkiye-Suriye sınırında bazı askeri kuvvet kaydırmaları oldu. Bu nedenle **25 Mart 1937 tarih ve 2/6247 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla** 4.000 ihtiyat er askere alındı, **28 Mayıs 1938 gün ve 2/8863 tarihli Bakanlar Kurulu kararıyla** bu bölgedeki sınır birliklerimiz özel harekât kadrolarına çıkarıldı, görülen lüzum üzerine, **21 Haziran 1938 gün ve 2/9020 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla** 2.000 yükümlü silâh altına alındı. 16 Eylül 1938 tarih ve 2/9625 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla da Hatay'ın durumu nedeniyle özel harekât kadrosuna çıkarılan birliklerin terhis edilecek er ve erbaşlarının yerine 1/3 fazla er askere alındı.

Bu dönemde top ve diğer ağır silâhların yurtiçinde üretimi henüz yapılamıyordu. Yurt dışından Bofors, Skoda, Krupp, Rheinmetal topları alınmış ve bazı topçu birliklerinin eski topları bunlarla değiştirilmişti ancak yine de yetersizdi. Kara Kuvvetleri topçu birliklerinin bir kısmı koşulu bir kısmı motorluydu. 1923 yılından 1939 yılına kadar olan dönemde top ve obüs teknolojisinde dikkate alınacak önemli bir değişiklik olmamıştır.

Dönemin koşulları gereği tüm olumsuzluklara ve savunma harcamalarının yüksek olmasına rağmen yetersizliğinin bilincinde olan askerî ve sivil yönetim Türkiye'nin güvenliğini sağlamak için Türkiye çevresinde bir güvenlik ağı oluşturma çabasını sürekli sürdürmüşlerdir.⁵³

b. İkinci Dünya Savaşı Döneminde Kara Kuvvetlerinin Durumu

İkinci Dünya Savaşının başladığı 1939 yılı içerisinde Türk Silâhlı Kuvvetlerinin gelişmesi memleketin ekonomik gücüne ve devlet bütçesine bağlı olarak daha önce yapılmış olan ikmal planlarından

⁵² ATASE Arş; Belge No.467.

⁵³ Özdemir, a.g.e. s. 61.

4'üncü ikmal planına uygun olarak Kara Kuvvetleri 14 Kolordu -3'er tümenli-, 1 Süvari Kolordu -3'er tümenli-, ve 1 Zırhlı Tugaydan oluşmakta idi.

1938 yılının harcamaları sonucundan Kara Kuvvetlerinin yeniden olağanüstü durumlara göre hazırlanması gerekiyordu. Bu konuda dünyadaki gelişmeleri hassasiyetle izleyen Genelkurmay Başkanlığı müteaddit ve ısrarlı istekler ile hükümetin dikkatini çekiyordu. Böylece gerek hükümetin, gerekse Türk Ulusunun gayret ve fedakârlığı ile tesbit edilmiş olan 4'üncü plan hedeflerine ulaşılarak Kara Kuvvetlerinin seferi duruma geçmesi ve seferde kurulacak tümenlerin kurulması ile barıştaki 10 Kolorduya 5 Kolordu daha ilâve edildi ve kolordu adedi 15'e çıkarıldı. Bu kolordular genellikle üçer tümenli idi.

Bu tarihe kadar kadroları küçük olan ordu müfettişlikleri kuvvetli kadrolu ordu komutanlıklarına dönüştürüldü. Yeniden düzenlenen bu durum ile Türk Kara Kuvvetleri 3 ordu haline sokuldu ve fiili mevcutlar en üst düzeye ulaşarak 1,300,000 kişiye yükseltildi. İkinci Dünya Harbinin Balkanlara sıçraması ile bir kısım kolorduların takviyesi yoluna gidildi. Böylece Türk Kara Kuvvetleri seferi mevcutta 15 Kolorduya –süvari kolordusu dahil- yani 41 Piyade Tümeni, 3 Süvari Tümeni ve 3 Bağımsız Tugay ile müstahkem mevkiller ve bağımsız alaylardan meydana gelmiş oldu.

İkinci Dünya Harbi ile gelen yeniliklerden biri de hava indirme ve paraşüt birlikleriydi. Sınırları koruyan Kara Kuvvetlerinin boş bıraktığı geri bölgelerin savunması büyük önem kazanarak Yurtiçi Teşkilleri ve yeni emniyet tedbirlerine ihtiyaç duyuldu. Yurtiçi Teşkilâtının içinde ve dışında kalan ve personeli fazla olan askerî ve sivil tesis ve fabrikaların işçilerine silâh dağıtılarak hava indirmelerine karşı jandarma ve halk

teşkilâtlandırıldı. Almanların Polonya'ya taarruza geçmesi üzerine 1'inci Ordu birliklerinin teşkilât ve silâh noksanlıkları tamamlandı.

Almanların Polonya'yı kısa sürede ele geçirerek Ruslarla işbirliğine gitmeleri ve Ruslarla yapılan diplomatik temaslardan müspet bir sonuç alınamaması ve her iki cephede savaş ihtimalinin doğması ile bütün sınıflar silâh altına celp edilerek noksan bulunan muhabere ve istihkâm birliklerinin ve Zırhlı Tugay ve ölçme alaylarının kadroları takviye edildi. Bu arada barışta özellikle bütçe yetersizliği nedeniyle teşkil edilememiş olan ağır makineli tüfek bölüklerinin koşulu ve çekili bataryaları ve nakliye kolları tamamlanarak güçleri artırıldı.⁵⁴

1927 senesinde Kara Kuvvetleri için Renault marka tanklar satın alınmış, 1934 yılında Lüleburgaz'da ilk tank birliği kurulmuştur.⁵⁵ 1933'de Sovyetler birliğinden motorlu araç, tank ve bazı hafif silâhlar alınmış, Almanya, Fransa, Çekoslovakya ve İsveç'ten ise top, makineli tüfek ve motorlu araç alınmış ise de alınan silâhların yeterli olduğunu söylemek zordur.⁵⁶

Kırıkkale'de Milli Savunma Bakanlığı kuruluşunda bulunan silâh ve mühimmat fabrikalarında bazı mühimmat ve hafif silâh üretimi yapıyordu. Ankara dışındaki harp sanayi tesisleri de Ankara civarına nakledilmeye çalışılmıştı. Askerî fabrikalarla harp sanayimiz İstanbul'dan Ankara bölgesine kaydırılmaya başlandı. Nuri Killigil ve Şakir Zümre gibi sınırlı silâh ve mühimmat üreten tesisler İstanbul'da kalmıştı. Kırıkkale'deki askerî fabrikalarda 105 mm.liğe kadar top mühimmatının yapımına başlandı. Ülkede bu dönemde top ve diğer ağır silâhlar henüz yapılamıyordu.

⁵⁴ **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, Ankara, Harita Genel Müdürlüğü Yayınları, 1982, s.49.

⁵⁵ Özdağ, a.g.e. , s.100.

⁵⁶ **Türk Tarihi, Silahlı Kuvvetler ve Atatürkçülük**; Genkur. Bşk.lığı 50. Yıl Yayını , s.63.

Bu dönemde, genelde, tümenlerin topçu alayları üçer bataryalı iki topçu taburundan kuruluydu. Topçu taburlarının birinci ve ikinci bataryaları 7.5 luk, üçüncü bataryası 10.5 luk topluydu. Kolordu topçusunda, genellikle, 15/24 lük Skoda obüsü vardı. Kolordu topçusu kuruluşundaki bataryalar dört topluydu. 1934 yılında Orduda, Caterpillar traktörleri ile çekilen, 20.3 cm.lik toplu iki bataryalı bir tabur kurulmuştu.⁵⁷

Türk Ordusuna uçaksavar silâhlarının girişi 1931-1932 yıllarına rastlar. Bu yıllarda kurulmuş olan uçaksavar taburları İstanbul, Selimiye, Kütahya, Eskişehir ve Diyarbakır'da konuşlandırılmıştı. Uçaksavar taburlarımız dörder toplu üçer batarya ile bir ağır makineli tüfek bölüğünden kuruluydu⁵⁸ Türk Ordusunda tanksavar ve uçaksavar silâhları, hava kuvvetlerinin ve zırhlı birliklerin geniş ölçüde kullanılacağı bir savaş için, yeterli olmaktan oldukça uzaktı. Milli Savunma Bakanlığının bünyesindeki askeri fabrikalar ile özel sektör harp sanayi tesisleri Türk Silâhlı Kuvvetlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak durumda değildi.

Kışlalarda durum pek farklı değildi. Savaşın getirdiği sıkıntılar her alanda hissediliyordu. Ekmek karneye bağlanmıştı. 1940'lı yıllarda Amerika ve İngiltere'den az miktarda da olsa Türk Ordusuna, silâh, teçhizat, yiyecek, giyim eşyası gibi bazı yardımlar yapılmaya başlanmıştı. 1940 yılının ilk aylarında başlayan bu yardımlar kışla ve okullarda espri konusu bile oluyordu; *"Yemekhanelerde ara sıra et yemeği olarak dana eti verilirdi. Bu et çok sertti, çiğnemekte zorluk çekerdik. Bu nedenle de fazla sevmezdik. Bu etin İngiltere'den, konserve olarak geldiği söylenirdi. Bu nedenle de talebeler bu ete Çörçil adını takmışlardı."*⁵⁹ Her vesilede subay adayları ile beraber olan İnönü Harp Okulunu sık sık ziyaret ediyor ve onlara

⁵⁷ Tümgeneral Muzaffer Erendil, **Topçuluk Tarihi**, Ankara, Genelkurmay Basım evi, 1988, s. 137.

⁵⁸ Erendil; **a.g.e.** s. 141.

⁵⁹ **Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları**, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1999, s.3.

moral aşıliyordu.” *Bir gün Cumhurbaşkanı İnönü’nün okula geleceğini ve öğle yemeğini okulda yiyeceğini işittik. Yemekte, okul komutanı ve okulun bir kısım subayları ile, öğrencilerden de bazı kimselerin bulunacağı söylenmişti. Masada bulunmak için ben de seçilmiştim. Ben İnönü’nün sol tarafında dört beş iskemle uzağında oturuyordum. Yemeklerden biri pilâvdi. Pirinçler, kırık idi ve tam pişmemişti. Dolayısıyla lezzetli değildi. İnönü bu kusurları söyledi. Öğrenci olarak bizlerin bu çeşit eksiklikleri, konu yaptığımızı hatırlamıyorum. Çünkü biliyorduk ki; dünya büyük bir savaş içinde idi. Bu savaşın bazı olumsuz etkileri, elbette ki Türkiye’ye de yansıyabilecekti.”*

Ordu mevcudu bütçeye yük olmayacak fakat ordu yapısını ve kudretini sarsmayacak askeri eğitim ve öğretimi temin edebilecek ve hatta yükseltecek şekilde ele alınarak bu maksatla Kara Kuvvetleri yeniden teşkil ve tensike tabi tutuldu. Kara Kuvvetleri ikişer tümenli dokuz kolordu ile üç süvari tümeninden ve birkaç müstahkem mevkiden ibaret üç ordu müfettişliği halinde teşkilâtlandı ve bu teşkilât bugünkü Kara Kuvvetlerinin temelini teşkil etti.⁶⁰ Birinci Ordu müfettişliği, merkezi Ankara’da olarak 2’inci, 3’üncü ve 4’üncü Kolordudan, İkinci Ordu Müfettişliği, merkezi Konya’da olarak 1’inci, 5’inci ve 6’ıncı Kolordudan, Üçüncü Ordu Müfettişliği ise merkezi başlangıçta Diyarbakır’da bilahare Erzincan’da olarak 7, 8, ve 9’uncu Kolordulardan kurulmuştu. Erzurum, Kars ve İzmir Müstahkem Mevkileri bilahare Çatalca, Çanakkale, İstanbul Boğazları ve daha sonra da Kırklareli Müstahkem Mevki haline getirildiler.

Kara Kuvvetlerinin bu şekilde teşkilâtlanması ile silâh altında kalış süresinin harp sanatını öğrenmeye yetecek kadar kısaltılması; örneğin, piyade sınıfının 1,5 yıl askerliği yeterli görüldü. Bu çalışmalar sırasında tahsilli kimselerin daha az askerlik yapmaları fikri de ileri sürüldü. Bu

⁶⁰ Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, a.g.e., s.48.

sayede ülkede okuma, yazma öğrenmeyi teşvik için bir fırsat yaratılmış oldu.⁶¹

1943 yılındaki Casablanca Konferansı'nda Türkiye'nin savaşa katılmasıyla bir Balkan cephesinin açılmasına karar verilmişti. Türkiye'yi savaşa sokarak yeni cepheler açmak için çaba gösteren ve Türkiye'yi ikna etmek maksadıyla Adana'ya gelen Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile İngiliz Başbakanı Churchill arasında 30 Ocak-01 Şubat 1943 tarihleri arasındaki görüşmelerden sonra Churchill *"Türk ordusunun görüntüsü karşısında hayal kırıklığına uğradım,"* diyerek devamında *"Savaş alanında kesin sonucun alınmasında çok önemli olan"* modern donatımdan yoksun ordunun, savaşa giremeyecek durumda olduğunu söylüyor ve; *"Bu benim, Türkiye'nin tutumunu çok iyi anlamama yaradı,"* diye ekliyordu⁶²

Yine bir yetkilinin sözleriyle 1940 yılında Türk ordusunun durumu şudur; *"..zannederim, harp içinde hiçbir vakit tam manasıyla ve gönül rahatlığı ile kendimizi harbe hazır hissetmedik. Mesela ilkin Çakmak hattı adını verdiğimiz ve ta Kırklareli'nden ve Edirne'den geçerek harbi hudutta karşılayacak olan geniş bir müdafaa sistemi tesis ve kabul ettik. Sonra, buna takatimizin yetmeyeceğini anlayarak müdafaa hattını Çatalca dar sahasına kadar çektik. Daha sonra (Mart 1941 sırasında olmalı) Rumeli'nin hatta İstanbul'un müdafaa edilemeyeceği telkini ile harbi Boğazlar'ın Anadolu yakasında kabul etmeyi düşündük. Bunun için de Balıkesir'den Çanakkale Boğazı olduğu gibi İzmit gerisinde de kuvvetli bir birlik tahsis ederek Şile ve Kandıra sahillerini de kontrol altında tuttuk."*⁶³

Büyük kısmı Trakya'da konuşlandırılan askeri kuvvetlerin lojistik destek durumlarını ve beslenme konusunda ne kadar kötü olduğunu şu iki örnek ortaya koymaktadır; *"Birincisi, yiyecek ve hayvan yemi kıtlığından*

⁶¹ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, a.g.e., s.49

⁶² Edward Weisband, *İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası*, İstanbul, Cumhuriyet Yayınları, 2000, s.55.

⁶³ Hilmi Uran, *Hatıralarım*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1959, s.359.

*atlar ve katırlar birbirlerinin kuyruklarını yemeye çalışıyorlardı. İkincisi, 1943 yılında Çekmeceler bölgesinde yapılan askerî bir manevrada kolordu ikmal yollarını at arabaları ve deve kolları teşkil etmekteydi."*⁶⁴

Hava saldırılarına karşı kentlerin savunmasında pasif korunma hakkındaki yasa ve yönetmelik-tüzük vs. tüm bunlar kâğıt üzerinde kalmaktadır. İstanbul'da evlerin çoğu ahşaptır ve hava savunması için yeterli değildir. Böyle bir durumda yetkililer Almanya'nın Türkiye'ye saldırma endişesi içinde beklemekten ve halkın moral ve fedakârlık gücüne güvenmekten başka yapacağı bir şey yoktur. *"Garp cephesinde sükûnet var. Garp cephesinde sükûnet devam ettikçe bizde de telaş ve endişe artıyordu. Açığımızı da, o zaman da, sonra da, elhak hiç bozulmayan moral gücümüzle kapatacaktık."*⁶⁵ *"Memleket bir savaş ihtimali karşısında hemen her cephesi ile halsiz ve yetersizdir. Herhangi bir savaş halinde, milletin kahramanlık geleneği, tahammül ve fedakârlık gücünden başka dayanacak amilleri azdır."*⁶⁶

2. Deniz Kuvvetleri

Deniz Kuvvetlerinin elindeki gemiler 10 Eylül 1925 tarihi itibarıyla şu şekilde konuşlandırılmışlardı. İzmit'te; Yavuz Kruvazörü, Turgut Reis Zırhlısı, Peyk-i Şevket Torpido Kruvazörü, Taşoz Kruvazörü, Taşoz, Yunus, Akhisar Torpido Botları, Nusret Mayın Gemisi, İstanbul'da; Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörleri, Berk-i Stavet Torpido Kruvazörü, Basra ve Samsun Torpido Botları, Hızır Reis, İsa Reis, Kemal Reis, Aydın Reis, Burak Reis, Preveze ve Sakız Gambotları, İzmir'de ise; İntibah Mayın Gemisi.

⁶⁴ "Türkiye'yi Titreten Yıllar", Haydar Sükan'ın Mektubu, **Milliyet** (31.5.1979).

⁶⁵ Seyhan, **a.g.e.**, s. 10.

⁶⁶ Aydemir, **a.g.e.**, 131.

Gerek bu gemilerin onarımda olması, gerekse birçok geminin kullanılamaz durumda olmasından dolayı açığa alınması sonucunda gemilere kadro verilememiş ve erat ayrılamamıştı.

1924 yılında T.B.M.M. **“Bahriye Projesini”** görüşürken iki eski deniz subayı olan Ordu Mebusu Recai Bey ve Kastamonu Mebusu Ali Rıza Bey’ler Yunan ve İtalyan tehlikesine karşı Marmara ve Ege Denizlerinde bir saldırı donanması oluşturulması ve Deniz Kuvvetlerinin;

- 1) 3 Kruvazör, Gazi Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa,
- 2) 4 büyük kruvazör,
- 3) 12 Muhrip,
- 4) 12 Denizaltı gemisi,
- 5) 2 Açık deniz mayın dökücü gemisi,
- 6) 3 Kıyı mayın dökücü gemisi,
- 7) 4 Ağ gemisi,
- 8) 20 Çeşitli yardımcı gemi,
- 9) 2 Yüzer havuz’a

Sahip olması gerektiğini savunmuşlardır⁶⁷ Bu görüş Fevzi Paşa ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye tarafından benimsenmediği gibi, eldeki mali imkânların böyle bir projeyi gerçekleştirme için yetersiz olduğu açıktır. Ancak bütün imkânsızlıklara rağmen Yavuz’un onarımı için havuz yaptırılmış ve onarıma başlanmış, Hollanda’da Birinci ve İkinci İnönü denizaltı gemileri yaptırılmıştır⁶⁸.

İtalya ve Hollanda’dan satın alınan savaş gemileri ile takviye edilen donanma 24 Kasım 1931’de **“Harp Filosu”** donanma komutanlığı da **“Harp Filosu Komutanlığı”** adını almıştır. “Harp Filosu Komutanlığı”nın emrinde Yavuz Kruvazörü, Tepe sınıfı dört muhrip, hücumbotu filotilla komodorluğuna bağlı Doğan, Martı ve Denizkuşu gemileri, İhtiyat filoya

⁶⁷ İsmail Kayabalı, Celalettin Arslanoğlu, “2185. Vatana Hizmet Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri” **Doruk Türk Kültür ve Medeniyeti Dergisi**, Ankara, 1976, s. 546-547.

⁶⁸ Kayabalı, Arslanoğlu, **a.g.m.** s. 549.

bağlı Hamidiye, Peyk ve Berk gemileri, Denizaltı gemileri kumandanlığına bağlı, Birinci, İkinci İnönü, Dumlupınar ve Sakarya denizaltıları bulunuyordu.⁶⁹

6 Haziran 1932'de İtalya'dan alınan Zafertepe ve Tınaztepe muhripleri donanmaya katılmış, bunu 2 Ağustos 1935'de İspanya'dan alınan Gür denizaltısı izlemiştir⁷⁰. 9 Nisan 1935'te Deniz subaylarının rütbeleri yeniden düzenlendi. Deniz Kuvvetlerinde de Kara ve Hava Kuvvetlerindeki rütbeler kullanılmaya başlandı. Deniz Kuvvetlerinde general yerine amiral kelimesi kullanılacaktır.T.B.M.M. 8 Şubat 1936'da gerginleşen genel dünya siyasetini göz önünde tutarak Almanya'dan 4 denizaltı alınması için 2.100.000 TL'lık fevkalade tahsisat çıkarmıştır. 1937'de Alman Krupp firmasına dört denizaltı gemisi ısmarlandı. Bu denizaltıların ikisi Almanya'nın Kiel-Germania tezgahlarında, diğer ikisi de Taşkızak'ta yapılmaya başlandı. Gemilerden Saldıray 1939, Atılay 1940 yılında donanmaya katılmışlardır. Yıldırar denizaltısı 1946 yılında donanmaya katılabilmiş, Almanya'da yapılan denizaltı gemilerinden biri savaş nedeniyle Türkiye'ye verilmemiş Batıray'a Almanya el koymuştur⁷¹.

30 Eylül 1935'de Donanma Komutanlığı yeniden kurulmuş ve harp filosu tümen yetkisi ile Donanma Komutanlığına bağlanmıştır. Aynı yıl, denizaltı filosu ayrı ve bağımsız şekilde komodorluk olarak Donanma Komutanlığına bağlanmıştır⁷².

1936 yılının en önemli olayı 20 Temmuz 1936 Montreux (Montrö) Boğazlar Antlaşmasıdır. Bu antlaşma ile Boğazlarımız askersiz bölge olmaktan çıkarılmış, tekrar Türk egemenliği altına girmiştir. Antlaşmanın imzasından sonra Hamidiye Kruvazörü Gökçeada'ya bir birlik götürmüştü,

⁶⁹ Kayabalı, Arslanoğlu, **a.g.m.** s. 549-550.

⁷⁰ Kayabalı, Arslanoğlu, **a.g.m.** s. 550.

⁷¹ Yılmaz Usluer, "Deniz Kuvvetleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 10, s.2623.

⁷² Kayabalı, Arslanoğlu, **a.g.e.** s. 550.

Çanakkale ve İstanbul Boğazlarında deniz ve kara birliklerinden teşekkül eden birer müstahkem mevki komutanlığı kurulmuştur.

İkinci Dünya Savaşının başladığı 1939 yılı sonuna doğru, Türk Donanmasının güçlendirilmesi yolunda önemli bir adım atıldı. 3 Ekim 1939 tarihinde, Orgeneral Kazım Orbay Başkanlığında, Londra'ya gönderilen bir kurulun İngiliz Genelkurmayı ile yaptığı görüşmeler sonunda dört muhrip, dört denizaltı gemisi, iki mayın gemisi, bir imla gemisi, on iki araba vapuru ve sekiz mayın çıkarma botu ısmarlandı. Ancak, savaş nedeniyle muhriplerden biri, denizaltı gemilerinden ikisi Türkiye'ye verilmedi. Diğer gemiler 1941 ve 1942 yıllarında teker teker Türkiye'ye getirildi.⁷³ Ancak Deniz Kuvvetleri'nin ayrı bir savaş talimatnamesi hazırlaması dahi engellenmiş, savaşta deniz ve hava kuvvetlerinin kara savaş kurallarına göre yönetilmesi esas alınmıştır.⁷⁴

3. Hava Kuvvetleri

Cumhuriyet döneminin başlangıç yıllarında Türk Silâhlı Kuvvetleri içindeki en zayıf kuvvet hem uçak hem de personel açısından Hava Kuvvetleridir⁷⁵. 1923 yılında Albay Muzaffer Ergüder başkanlığında⁷⁶ Fransa'ya yollanan bir askerî heyet uçak alımı ve pilot ve teknik eleman yetiştirilmesi konusunda anlaşmalar yapmış, bir yandan Gaziemir'de yeniden açılan Hava Okulunda pilot yetiştirilirken, bir yandan da Fransa'ya uçuş öğrencileri gönderilmiş ve 1924 yılında Fransa'dan 15 Gaudron 27 adet eğitim uçağı getirilmiştir.⁷⁷ Hava kuvvetlerinin subay açığının kapatılması için Harp Akademileri son sınıf öğrencisi subaylar için Hava Okulunda kurs açılmıştır.

⁷³ **Silahlı Kuvvetler Tarihçesi, Cumhuriyetin 50'nci Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**, s.96.

⁷⁴ Özdemir, **a.g.e.** s. 71.

⁷⁵ Kayabalı, Arslanoğlu, **a.g.e.** s. 615. Kurtuluş Savaşında T.S.K. bünyesinde 20 pilot, gözlemci ve teknisyen subay ve 10 sivil ve gedikli erbaş pilot ile 10 makinist ve teknisyen ile Hava Kuvvetleri mevcudu 40 kişi idi. Hava Kuvvetlerinin tarihsel gelişimi için bkz. Kayabalı, Arslanoğlu, **a.g.e.** s. 573-616.

⁷⁶ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında **Türk Silahlı Kuvvetleri**; **a.g.e.** s.241.

⁷⁷ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında **Türk Silahlı Kuvvetleri**; **a.g.e.** s.241.

Junkers-A 20 ve Bregeut XIV tipi uçaklarla 6 bölük 1925 yılında kurulmuş, Gaudron-27 ve Gaudron-59 tipi uçaklarla oluşturulan 7'nci bölük 6 Bölük ile birlikte Eskişehir'de konuşlandırılmış ve **“Eskişehir Tayyare İstasyonu”** kurulmuştur. Teknik eleman yetiştirmek amacı ile 23 Nisan 1926'da Yeşilköy'de **“Hava Makinist Okulu”** kurulmuştur.

1925'de Alman Junkers uçak firması ile yapılan anlaşma gereği kurulan **“Türk Motor ve Tayyare Şirketi”** Kayseri'de 6 Ekim 1926'da uçak ve motor fabrikasını açmış, fabrika 1928 yılında devlet tarafından satın alınmıştır.

Savaşın soğuk nefesi adım adım yaklaşırken zamana karşı yokluk içerisinde mücadele devam etmekteydi. Şimdiye kadar tek tek ve bağımsız bulunan taburlar ve alaylar 22 Mayıs 1939 tarihli Genelkurmay Başkanlığı emriyle birleştirilerek tugay kuruluşuna geçilmeye başlandı⁷⁸. Sürekli eğitimle savaş gücünü ve yeteneğini artıran hava birlikleri 1934 yılından başlayarak müşterek manevralara katılmaya başlamıştır. 1934 yılı sonbaharında Çanakkale yöresinde Kara ve Deniz Kuvvetlerince yapılan manevraya Hava Kuvvetleri de geniş çapta katıldı⁷⁹.

Bu arada Hava Kuvvetlerinin personel ihtiyacını gidermek amacı ile Kara Kuvvetlerinden Hava Kuvvetlerine verilen kurmay subaylar kendi kuvvetlerine 1936 yılında geri dönmüş aynı yıl yerlerini Kara Harp Akademisi çıkışlı havacı kurmay subaylar almıştır. 1937 senesinde ise Hava Harp Akademisi eğitime başlamıştır⁸⁰. İkinci Dünya Savaşının başlamasıyla dışardan uçak ve malzeme alımının zorlaşmasından dolayı eldeki uçakların çalışır halde bulundurulması ve toprak alanların beton pistlere çevrilmesi en önemli sorundu. 1939'dan itibaren Eskişehir'den başlanarak pistlerin betonlanmasına çalışıldı. Hava Harp Akademisi ise bu

⁷⁸ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, **a.g.e.** s.261.

⁷⁹ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri; **a.g.e.** s.251.

⁸⁰ Enver Günsel, **“Hava Kuvvetleri”**. **Cumhuriyet Dönemi Türkiye...**, s.2629-2630.

yıl ilk mezunlarını verdi.⁸¹ Havacılıktaki teknik gelişmeleri izleyebilmek için ve yurdumuzda bir hava sanayi kurulmasında gerekli teknik personel eksikliğini karşılayabilmek için Avrupa ve Amerika'ya mühendislik eğitimine öğrenci gönderilirken, İngiltere ve Fransa'dan havacılık uzmanları getirildi.

1, 2, 3, 4, 5'inci Alaylar, Müstakil Deniz Taburu, Harp Akademisi Keşif Taburu, Eskişehir Hava Okulu, Merzifon Hava Okulu ile Eskişehir ve Kayseri İkmal Merkezlerinden oluşan hava birlik ve kurumlarında bu uçakların toplamı 487 olarak görülmektedir.⁸²

1940 yılında da Hava Kuvvetleri harekât ve eğitim bakımından Genelkurmay Başkanlığına, ikmal bakımından ise Milli Savunma Bakanlığına bağlıydı. Hava Kuvvetleri, 30 Ağustos 1940'da 4 general, 3 albay, 11 yarbay, 27 binbaşı, 70 yüzbaşı, 85 üsteğmen, 30 teğmen olmak üzere 230 uçucu subay, 48 makine subayı ve 20 rasit subay olmak üzere 248 subay, 143 uçucu erbaş, 39 bombardımancı erbaş ve 239 sivil ve erbaş makiniste yani toplam 719 personele sahipti. Aynı yıl Hava Kuvvetleri bütçesi 27,277,621 TL.'dir.⁸³

Savaşın başlaması ile Türk Hava Birlikleri alarma geçirilmiş, bölükler hazırlanan yardımcı meydanlara dağıtılmış, uçak personeli uçaklarının altında gece gündüz nöbet tutmaya başlamışlardı. 1941 yılından itibaren pilot eğitimi için İngiltere ve Kanada'ya havacı subaylar gönderilmeye başlandı. 1941 yılında İngiltere'ye eğitime giden bir grup teğmen bindikleri Refah Vapuru'nun bilinmeyen bir denizaltı tarafından Akdeniz'de batırılması üzerine boğularak şehit oldular. Ancak bütün bunlara karşın savaş yılları Kara ve Deniz Kuvvetlerinde olduğu gibi Hava Kuvvetlerinde de sürekli eğitim ve savaş hazırlığı içerisinde geçmiştir.

⁸¹ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, **a.g.e.** s.261.

⁸² **Hava Kuvvetleri 1940**, Basılmamış kitap, Hv.K.K.lığı Tar. Arşivi'ne atfen Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, **a.g.e.** s.261.

⁸³ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında **Türk Silahlı Kuvvetleri**; **a.g.e.** s.261.

1941 B ve 1942 Harp Okulu mezunları İngiltere'ye uçuş eğitimine gittiler. 1943'lülerle (Harp Okulunun 2'inci sınıfındaydılar) hava sınıfı dışındaki sınıflardan da seçilerek toplamı 200'e çıkarılan pilot adayları gittikleri yerlerde başarılı olamazlar ise dönüşlerinde kara birliklerine verilerek karacı subay olmaktadır. Sürekli gelişim içerisinde olan Hava Kuvvetleri 16 Ağustos 1943 tarihli Genelkurmay emriyle mevcut iki hava tugayı tümen haline getirildi. 31 Ocak 1944'de Genelkurmay Başkanlığınca Hava Kuvvetleri Komutanlığı kuruldu⁸⁴.

Hava Kuvvetlerinin Deniz Kuvvetlerinden "biraz daha şanslı" olduğu söylenebilir. Erkan-ı Harbiye-i umumiye Riyaseti Hava Kuvvetlerinin ayrı talimatnameler hazırlamasına izin vermiştir.⁸⁵ İlerleyen yıllarda her görev ve sorumluluk alanının yönergeleri çeviri ya da uyarlamayla yazılarak görev ve sorumluluklar belirlendi⁸⁶. Fakat Hava Kuvvetleri de diğer iki kuvvet gibi İkinci Dünya Savaşında çağın çok gerisinde kalmış durumdadır.⁸⁷

4. Jandarma Genel Komutanlığı

İlk Jandarma Subay Okulu 1908 yılında, Selanik'te açılmıştır. Ordudan seçilen subaylar, bu okulda kolluk eğitiminden geçirilmiştir. Okulda Jandarma Astsubayları da yetiştirilmekteydi. Yaşanan Balkan savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve nihayet Milli Mücadele sırasında Jandarma ordunun emrine girmiş, böylece jandarma kadroları da neredeyse boşalmıştı. Hükümet gerek Milli Mücadele yıllarında gerekse

⁸⁴ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, **a.g.e.** s.262.

⁸⁵ Özdağ, **a.g.e.** ,s.104.

⁸⁶ Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, **a.g.e.** s.262.

⁸⁷ A.B.D. Ödünç Verme ve Kiralama Yasası Bürosu görevlilerinden Ray Graham'ın 27 Aralık 1941 tarihli raporunda Türk Silahlı Kuvvetlerini şöyle değerlendirmektedir."Ordu 750 bin 1 milyon ihtiyat; sert, zorluklara karşı koymak için eğitilmiş ve geçmişinde savaş gelenekleri olan bir ordu. Eski savaşın önderlerince yönetilen bir ordu, söz konusu edilemeyecek ölçülerde klasik bir hava gücü var tankları yok. Çok az antitank, topçusu zayıf" nakleden Cüneyt Arcayürek, **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987, s. 150-151.

Cumhuriyet devrinin başında jandarmanın yeniden organize edilmesiyle meşgul olamamıştı.⁸⁸

7 Haziran 1920 tarih ve 5 sayılı Piyade, Süvari sınıfından Mürrekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkilî kanunuyla memleketin iç güvenliğini ve genel asayişini sağlamak üzere Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı jandarma müfrezeleri kurulmuştur.⁸⁹ Cumhuriyet döneminde jandarmaya ilişkin ilk yasa 1930 yılında çıkartılan **1706 sayılı Jandarma Kanunu** olmuştur. Bu kanun; jandarmanın esas vazifeleri ve mahiyeti, barışta ve savaşta çeşitli hizmet ve vazife bakımından bağlı bulunduğu makamlar, jandarma genel komutanının sıfat ve yetkisi ile tayini, jandarma mensuplarının terfi, tayin, azil, kıyafet, personel kaynağı, eğitim, jandarmanın sabit ve seyyar kuruluşları, kadroların tertip ve tevzii gibi konuları düzenlemektedir⁹⁰.

Yasanın uygulanmasına ilişkin "**Jandarma Teşkilât ve Vazife Nizamnamesi**" ise 24 Aralık 1937 tarihinde yürürlüğe girmiştir⁹¹. Bu kanun ve tüzükle, Jandarma Teşkilâtının; bağlılığı, görev ve sorumlulukları, diğer makamlarla ilişkileri hukuki bakımdan yeni bir statüye kavuşturulmuştur⁹². Bu nizamnamede, esaslar, teşkilât, subay işleri (menba, tayin, değiştirmek, mezuniyet, açığa çıkartmak, işten el çektiirmek, yargılanma usulleri), her makam sahibinin adli, askerî, mülki vazifeleri, jandarmanın mahalli memurlarla, mülki amirlerle, polisle, adli memurlarla, askerî makamlarla münasebetleri, ceza ve tevkif evlerinin muhafazası, mevkuların tahkikat veya duruşmaya götürülmeleri, mevkuf ve hükümlülerin sevk ve nakli, refakat ve muhafaza vazifeleri, silâh kullanma yetkisi, vazife esnasında hareket tarzı, tecziye ve taltif işleri

⁸⁸ Halim Alyot, **Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum**, Ankara, Kanaat Basımevi, 1947, s.328.

⁸⁹ Alyot; **a.g.e.**, s.329.

⁹⁰ Alyot; **a.g.e.**, s. 351.

⁹¹ B.C.A., Belge Tarih ve Sayısı; 27.10.1939 - 2/12239, Arşiv Dosya No; 30.18.1.2.-89.104.20.

⁹² Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, **a.g.e.** s. 314.

açıklığa kavuşturulmuştur⁹³. Bunun dışında Jandarma Genel Komutanlığı muhtelif talimatlar yayınlarak uygulamada karşılaşılan aksaklıkları gidermeye çalışmıştır. 1939 yılında bu nizamnamede değişiklikler yapılmıştır

Mustafa Kemal Atatürk 1938 yılında TBMM'nin açılışında yaptığı konuşmada, ilk olarak iç güvenlik olgusunu ele almış, ulusumuzun ve ülkemizin geçen yılı tam bir huzur ve sükun içinde, yükselme ve kalkınma çalışmaları ile geçirdiğini kıvançla ifade etmiş, uzun yıllardan beri süregelen ve zaman zaman gergin bir şekil alan Tunceli'ndeki toplu haydutluk olaylarının belli bir program içindeki çalışmalar sonucu kısa bir sürede ortadan kaldırılarak, bölgede bu gibi olayların bir daha tekrarlanmamak üzere tarihe aktarıldığını ifade etmiştir⁹⁴.

1939 yılında Jandarma Teşkilâtı, Sabit Jandarma Birlikleri, Seyyar (Toplu) Jandarma Birlikleri, Jandarma Er Eğitimi Birlikleri ve Okulları olmak üzere üç bölüm halinde yeniden düzenlenmiştir⁹⁵. Sabit Jandarma Birlikleri, İçişleri Bakanlığının emrinde olarak memleketin emniyet, asayiş ve huzur sağlayıcı görevlerini yürütmek; Seyyar Jandarma Birlikleri özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde Sabit jandarma birliklerinin ulaşamadığı yerlerdeki olayları bastırma, çevre emniyeti ve asayişini sağlama ve buralardaki takip işlerinde; Eğitim Birlikleri ve Okullar ise jandarma olarak görev yapacak personelin genel ve mesleki eğitimleri üzerinde uğraşmak, diğer taraftan bulundukları bölgelerde çıkması muhtemel olayları bastırmada kullanılmak üzere görevlendirilmişlerdi.

İkinci Dünya Savaşının kaçınılmaz bir hale geldiği 1939 yılında, Türk Silâhlı Kuvvetleri seferi duruma geçerken, Jandarma, Kara

⁹³ Alyot, **a.g.e.**, s. 353.

⁹⁴ TBMMZC, Devre; 5, İçtima; 4, Cilt; 27, Birinci İnikat (1 Kasım 1938), s. 3.

⁹⁵ "Jandarmanın Tarihi Gelişimi", **Jandarma Dergisi**, Yıl; 76, Sayı; 69 (Aralık 1993), s. 12; Ayrıca Bkz. Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, **a.g.e.** s. 314.

Kuvvetlerinin emrine alınarak Edirne ve Çoruh gibi önemli mevkilere gönderilmiştir. Bu noksanı tamamlamak maksadıyla jandarma bünyesinde yeniden örgütlenmeye gidilerek 14 Jandarma Eğitim Taburu teşkil edilmiştir. 1956 yılında çıkartılan bir yasa ile sınır, kıyı ve karasularımızın korunması görevi jandarma örgütüne verilmiştir.

a. Jandarma Teşkilatı

Görevi genel emniyet ve asayişi korumak, kanun ve nizam hükümlerinin icrasını sağlamak olan jandarma, silâhlı olarak görev yapan bir güvenlik birimidir. Jandarma bu görevlerin yanı sıra kanunlara, nizamname ve talimatnamelere ve bunlara dayanan hükümet emirlerine aykırı fiil ve hareketlerin yapılmasını önlemek, halkın kanuni taleplerini dinleyerek kanuni ve nizami icaplarını yapmak, kanun ve nizamnamelerin jandarmaya doğrudan doğruya yüklettiği vazifeleri yapmak, işlenmiş olan suç hakkında, Ceza Muhakemeleri Usûl Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı vazifeleri yapmakla yükümlüdür⁹⁶.

Jandarmanın vazifelerini mülki, adli ve askerî olmak üzere üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Polis Teşkilâtı olmayan yerlerde jandarmaya, çok geniş bir yelpazede mülki vazife yüklendiği görülmektedir. Bu görevler arasında, "kuduz veya kuduz olduklarından şüphe edilen hayvanlar tarafından ısırılan kimseleri, vakit geçirmeden sağlık makamlarına haber vermek, kudurmuş olan kimselerin tecridini temin etmek; Şose ve Köprüler Kanununa tevfikân, yollarda bedenlen çalışacak ameleiy toplu olarak iş mahalline sevk etmek; Çekirge Kanununa ve Çekirge ve Süne Nizamnamesine göre uhdesine düşen vazifeleri yapmak; Koyun ve keçi sürülerinin barınması için ağıllarını Ağıl Kanunu hükümlerine uygun yapmayanlar hakkında bu kanun dairesinde işlem yapmak"⁹⁷ gibi ilginç görevler de mevcuttur.

⁹⁶ Alyot, **a.g.e.**, ss. 356-358.

⁹⁷ Alyot, **a.g.e.**, ss. 419.

Jandarma ayrıca, çarşı ve mahalle bekçileriyle kır bekçilerinin vazifelerini yapıp yapmadıklarını kontrol edip, yapmayanlar hakkında mahallin en büyük mülkiye memurunu haberdâr etmekle de görevlidir.

Jandarmanın, adli mahiyette vazifelerinden bir diğeri de tutuklu ve hükümlülerin sevk ve naklidir. Jandarma ayrıca Askerlik Kanununa göre; yoklama kaçaklarını, bakayaları, birlik veya müesseseden kaçanları, izin veya hava tebdili müddetini geçirenleri, saklıları aramak, elde etmek ve askerlik şubesine teslim etmekle yükümlüdür.

Jandarmanın yerine getirdiği mülki ve askerî görevlerin yanısıra yapmakla yükümlü olduğu bir diğeri önemli adli görev ise ceza ve tevkif evlerinin dıştan muhafazasıdır. Askerî bir kuvvet olmasına karşın Jandarmaya bu tür temel güvenlik görevlerinin başlıca sebepleri şunlardır; Silahlı olan bu gücün oldukça sıkı bir disiplin altında yetiştirilmesi, bütçe yetersizliklerinden dolayı jandarma er kaynağını oluşturan acemi erlere diğeri devlet görevlileri gibi maaş ödenmemesi, bazı durumlarda diğeri askerî birliklerin farklı yerlerde bulunmaları ve bazı hudut noktalarına ve kıyılara ulaşmalarının vakit alması ve herhangi bir tehlike karşısında ordu birlikleri gelinceye kadar jandarmanın bu işi yapabilecek kapasitede olması ve en son sebep olarak da ülkenin her tarafında yaygın olarak bulunan jandarmanın, savaş anında cephe gerisi tecavüzlerde gerekli tedbirleri alacak ve halka da aldırarak olan askerî bilgisi yüksek bir birim olmasıdır⁹⁸.

Jandarma üç makama bağlı bulunmaktadır. Bunlar;

a) Jandarmanın vazife ve hizmet itibarıyla bağlı olduğu mercii, İçişleri Bakanlığıdır⁹⁹.

⁹⁸ Alyot, **a.g.e.**, ss. 358-359.

⁹⁹ 4.6.1937 tarihli ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilâtı Kanunun 1 inci maddesinde yer alana hükme göre; Memleketin umumi asayiş ve emniyet işlerinden sorumlu olan İçişleri Bakanı, kendi kanunları dairesinde hareket eden Emniyet Genel Müdürlüğü ve Genel Jandarma Komutanlığı ve gerektiğinde diğeri bütün zabıta teşkilâtı vasıtasıyla bu görevi yerine getireceğini ve gerekirse Bakanlar Kurulu kararıyla ordu kuvvetlerinden yararlanabileceğini hükme bağlamıştır.

b) Jandarma, askerî talim ve terbiye bakımından Genelkurmay Başkanlığına bağlıdır. Ancak mesleki ve talim ve terbiyesi ise Jandarma Genel Komutanlığı'na aittir.

c) Jandarma, silâh ve mühimmatıyla, seferberlik ve seferde ordu emrine intikal edeceklerin maaş, iaşe, giyim ve teçhizatı ve bütün masraflarıyla ordudakinin aynı olmak şartıyla Milli Savunma Bakanlığı'na bağlıdır.

Savaşta, Jandarmaya verilecek görevlerin çeşitli olmasından dolayı, bu görevler kanunda sayılmamış ve ayrı bir talimatnamede tespit edilmiştir. Jandarma askerî bir kuruluş olması itibariyle disiplin işlerinde askerî kanun ve nizamnameler uygulanmaktadır.

İkinci Dünya savaşı sırasında Jandarma Teşkilâtının genel kuruluş şeması şu şekildedir¹⁰⁰; Jandarma Genel Komutanlığı, Jandarma Müfettişlikleri, Jandarma Mıntıka Komutanlıkları, İl Jandarma Alay veya İl Jandarma Müstakil Tabur Komutanlıkları, İlçe Jandarma Bölük Komutanlıkları, Jandarma Takım Komutanlıkları, Seyyar Jandarma Alay veya Taburları, Muhafız Jandarma Taburu, Jandarma Subay Okulu, Jandarma Gedikli Erbaş Okulu, Jandarma Er Okulları (Tabur, Alay veya Tugay halinde), Jandarma Satın Alma Komisyonları, Jandarma Muayene Komisyonu, Jandarma Levazım Teftiş Heyeti, Jandarma Konakları ve Yollama, Jandarma Dikimevi, Jandarma İlaç Anbarı, Jandarma Eşya ve Levazım Anbarı, Jandarma Matbaası ve Jandarma Bandosu.

Jandarma Genel Komutanı, savaşta bütün Jandarmanın ve barışta, İçişleri Bakanlığı emrinde jandarma olarak görev yapacak kısımların idare ve komutasına memurdur. İdaresi ve komutası Jandarma Genel Komutanlığına ait olan jandarmanın mahalli sabit jandarma birliklerinden oluşan önemli bir kısmının, İller idaresi kanununa göre valilere ve seyyar birliklerin ise genel müfettişler ve kolordu komutanlarının emrine

¹⁰⁰ Alyot, **a.g.e.**, s. 364.

verilmesinden doğacak kargaşayı gidermek için, jandarma kuvvetleri doğrudan doğruya valinin emrine verilmiştir. Aynı şekilde ilçe jandarma bölük komutanları, ilçe dâhilinde devlet kanun ve nizamname hükümlerinin uygulanmasını sağlamak, emniyet ve asayiş korumak vazifelerinden dolayı ilçe kaymakamının emri altındadırlar.

Jandarmanın, halkın asayiş ve güvenliğini sağlamasında karakollar önemli bir fonksiyona sahipti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında neredeyse bir kolordu kuvvetine ulaşan jandarma, bu karakollar vasıtasıyla ülkenin her tarafına yayılmış durumdadır. Her ilçe karakollardan oluşan karakol mıntikalarına ayrılmış olup il, ilçe ve bucak merkezlerinde ve mıntikanın önemli köy ve mevkilerinde kurulmuştur. Karakollarda, bulunduğu yerin iş yoğunluğuna göre 5-10-15 Jandarma bulundurulabilirken, acil durumlarda kullanılmak üzere bazı karakollarda toplu süvari askerleri bulundurulduğu anlaşılmaktadır¹⁰¹.

Jandarmanın önleyici kolluk görevini yerine getirmede kullandığı en yaygın güvenlik tedbiri devriye gezmektir. Şehir, kasaba ve köylerin dışında önemli geçitler, boğazlar ve tehlikeli mevkiler, pazar ve panayır kurulan mahaller ve mesire yerleri, demiryolu, istasyon ve vapur iskeleleri, köylerde çiftlik, ağıl, mandıra, değirmen, orman, taş ve maden ocakları ve tuzlalar jandarmanın devriye gezdikleri başlıca yerlerdir.

Şehir, kasaba ve köylerin dışında bulunan karakollardan çıkarılacak devriyelerle emniyet altında bulundurulması mümkün olmayan önemli geçitlerin, boğazlarla tehlikeli mevkilerin emniyet altında bulundurabilmek için bu gibi yerlerde geçici veya daimi olmak üzere jandarma asayiş karakolları kurulmuştur.

Jandarmanın komuta kademesini oluşturan subayların üç farklı kaynaktan geldikleri anlaşılmaktadır;

¹⁰¹ Alyot, **a.g.e.** , ss. 377.

a) Her yıl masrafları jandarma bütçesinden Milli Savunma Bakanlığı bütçesine nakledilmek suretiyle, Harp Okulunda yetiştirilen asteğmenlerden,

b) Ordu ile irtibatları kesilmemek şartıyla, İçişleri Bakanının isteği ile verilecek ordunun muvazzaf muharip sınıfındaki yüzbaşı ve teğmen rütbelerindeki subaylardan,

c) Jandarma er okullarının komutan ve talim heyetlerini ve seyyar jandarma birliklerinin komutan ve subaylarını teşkil etmek ve ordu ile ilişkileri kesilmemek üzere İçişleri Bakanlığının isteği oranında verilecek subaylardan.

Jandarma subaylarının mevki değiştirmeleri çok büyük masraflara yol açtığı gibi yeni mıntıkayı tanıması ve ayrıldığı yerde bir boşluk doğmasından dolayı mecburiyet olmadıkça tayinleri çıkarılmamaktadır. Ayrıca, Ordu Zabıtası ile karşılıklı olarak yardımlaşmaktadırlar. İç Hizmet Kanunu ve buna bağlı yönetmeliğe göre görev yapan ordu zabıtası, hususi zabitanın özelliklerine sahiptir ve genellikle garnizon dâhilinde görev yapmaktadır. Askerî inzibatların yeterli olmadığı herhangi bir olay anında en yakın askerî birlikten asker sevk edilmektedir. Acele ve gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda en yakın polis ve jandarma kuvvetlerinden de yararlanılmaktadır. Askerî inzibat kuvvetlerinin yardım talebi üzerine polis ve jandarmaların yardımda bulunmasının yanı sıra polis ve jandarmanın yardım talebi askerî inzibat memurlarınca yerine getirilmektedir.

b. Jandarma Okulları

(1) Jandarma Subay Okulu

Tek sınıflı olarak eğitimini sürdüren Jandarma subay okulu, Harp okulundan Jandarma olarak çıkanlar ile Piyade Okulunu bitiren ve orduda piyade takım komutanlığını yapan jandarma teğmenlerine mesleki ve hukuki bilgi vermek üzere kurulmuştur.

Okulun on aylık eğitim süresini tamamlayanlar jandarma kıtalarına gönderilerek, buralarda yeterli sicil alanlar ve terfi derecesinde olanlar terfi ettirilmektedir. Sınavlarda başarılı olamayanlar ise, bir yıllığına jandarma birliklerine gönderilerek, bu bir yılın sonunda uygun sicili olanlar ikinci defa subay okuluna çağrılarak mecburi eğitime tâbi tutulmaktadır. Bu seferde başarısız olanlar kıtalarına gönderilerek ileride emekliye sevk edilmektedirler.

(2) Jandarma Gedikli Erbaş Okulu

Ankara'da Jandarma Subay okuluyla aynı binada eğitim veren bu okul, özellikle jandarma karakolları olmak üzere, emrindekileri idare edecek jandarma erbaşlarını yetiştirmek amacıyla açılmıştır. İki sınıftan oluşan okulun her sınıfın eğitim süresi on aydır. Jandarma birliklerindeki uzatmalı onbaşı, sınıf çavuşu ve başçavuşlar yapılan sınavda başarılı olur, ahlâki ve sair durumları da uygun olursa, bu okulda bir sene okuduktan sonra gedikli erbaş olarak okuldan mezun olmaktadır. Buradaki eğitimi başarı ile bitirenler, mesleki ve askeri talim ve terbiye edilmek üzere doğruca jandarma er okullarına sevk edilmektedir.

(3) Jandarma Er Okulları

Jandarma adaylarını askeri ve mesleki bakımdan talim ve terbiye ile yetiştirmek amacıyla kurulan bu okullara, askerlik şubesinden yeni hizmete alınanlar sevk edilirdi. Bu okullarda bulundukları altı ay boyunca jandarma adayı olarak ders görenler öğrenciler, altı ay sonra birliklere gönderilirlerdi. Şartlara göre tabur, alay ve tugay halinde idare edilen bu okulların komuta idare ve talim heyetleri her sene kadrosunda tespit olunmaktaydı.

5. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Diğer Kolluk Teşkilatları

a. Emniyet Genel Müdürlüğü Teşkilatı

1937 yılında çıkarılan 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununa göre yeniden şekillendirilen Emniyet Teşkilatının yapısının, savaş süresince genel olarak fazla değişikliğe uğramadığı gözlemlenmektedir. Ülkenin

genel güvenlik ve esenlik işlerinden İçişleri Bakanı sorumludur. İçişleri Bakanı bu işleri, kendi kanunlarına göre hareket eden Emniyet Genel Müdürlüğü ile Jandarma Genel Komutanlığı ve gerektiğinde diğer kolluk örgütleri aracılığıyla yerine getirir. Kanunu'nun 8. maddesi polisi görev olarak idari, siyasi ve adli olarak üç bölüme ayırmaktadır. Kanunun 1-22. maddelerine göre Emniyet Teşkilatı, Merkez ve Taşra Birimleri olmak üzere başlıca iki bölümde faaliyet göstermiştir. Bu doğrultuda yürütülen çalışmalar sonucunda Emniyet Teşkilatı 1950'li yıllara gelinceye kadar, tüm illerde teşkilatını tamamlamış, ilçe teşkilatlarını da oluşturmuştur.

(1) Merkez Teşkilatı

3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu, eski kanunda mevcut bulunmayan bazı memuriyetler ihdas etmiştir. Yeni kurulan Heyet-i İstihbariye Polis Müfettişliği ve biri siyasi diğeri idari kısımlara bakan iki Genel Müdür Yardımcılığı¹⁰² makamıyla birlikte, kurulan memuriyetler şunlardır;¹⁰³ İkinci bir Emniyet Umum Müdür Muavinliği, Teftiş Heyeti Reisliği, Daire Reisliği, Önemli İşler Müdürlüğü¹⁰⁴, 8'inci ve 9'uncu şube müdürlükleriyle arşiv müdürlüğü ve hukuk işleri müdürlüğü, Enstitü müdürlüğü, muavinliği ve dâhiliye müdürlükleri. Daire Reisliklerine bağlı olarak çalışan 9 şubenin görev dağılımı ise şu şekilde belirlenmiştir;¹⁰⁵

Şube	Görev
1 Şube	Siyasi işler
2 Şube	Kalpazanlık ve dahili kaçakçılık işleri
3 Şube	Zatîîşleri
4 Şube	Ecnebilerin işleri
5 Şube	Teknik işleri
6 Şube	Asayiş işleri
7 Şube	Hudut işleri
8 Şube	Levazim işleri
9 Şube	Basın ve yayın işleri

¹⁰² Metin, Eraslan, **a.g.e.** , s. 143.

¹⁰³ Alyot, **a.g.e.** , s. 669.

¹⁰⁴ Bugünkü anlamda İstihbarat ve Güvenlik konularından sorumlu idi. Bkz.; **Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845-1995)**, Ankara, EGM Yayını, 1995, s. 118.

¹⁰⁵ Alyot, **a.g.e.** , s. 680; Dündar, "Osmanlı Yönetiminde 78...", s. 252.

Ayrıca, gerek duyulan illerde sadece polislerle ve ailelerine bakmak üzere yeterince doktor istihdam edilmiş, savaş yıllarında Emniyet Genel Müdürlüğüne artan oranda bütçe tahsisi yapılmıştır.¹⁰⁶

İkinci Dünya Savaşı Süresince EGM Bütçeleri¹⁰⁷

Yılı	Lira
1939	7.400.000
1940	7.487.10
1941	7.867.301
1942	10.789.785
1943	13.192.279
1944	14.292.279
1945	10.232.107 (7 aylık)

(2) İl Teşkilatları

3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanunu gereğince, İkinci Dünya Savaşı süresince her ilde bir il emniyet müdürlüğünün kurulu olduğu ve toplam 241 il ve ilçede polis kuruluşunun mevcut olduğu anlaşılmaktadır.¹⁰⁸ 1940 yılında illerde polisin kullandığı ve aralarında karakolların da bulunduğu 548 hizmet binasının 210 âdetine kira ödenmekte ve 338 adedine ise kira ödenmemektedir.¹⁰⁹

İl ve ilçelerde polisin fiili hizmet bakımından en önemli idare birimi karakollardır. Karakolların çok olduğu yerlerde, polis merkezleri kurulmakta ve bu karakollar merkezlere bağlı çalışmaktadır. Karakollar, bölgelerinin emniyet ve asayiş işlerini, sabit veya geçici noktalar ve devriyeler vasıtasıyla yerine getirmektedir. Genel emniyeti korumak, suçları işlenmeden önce önlemek veya işlendikten sonra takip etmek ve gerekirse halka yardım etmek üzere karakol mıntıkasına çıkarılan ve

¹⁰⁶ Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845-1995), a.g.e., s. 26.

¹⁰⁷ Alyot, a.g.e., s. 682.

¹⁰⁸ Alyot, a.g.e., ss. 714-716. Okçabol, **Zabıta Tarihi**, s. 162

¹²⁹ Okçabol, a.g.e., s. 168.

dolaşarak vazife gören memurlara devriye adı verilmektedir.¹¹⁰ Devriyenin yanı sıra polisler mıntıkanın muhtelif yerlerinde nokta denilen yerlerde sabit görev yapmaktadırlar.

b. Emniyet Teşkilatı Okulları

İkinci Dünya Savaşı yılları Emniyet Teşkilatında eğitim faaliyetlerinin hızlandığı ve birçok polis eğitim kurumunun faaliyete başladığı bir dönem olmuştur. Özellikle 1937 tarihli kanunun eğitim alanında getirdiği yenilikler, polisin eğitiminin daha ciddi ele alınmasını sağlamıştır. 1913 tarihli kanunla getirilen polisliğe alma kuralları önemli ölçüde değişmiş, polisin seçiminde aranacak şartlar yasal bir zemine oturtulmuştur. Bu dönemde faaliyet gösteren polis eğitim kurumlarının genel durumu ise şöyledir;

(1) Ankara Polis Enstitüsü

Polis okulları, modern yapılanma hedefleri arasında yer alan, Cumhuriyet dönemi polis amirlerinin yetiştirilmesinde yetersiz kalıyorlardı. Bunları göz önüne alan yönetim, polis amirlerinin yetiştirilmesi için gerekli girişimlerde bulunmaya başladı.¹¹¹ Bu maksatla 15 Temmuz 1933'te temeli atılan yeni Polis Okulu binası 1936 yılında bitirilmiş¹¹² ve bu binanın yarısı Jandarma subaylarının eğitimi için tahsis edilmiştir. Birbirinden farklı ancak hizmette benzeşen birimlerin eğitiminin bir arada yapılmasının nedenini zamanın İçişleri Bakanı Şükrü Kaya; ülkenin asayiş ve güvenlik hizmetlerinden aynı derecede hizmet görmeleri şeklinde açıklamıştır.¹¹³

Emniyet hizmetlerinin orta ve üst kademe amir ve yönetici kademelerinde verimli bir şekilde çalışacak, kültürlü, mesleki beceri ve davranışlara sahip, kanunlara, Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı,

¹¹⁰ Alyot, **a.g.e.**, s. 697.

¹¹¹ Eyüp Şahin, **1907'den 2000'e Polis Okulları**, Ankara, EGM Yayınları, APK Yayın No;155, 2001, s. 118.

¹¹² Alyot, **a.g.e.**, s. 815.

¹¹³ Adnan Kirman, "Cumhuriyet Devrinde Açılan Polis Okulları", **Polis Emeklileri Polis Dergisi**, Yıl; 13, Sayı; 174, s. 39.

disiplinli polis amirleri yetiştirmek üzere kurulan Polis Enstitüsü, 6 Kasım 1937 tarihinde Anıttepe'deki binasında öğrenime başlamıştır. Böylece ordudan sonra polis de bir yüksek okula kavuşmuş oluyordu.

Açılışından İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Polis Akademisinden Mezun olan öğrenci sayısı bakıldığında;¹¹⁴ 1938-1939 ders yılında 24, 1939-1940 ders yılında 19, 1940-1941 ders yılında 16, 1941-1942 ders yılında 15, 1942-1943 ders yılında 34, 1943-1944 ders yılında 42, 1944-1945 ders yılında 48 öğrenci mezun olduğu görülmektedir.

(2) Polis Koleji

Lise mezunu insanların polis mesleğine girmelerinde görülen zorlukları ve isteksizliği gidermek, lise tahsilli polisler yetiştirmek ve öğrenimleri sırasında kendilerine ayrıca mesleki bilgileri öğretmek, lise derecesinde eğitim ve öğretim yapmak üzere 15 Haziran 1938 tarihli ve 3452 sayılı kanunla bir polis koleji açılmasına karar verilmiştir. Polis Koleji 15 Haziran 1938 tarihinde Anıttepe'deki Polis Enstitüsü binasında eğitime başlamıştır. Koleje ortaokulu başarı ile bitiren gençler alınmaktadır. Öğrenciler, bir yandan genel lise seviyesi öğrencisi olarak yetiştirilirken diğer yandan da disiplin ve meslek bilgileri ile donatılması amaçlanmıştır.¹¹⁵ Bakanlar Kurulu, 6 Ocak 1940 tarihinde yabancı dil derslerini vermek üzere iki yabancıların Polis Kolejinde çalıştırılmasına dair onay vermiştir.¹¹⁶ Polis Koleji, 1950 yılında kapatılmış, 1958 yılında yeniden öğretime başlamıştır.

(3) Polis İl Okulları

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, Türk Polis Teşkilatının, toplum düzenini çağdaş yönetim anlayışları doğrultusunda koruma ve

¹¹⁴ **Kuruluşundan Bugüne Polis Akademisi (1937-1988)**, Ankara, Polis Akademisi Yayını, 1988, s.36.

¹¹⁵ Okçabol, **a.g.e.**, ss. 242-244.

¹¹⁶ B.C.A., Belge Tarih ve Sayısı; 6.1.1940 - 2/12576, Arşiv Dosya No; 243-77, Fon kodu;30 .18.1.2.,Yer No;89.122..8.

kollama hususunda daha etkin hale getirilmesi ve bu etkinliğin sağlanmasında inisiyatif kullanabilmesi için personelin eğitilmesi hususuna büyük önem vermiştir. Gerçekten de Cumhuriyet döneminde profesyonelleşme alanındaki en önemli adımlar polisin mesleki eğitimi alanında atılmıştır.¹¹⁷

Bu amaçla, İstanbul Polis Okuluna ek olarak; 1923 yılında Sivas'ta¹¹⁸ ve Konya'da¹¹⁹ ve 1925 yılında Trabzon'da¹²⁰ birer polis okulu açılmış ve her okulda bir Okul Müdürü ile yeterince Hukuk Öğretmeni, Sınıf Komiserleri, Doktor ve Saymandan oluşan bir idare heyeti görevlendirilmiştir.

(4) İllerde Açılan Polis İlköğretim Kursları

İkinci Dünya Savaşına girildiğinde kadroda görev yapan ancak polis okulunda eğitim görmemiş birçok polis memuru bulunmaktaydı. Bu memurlar hem kanunen terfi edemiyorlar hem de mevzuat ve meslek bilgilerini kavramakta zorlanıyorlardı. Bu durumu ortadan kaldırabilmek için polis ilköğretim kursları açılması planlanmıştır. 1939 yılından itibaren 13 ilde Polis İlk Tahsil Kursları açılmış ve bu kurslarda, süre ve müfredat bakımından İstanbul Polis Okulunun öğretimi aynen uygulanmıştır.¹²¹ Bu kursu tamamlayanlara Polis ilköğretim diploması verilerek aynı haklar tanınmıştır.¹²²

¹¹⁷ Ergut, a.g.e. , s. 345.

¹¹⁸ İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 1923-1973 Çalışmaları, II. Kitap, Ankara, Gürsoy Matbaacılık, 1973, s. 74.

¹¹⁹ Nazif Yazman, "Polis Mekteplerinin Tarihçesi", **Polis Dergisi**, Yıl; 23, Sayı; 310, Ankara, EGM Yayınları, 1947, ss. 4201-4207. Nazif Yazman aynı zamanda bu okulun ilk müdürlüğünü de yapmıştır.

¹²⁰ Eyüp Şahin, "Trabzon Polis Okulu", **Trabzon Polis Dergisi**, Trabzon, Eser Ofset, 1999, ss. 38-42.

¹²¹ Tongur, a.g.e. , s. 346-349.

¹²² Alyot, a.g.e. , s. 827.

1939-1940 Yılında Açılan Polis Kurslarından Mezun Olanlar ¹²³	
İller	Mezun olan memur sayısı
Ankara	72
Bursa	21
Diyarbakır	18
Edirne	28
Elazığ	28
Gaziantep	24
Hatay (stajyer)	40
İzmir (stajyer)	37
İstanbul (Beyoğlu)	143
İstanbul (Eminönü)	142
Seyhan	28
Trabzon	20
Zonguldak	18
TOPLAM	619

c. Diğer Kolluk Kuvvetleri

3201 sayılı kanunla, zabıta teşkilatı, umumi ve hususi olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Umumi zabıta; silâhlı bir kuvvet olan polis ve jandarmadır. Hususi zabıta; umumi zabıta dışında kalan ve hususi kanunlarına göre teşekkül edip belirli görevleri yerine getiren zabıta kuvvetleridir.

(1) Çarşı, Mahalle, Kır ve Çiftçi Mallarını Koruma Bekçileri

Güvenlik kuvvetlerinin nezareti altında bulunan bekçiler, polis ve jandarmanın adli ve önleyici zabıta vazifelerinde bu kuvvetlere yardım etmekle yükümlüdürler. Bu görevleri yerine getirirken zabıta kuvvetlerinin sahip olduğu her türlü hak ve yetkilere sahiptirler. 772 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu'na göre, çarşı ve mahalle bekçileri, en büyük mülki amirine bağlı ve genel kolluğa yardımcı bir kuruluşun mensuplarıdır.

Kır bekçileri ise, şehir ve kasabalar dışında görevli 20 Temmuz 1914 tarihli Kır Bekçileri Hakkındaki Kanun'a tabidirler. Kır bekçilerinin

¹²³ Derviş Okçabol, **Zabıta Tarihi, (II.Baskı)**, Ankara, Polis Enstitüsü Yayını, 1940, s. 248.

vazifeleri köy ve kasabaların dışında inzibatı sağlamak, binaları ve tarım arazilerini korumaktır. Bekçiler kasabalarda belediyeler ve köylerde ihtiyar meclisleri tarafından, 25 yaşından aşağı ve 40 yaşından yukarı olmayan, herhangi bir suçtan mahkûm ve fena şöhretli olarak tanınmış olmayan insanlar arasından seçilmektedirler.¹²⁴

Bu bekçiler jandarma komutanlarının nezareti altında olup jandarma erleri gibi önleyici ve adli kolluk vazifesiyle yükümlüdürler. Bunların ücretleri, görev yaptıkları bölgede mülkü bulunan şahıslardan, servetleri oranında tahsil edilen paralardan dağıtılmaktadır.

Kır bekçileriyle köy korucuları ve çiftçi mallarını koruma bekçileri arasındaki en büyük fark, birincilerinin jandarma kolluk kuvvetinin yardımcısı olmaları ve doğrudan doğruya bunun idare ve nezareti altında bulunmalarındır. Hâlbuki köy korucuları ve çiftçi mallarını koruma bekçileri doğrudan doğruya ihtiyar yahut korunma meclislerine bağlı olup hiçbir surette jandarmaya tâbi değildirler.

Bu bekçilerin temel vazifesi, köy sınırları içinde veya şehir ve kasaba dışında olup belediye hudutları içinde veya dışında bulunan ziraat mahsulleri alınan yerlerdeki çiftçilerin mallarını korumaktır.¹²⁵

Koruma veya ihtiyar meclisine bağlı olarak kolluk görevi yapan bu bekçiler üzerinde jandarma veya polisin doğrudan bir nezaret ve teftiş yetkileri yoktur. Koruma ve ihtiyar meclisleri, köy kanunundaki hüküm ve şartlara göre bekçiliğe ehil gördükleri kişileri tespit ederek, Vali veya kaymakamın onayından sonra göreve başlatmaktadırlar. Bekçilerin görev ve yetkileri ile diğer tüm özlük hakları bu meclisler tarafından düzenlenmektedir. Silâhlı olarak görev yapan bu bekçilerin belirli şartlar altında silâh kullanma yetkisi vardır.

¹²⁴ Alyot, **a.g.e.** , s. 831.

¹²⁵ Alyot, **a.g.e.** ,s. 838.

Orman, köy ve kır bekçileri kendi bölgelerinde Kara Avcılığı Kanununa aykırı hareket edenleri, tüfek, fişek ve av malzemesi ve avlarıyla birlikte yakalamaya ve bunları en yakın karakola, muhtar veya köy meclisine teslim etmeye mecburdurlar.

(2) Köy Korucuları

Köy korucuları 20 Mart 1924 tarih ve 442 sayılı Köy Kanunu'na göre görev yapan köy sınırları içinde herkesin ırzını, canını ve malını koruyan 'bekçi'lerdir. Korucular ihtiyar meclisi tarafından tutulur ve kaymakamın onayıyla işe başlarlar. Korucular köy muhtarının emri altında olup jandarmanın emrinde değildirler, ancak koruculara karşı gelenler, jandarmaya karşı gelmiş gibi ceza görürler.¹²⁶ Silahlı olarak görev yapan korucuların belirli şartlar altında silâh kullanma yetkisi vardır. Köy korucularının kıyafetleri ve silâhlarının şekli ise 1 Temmuz 1942 tarihli ve 2/18237 sayılı talimatname ile belirlenmiştir.

Köylerde mahsul zamanlarında çapulcular ve eşkıya türemiş ise köy muhtarı ve ihtiyar meclisi, asıl korucularla birlikte köy halkını yağmadan korumak için, köylünün eli silâh tutanlarından lüzumu kadarını gönüllü köy korucusu olarak ayırıp, bunlar için kaymakamdan izin almak suretiyle çalıştırma hakkı bulunmaktadır.*

d. Hususi Zabıta

Bazı görevlerin, özellik göstermesinden ve önemlerinden dolayı, ayrı bir zabıta teşkilatı oluşturulması gerekmiştir. Ancak, hususi zabitanın, ülkenin her tarafında teşkilâtlanmamış olmasından dolayı, Polis Vazife Selahiyet Kanunun 24'üncü maddesi "mahsus zabıta teşkilatı olan işlerde, bu teşkilata mensup memur bulunmadığı yerlerde,

¹²⁶ Alyot, **a.g.e.**, s. 835.

*Günümüzde de bölücü terör örgütü PKK'ya karşı köy korucusu sistemi yeniden ele alınmış ve çok sayıda insan korucu olarak görevlendirilmiş bulunmaktadır.

polisin bunlara ait inzibati muameleleri yapmağa salâhiyetinin olduğunu" belirtmektedir. Bu zabıta lar şunlardır;

1) Belediye Zabıtası, İkinci Dünya Savaşı öncesi zabıtaya verilen bu tür görev örneklerine şu satırlarda rastlamak mümkündür; "1937'de Ankara Belediyesi talimatnamesi'yle zabıtaya, boş arsalarını temiz tutmayan arsa sahiplerini; cadde ve sokakların 'şeref ve manzarasını' bozacak şeyler asanları cezalandırma görevi verilmiştir. 1937'de İzmir Belediyesi gribe yol açıyor diyerek yere tükürenlerin cezalandırılması hakkındaki hükümleri şiddetle uygulamaya geçirmiş ve bir günde 100 kişiyi cezalandırmıştır."¹²⁷

2) Orman Koruma Zabıtası; Ormanların korunması görevi Tarım Bakanlığına bağlı olarak oluşturulan Orman Genel Komutanlığı emrindeki askeri birliklere verilmiştir. Bu birlikler, koruma görevlerini aksatmamak şartıyla, askeri usullere göre teşkil, talim ve terbiye edilirdi. Ormanların büyüklüğüne göre, alay, bağımsız tabur veya bölük halinde görev yaparlardı.

Asıl vazifeleri ormanları korumak olan bu komutanlık ülke savunması, askeri talim ve terbiye, seferberlik işlerinde doğrudan doğruya Genelkurmay'a, subay ve askeri memurlarla erat ve silâh ikmali konusunda Milli Savunma Bakanlığına, ormanla ilgili emniyet işlerinden dolayı da İçişleri Bakanlığına bağlıydılar.¹²⁸

3) Ordu Zabıtası; Ordu İç Hizmet Kanunu ve buna bağlı yönetmeliğe göre görev yapan ordu zabıtası, hususi zabitanın özelliklerine sahiptir ve genellikle garnizon dâhilinde görev yapmaktadır. Askeri inzibatların yeterli olmadığı herhangi bir olay anında en yakın askeri birlikten asker sevk edilmektedir. Acele ve gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda en yakın polis ve jandarma kuvvetlerinden de

¹²⁷ İlhan Tekeli, "Cumhuriyet Döneminde (1923-1973) Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi", (der.), İlhan Tekeli ve İlber Ortaylı, Ankara, Türk İdareciler Derneği, 1978, ss. 84-86.

¹²⁸ Alyot, a.g.e., s. 843.

yararlanılmaktadır. Askeri inzibat kuvvetlerinin yardım talebi üzerine polis ve jandarmaların yardımda bulunmasının yanı sıra polis ve jandarmanın yardım talebi askeri inzibat memurlarınca yerine getirilmektedir.

4) Askeri bir teşkilat olan Gümrük Muhafaza Teşkilatı, Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığına bağlı olarak görev yapmakta ve Gümrük ve Tekel Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı ve İçişleri Bakanlığına karşı sorumludur. Gümrük Muhafazanın temel görevi sorumlu olduğu gümrük mıntikasında kaçakçılık olaylarını önlemektir. Ayrıca, sınır tecavüzü kabul edilen, kapıların ve geçitlerin dışında bir yerden sınırı geçmeye çalışanları veya kapılardan ve geçitlerden usulsüz geçmeye çalışanları durdurmak, sınırda eşkiyalık, gasp, yağma ve hırsızlık olaylarına müdahale etmek, zararlı propaganda ve casusluk faaliyetlerinin önüne geçmek, öldürme ve yaralama olaylarına müdahale etmek gibi görevleri de vardır.¹²⁹

5) Hudutlar ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü, ulaşım ve ticaret yoluyla ülkemize gelebilecek bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı ülke sınırlarında ve sahillerde koruma tedbirleri almakla yükümlüdür.

6) Limanlar Zabıtası; Limanlar kanununa ve bağlı yönetmeliklere göre; Türkiye limanlarına girip çıkan bütün gemiler, her limanın durumuna ve belirlenecek teknik duruma bağlı olarak rıhtıma yanaşma ve demir atma, ticaret eşyasını boşaltma ve yüklenme usulleri ve patlayıcı maddelerin çıkarılacağı ve yükletileceği yerler ve zamanlar ve gemilerin limanlarda kalabilecekleri müddetler tespit edilmiştir. Limanlarda genel emniyet ve güvenliğin sağlanmasına yönelik bu tedbirlerin uygulanması ve takibinden limanlar zabıtası sorumludur.¹³⁰

Yabancı memleketlerden gelen veya yabancı limanlara uğrayarak gelen Türk ve yabancı bandıralı gemilerin sağlık, gümrük ve polis kontrolleri, gemiler mendireğe girmeden orta limanda yapılmakta ve

¹²⁹ Alyot, **a.g.e.**, ss. 861-862.

¹³⁰ Alyot, **a.g.e.**, s. 873.

sağlık, polis ve gümrük kontrolleri gündüz olduğu gibi gece de yapılabilmektedir. Limanlardan giriş çıkış yapan yolcuların rıhtım veya yolcu salonundan başka yerlerden girip çıkması polis ve liman muhafaza kuvvetlerince önlenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE ALINAN GÜVENLİK TEDBİRLERİ

A. TÜRKİYE'NİN ASAYİŞ DURUMU

1. Asayiş Etkileyen Siyasi Olay ve Faaliyetler

İkinci Dünya Savaşı dönemi yeni kurulan cumhuriyet rejimine tehdit unsuru olabilecek her türlü siyasi akımın kontrol altında tutulduğu bir dönemdir. Uzun yıllar "İslamcılık, Türkçülük ve Sosyalistlik, yıkıcı akımlar sayılarak yasadışı tutulmuşlardır. Ama bu durum, onların alttan alta varlıklarını sürdürmelerine engel olmamıştır."¹³¹ İkinci Dünya Savaşının doğurduğu olağanüstü durum ve Türkiye'nin savaşa girme ihtimali, doğal olarak yöneticileri siyasi akımların faaliyetlerini kısıtlamaya ve kontrol altında tutmaya yöneltmiştir. Bu çerçevede Tek-Parti yönetiminin, hassas dış dengeleri gözeterek savaşın gidişatına göre farklı tavırlar sergilediği görülmektedir. Örneğin, karşıt güçler arasında bir denge sağlamaya çalışan yönetim, Almanların Stalingrad yenilgisine kadar Türkçü eğilimlere ses çıkarmadığı gibi, ılımlı sol-liberal eğilimlerin kamuoyuna çıkmasını da hoş görmüştür.

Günün koşullarında siyasi akımlar her ne kadar kendilerini gösterecek ve seslerini duyuracak bir ortam bulamasalar da faaliyetlerini en az seviyede ve çoğu zaman gizli olarak sürdürmüşler, yine bu dönemde demokratik ve serbest ortamda ortaya çıkan oluşum ve akımların temelleri atılmıştır.

Siyasi akımlar beş başlık altında toplanmaktadır; "1- Eski idare şekillerini benimseyerek onun iadesine çalışanlar, yani muhafazakâr fikirli. 2-Başka rejimleri memlekete sokmak isteyenler. 3- Cumhuriyetçi olmakla beraber bazı prensiplerin tatbik şekline muhalefet edenler. 4-

¹³¹ Mete Tuncay, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasal Düşünce Akımları", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt; VII, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 1926.

Cumhuriyetimizin tamamen taraftarı olmakla beraber yüksek idare şahıslarının tebeddülü ile menfaatleri haleldar olanlar. 5- Aslen Türk olduğu halde dil ayrılığı dolayısıyla mıdır propaganda ve cereyanlara kapılıp kendisini camianın dışında görerek ayrılık hevesine kapılanlar."¹³²

a. Sağ ve Sol Faaliyetleri

(1) Sol Olaylar

Komünizm gerek ordu dolayısıyla jandarma aynı zamanda da polis tarafından "en mühim ve en korkunç mudur cereyan"¹³³ olarak görülmektedir.

İkinci Dünya Savaşı sırasında sol akımların nasıl teşkilâtlandığını, daha sonra 'İrkçilik -Turancılık' davası diye isimlendirilen davada Sıkıyönetim savcılığı yapan Kazım ALÖÇ şu şekilde ortaya koymaktadır; *"Türkiye'de komünizm hareketlerinin fiilen başlangıç tarihi 1919 sonlarına uzanır. Fakat 1943 yılından itibaren korkunç planlı ve kesif bir yeraltı faaliyeti başlamıştır. Bu tarihte aralarında doktorlar, İstanbul ve Ankara Üniversitesinden bazı öğretim üyeleri de bulunan komünistler sınırlarımızdan gizlice Moskova'ya kaçarak, orada Şark İşçileri Üniversitesinde İhtilâlcî metotlarla yetiştirilmiş, sonra gizlice Türkiye'ye gönderilmiş kimselerle kadrolaşarak, merkezi İstanbul'da olan SETA'yı kurmuşlardır. 1943 yılı baharında Sovyet taarruzlarının başlaması ile beraber SETA toplanmış ve Reşat Fuat Baraner yönetiminde Komünist Partisinin gizlice, hemen teşkilatlanmasını kararlaştırmışlardır."*¹³⁴

Yedek subay okulunda öğrenci olan Ziya Nur Erün'ün 12 Şubat 1944 günü parti bildirisiyle yatakhane de yakalanması ve 12 Mart 1944 günü, Yedek Subay okulu öğrencisi Necdet Işıksel'in, cebine konulan bir

¹³² Hüseyin Namık Orkun, "Nazmı Serim, İstihbarat-II; İç İstihbarat", Kitap incelemesi, **Polis Dergisi**, Yıl; 27, Sayı; 14-325 (1 Mayıs 1941), s. 157.

¹³³ Orkun, **a.g.e.**, s. 158.

¹³⁴ Kazım Alöç, "Türkiye'de Komünizm ve İrkçilik, İfşa Ediyorum", Yazı dizisi, **Yeni Gazete** (13.4.1967). Kazım Alöç'e göre SETA "Türkiye Gizli Komünist Şurasına" tekabül etmektedir. Aclan Sayılğan'a göre ise bu Merkez Komitesi'dir. Aclan Sayılğan, **Solun 94 Yılı (1871-1965) Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler**, Ankara, Mars Matbaası, 1968, s. 241.

komünist beyannameyi Okul Komutanlığına ihbar etmesiyle 1944 tevkifatı başlamıştır. Reşat Fuat Baraner'in hücre teşkilatına mensup on biri askeri şahıs olmak üzere, 64 kişi tutuklanmıştır. Böylece 1944 yılı TKP'ye karşı operasyonların başladığı yıl oldu. Yedek subay okuluna sızma hareketleri bir ihbar sonunda akim kalıp, hücre mensuplarından bazılarının tevkifi, SETA'yı derinden etkilemiş ve yeni tedbir ve kararlar almaya sevk etmiştir.¹³⁵

Polisin bu tutuklamalarda yoğun bir mesai harcadığı gözlenmektedir. Örneğin komünizm faaliyetlerinin önlenmesi ve bu faaliyetlerde bulunan kişilerin örgütlenmelerini ortaya çıkararak, faillerinin yakalanması hususunda ortaya konan gayret ve elde ettiği başarılarından dolayı, 1944 yılında, birçok emniyet mensubu¹³⁶ "Bir Maaş Oranında Nakdi Mükâfat" ile ödüllendirilmiştir.

Bu dönemde TKP'nin çeşitli kademedeki yöneticileri sıkı bir takip altına alınmış ve bunun sonucu bilhassa İstanbul kanadında çözümler görülmüştür. Reşat Fuad Baraner'in ağırlığını üzerine aldığı ve TKP Merkez İcra Komitesi Sekreteri bulunduğu Parti kısmı, İstanbul Vilayet, Beyoğlu, İstanbul, Kadıköy, Üsküdar komitelerinde hücreler ortaya çıkarılmıştır. O sıralar askerlik görevini Türk Hava Kuvvetlerinde er olarak yapmakta olan Reşat Fuad Baraner grubunun tutuklanmasına da ilk önce Hava Kuvvetlerinde başlandı. İddianamede Reşat Fuad Baraner¹³⁷ Partinin Reisi olarak geçiyordu. 1944 tevkifatında, Partinin Merkez Komitesi Sekreteri olan Dr. Şefik Hüsnü Değmer'in, yerine Reşat Fuad Baraner'in mahkemeye verilmesi ve o zaman polisin elindeki geniş yetkiye rağmen, Değmer üzerinde bir değerlendirme yapamaması, Dr.

¹³⁵ Muammer Taylak, *Saltanat, 2'nci Meşrutiyet ve I. Cumhuriyette Öğrenci Hareketleri*, Ankara, 1969, s. 170.

¹³⁶ Şahin, *İz Bırakan Polisler*, ss. 198, 379, 572.

¹³⁷ E.G.M.A., Arşiv Dosya No; 12422-35. İçişleri Bakanı imzasıyla Ankara Valiliğine gönderilen 12 Nisan 1945 tarih ve 18325 sayılı bir yazıda Reşad Fuad'ın Ankara'ya göç ettiği bildirilerek takip edilmesi talep edilmektedir.

Değmer'in kamuflâjındaki başarısından kaynaklanıyordu.¹³⁸ Bir taraftan da Mihri Belli, Tahsin Berkem, Safa Yurdanur Süleymaniye Camiinin iki minaresi arasına "*Saraçoğlu Hükümeti Faşisttir. Vurguncularla Savaş Cephesi*" yazısını taşıyan afişi asmak isterken yakalanmışlardır. Önce ayrı ayrı görülen iki mahkeme, daha sonra birleştirildi. İleri Gençlik Birliği Teşkilatı (Cephesi)'nin aslında TKP'nin gençlik birimi olduğu iddia edildi. Mahkemeye verilen 55 kişiden 28'i hapis ve sürgün olmak üzere muhtelif cezalara çarptırıldılar.

İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki bu sol hareketlilik içerisinde göze çarpan ve faaliyetleriyle gündemde önemli yer tutan bir diğer isim ise Nâzım Hikmet'ti. Çeşitli cezaevlerinde toplam 12 yıl kalan Nâzım Hikmet yazdığı şiirlerle sesini duyurmaya çalıştı. TKP'nin, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik problemlerden ve halkın yaşadığı sıkıntılardan yola çıkarak, halk üzerinde yürüttükleri propaganda faaliyetlerinin yanı sıra yüksek tahsil gençliğini de ihmal etmedikleri ve hatta bu gençlik arasında istikbali garanti edecek bir teşkilat vücuda getirmekte ısrarla durdukları görülmektedir.¹³⁹ "Bu teşkilatın Üniversiteliler arasındaki ismi İleri Gençlik Birliği Teşkilatı (Cephesi)"¹⁴⁰ idi ve lideri o sıralar İktisat Fakültesinde Asistan olan Mihri Belli¹⁴¹ idi. Teşkilâtın yürüttüğü bu faaliyet meyvelerini vermeye ve girişimler taban bulmaya başlamıştır. Böylece, TKP 150 kadar militan genç ve 500 kadar sempatzanı yönlendirecek duruma gelmiştir.¹⁴² SETA'nın aldığı yeni kararların neticesi olarak; İstanbul Üniversitesi gençlerine komünizm ideolojisini aşlamak maksadı ile önceden bu ideolojiye bağlılıklarını göstermiş ve o maksatla yetiştirilmiş Üniversitelilerin de katıldığı "İleri Gençler Birliği - Vurgunculuk

¹³⁸ Sayılğan, **a.g.e.**, ss. 245-246.

¹³⁹ E.G.M.A., 07.12.1949 Tarihli Belge, Arşiv Dosya No; 12421/2.

¹⁴⁰ Sayılğan, **a.g.e.**, s. 245.

¹⁴¹ Mihri Belli Anlatıyor; "Eski Tüfekle Geçmişe Yolculuk", Leyla Umar'ın röportajı, **Sabah** (29 Aralık 1997), s. 22.

¹⁴² Sayılğan, **a.g.e.**, ss. 244-245.

ve Faşizmle Savaş Cephesi" ismiyle bir teşkilat kurulmuştur.¹⁴³ Bu birliğin kuruluşuna Mihri Belli ile Moskova'da yetiştirilmiş bir tornacı Emin Sekün öncülük etmişlerdir.

İGB üyeleri birlik çalışmalarını maskelemek için; "Gerektiği zaman Kemalist yahut İnkılâpçı gençler olarak teşkilâtlanacaklar, güya komünizmin karşısında birleşmiş gibi görüneceklerdi."¹⁴⁴ Teşkilatın niçin bu ismi aldığını, örgütün lideri Hüsnü Değmer şöyle izah etmektedir; "İleri tabiri komünistleri ifade etmektedir. Cephe ise bazı Avrupa memleketlerinde teşekkül etmiş bulunan demokratik müesseselerin, sırf memleketlerindeki faşizmi ve irticai yok etmek üzere beraberlik tesis etmeleri demektir"¹⁴⁵

İGB'nin kuruluş bildirisinde Nazi ajanlarının yurdumuzda da Beşinci Kol kurmak amacıyla başarılı girişimlerde bulunduğu ve çıkar düşkünü, hırslı birkaç inkılâp düşmanı soysuzu kışkırtarak yurdumuzda Kemalizm'e düşman bir akım yaratmaya kalkıştığına dikkat çekilmektedir.¹⁴⁶ Bildiride ayrıca, Turancılık, Irkçılık, aşırı Türkçülük paravanası altında gizlenen sahte milliyetçilerin son zamanlarda bazı yetkili destekleyicilerinin yardımıyla, partide, devlet mekanizmasında ve stratejik mevkilerde Kemalist inkılâpla bağdaşmayan faaliyetlere giriştikleri, üniversite çevresine sokuldukları ve zehirli propagandalarını yayarak, Türk tarihinin en değerli evladı olan büyük Atatürk'ü gençliğin gözünden düşürerek, Kemalizm'i kötülemek istediklerini ifade etmişlerdir.¹⁴⁷ Sayılğan'a göre, "İlerici gençliğin 1943 yılında kurduğu örgüt, 1945 yılında kapatılmış, yöneticileri hapsedilmiştir. Örgüt üyelerinin bir kısmı faaliyetleri gizli olarak

¹⁴³ Taylak, **a.g.e.**, s. 170.

¹⁴⁴ Taylak, **a.g.e.**, s. 170.

¹⁴⁵ Taylak, **a.g.e.**, s. 170.

¹⁴⁶ Mihri Belli, **Savcı Konuştu; Söz Sanığındır**, Ankara, Başnur Matbaası, 1967, ss. 88-91.

¹⁴⁷ Belli, **a.g.e.**, s. 90.

sürdürmüşlerdir."¹⁴⁸ 1944 TKP tutuklamalarının ardından, İGB'nin yönetici ve üyelerinden elli kadarı tutuklandı. Ancak TKP ve İGB davaları birleştirilmedi. Ancak, aynı günlerde Feshane'de bildiri dağıtılması davası İGB davasıyla birleştirildi.

29 Ağustos gecesı pasif korunma sebebiyle şehir ışıklarının karartılmasından istifade ederek Fatih, Vezneciler, Eminönü, Kuledibi, İstiklâl caddesi ve Şişli semtlerinde duvarlara, binaların kapı yanlarına, dükkân kepenklerine asılı afişler görüldü. Yapılan aramalarda Feshane fabrikasında *"İşçiler, köylüler, münevver yoldaşlar. Halkın Türkiye'sini kurtaracak kafa ve kol emekçileri. Birliğiniz adaletsizliği yıkacaktır. Birleşiniz."* yazılı afişlerle, yerlerde orak-çekiçli *"İşçiler Birleşiniz"* yazılı kartlar bulundu. Süleymaniye Camii olayından sonra bu olayın meydana gelmesi üzerine, polis bu iki olayın tahkikatını birlikte yürütmeye başladı. Olaylardan sonra esrarengiz bir şekilde ortadan kaybolan Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden, Tahsin Berken, Samsun'da yakalanarak İstanbul'a getirildiğinde suçunu itiraf etti ve teşkilâtı ele verdi.¹⁴⁹ "Genişleyen bu faaliyet 1944 senesi iptidalarında komünist partisinin Fuat Reşat ve Üniversite muhitindeki İleri Gençler Birliği gurupları ile diğer münferit tevkifat neticesinde İstanbul, Ankara, Karabük ve diğer bazı şehirlere kol atan bu teşekkül sekteye uğratılmıştır. Bütün bu faaliyetleri memleket dâhilinde idare eden şahsın şimdiye kadar bu mevzuda isimleri geçenler değil, kominternin faal organı Dr. Şefik Hüsnü Değmer olduğu da katiyetle sabit olmuştur".¹⁵⁰

¹⁴⁸ Aclan Sayılğan, **Türkiye'de Sol Hareketleri; (1871-1972)**, İstanbul, Hareket Yayınevi, 1972, ss.271-272. Bu konuda ayrıca Bkz.; Dimitri Şişmanov, **Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketi Kısa Tarihi (1908-1965)**, İstanbul, Belge Yayınları, 1978, s. 141. Kazım Alöç'e göre İGB'nin çalışmalarına son verilince, yerine İleri Demokrat Cephe (İDC) kurulmuştur. Bkz.; Alöç, **a.g.m.** ; İDC'nin programı için Bkz.; Sayılğan, Türkiye'de Sol Hareketleri, ss. 262-268.

¹⁴⁹ Taylak, **a.g.e.** , ss. 172-173.

¹⁵⁰ E.G.M.A., 6.1.1948 Tarihli Belge, Arşiv Dosya No; 12421/2.

Yapılan soruşturmada, teşkilâtın nasıl kurulduğu, nasıl çalıştığı ve kimlerin üye oldukları ortaya çıkarıldı. Bundan sonraki süreçte Sıkıyönetim Komutanlığınca sanıklar muhakemeleri yapılmak üzere askeri mahkemeye sevk edilmişlerdir. O zamanın sıkıyönetim komutanı Orgeneral Asım Tınaztepe, sanıkların kendilerine işkence yapıldığı yolundaki iddialarına "Bunlar idealist gençlerdir. Görüşlerine katılmayabiliriz ama kendilerine saygı gösterilmelidir. Onları hapishanede katillerle, canilerle, casuslarla bir tutamayız" ¹⁵¹ demiştir. Bu davaya, İstanbul Sıkıyönetim mahkemesinde bakılmış ve yargılanan 55 sanıktan 27'nin çeşitli cezalara çarptırılmasıyla sona ermiştir. ¹⁵²

Sendikalaşma ve İşçi Hareketleri de sol olaylar içerisinde görülmektedir. Çünkü komünizm hareketi daha çok işçilerin, aydınların içerisine sızmaya çalışmaktaydı. İşçi kesimi sol örgütlerin en kolay ele geçireceği kesimdi. 18 Ocak 1940 tarihinde hükümete ekonomik konularda olağanüstü yetkiler veren Milli Korunma Kanunu (MKK) çıkarıldı. MKK'nun 4648 sayılı kanunla değişen 9. maddesi hükümete, sanayi ve maden kuruluşlarının üretimlerini ve diğer iş yerlerindeki mesaiyi, bu kanunun açıkladığı ihtiyacı karşılayabilecek seviyeye çıkarmak için, gerekli işçi kadrosunu ve uzman elemanları temin etmek için vatandaşlara ücretli iş yükümlülüğü getirebilme yetkisi veriyordu. Bu şekilde iş yükümlülüğü verilenlerden iş yerlerinden kaçanlar, gerektiğinde vali ve kaymakamların yazılı emri üzerine kolluk kuvveti vasıtasıyla iş yerlerine sevk edileceği hüküm altına alınmıştır. Bu yasaya dayanılarak yapılan kanunla ilgili ilk tasarruf, 26 Şubat 1940'ta Karadeniz Ereğlisi'nde uygulanmış ve belde çevresinde oturanlara kömür madenlerinde çalışma zorunluluğu getirilmiştir.

¹⁵¹ Taylak, **a.g.e.** , s. 174.

¹⁵² Sayılğan, **a.g.e.**, s. 269.

İkinci Dünya Savaşı sırasında işçi hareketleri ve grevlere yönelik yasaklamaların başlangıcı savaş öncesine dayanmaktaydı. 1933'te Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikle, grev, cezai müeyyideye tabi tutulmuştur. 1936 tarihli iş Kanunu'nda uygulama alanına giren işyerlerinde grevi ve lokavtı yasaklayıcı hükümler getirilmiştir. Bu kanunla kolluk kuvvetlerine grev yapanlar hakkında yasal işlem yapma görevi verilmiştir. İşçilerin işlerini terk edip başka bir işe girdiklerinde şahadetname almaları ancak 1936'da zorunluluk olmaktan çıkmış ve sadece istek üzerine polis merkezleri tarafından onay verilmesi hükmüne bağlanmıştır.¹⁵³ MKK'nin de uygulanmasıyla 1944 yılının sonuna kadar Türkiye'de hiçbir grev yapılmadı. Bu konudaki en ufak kıpırdanmalar bile cezalandırıldı. Örneğin izinsiz olarak ve mazeretsiz askeri fabrikadaki işini terk eden işçilere 60-70 TL. para cezası verilmiştir.¹⁵⁴

İkinci Dünya Savaşı döneminde, yaşanan ekonomik ve toplumsal buhranı atlatabilmek için zorunlu olarak alınan bazı tedbirler, toplumun birçok kesiminde hoşnutsuzluklar yaratmış ve yönetime karşı bir atmosfer oluşmasına yol açmıştı. Başta işçi ve köylü olmak üzere toplumun geniş kesimleri bu olumsuz tablodan etkilenmiştir. "Yapılan düzenlemelerin beklenenden farklı sonuçlar vermesi ve birçok durumda belirli tüccar ve sanayici kesimlerince toplum çoğunluğunun yoksulluğu pahasına çeşitli spekülasyonlarla büyük servetler edinmeleri bu hoşnutsuzlukları daha da derinleştirmişti."¹⁵⁵

(2) Sağ Olaylar

İkinci Dünya Savaşı başlayana kadar tanınmak ve gelişmek için çaba sarf eden Türkçülük faaliyetleri, Mussolini ve Hitler'in yükselme süreçlerine paralel olarak Milliyetçilik ve antikomünizm hareketleri olarak, daha da güçlenerek hem idarede hem de fikri düzeyde iktidar olabilmek

¹⁵³ LA., 16.04.1945 Tarihli Belge, Arşiv Dosya No; 12422/35.

¹⁵⁴ Alyot, **a.g.e.**, s. 930.

¹⁵⁵ M. Şeyhmus Güzel, "Cumhuriyet Türkiye'sinde İşçi Hareketleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt; VII, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 1854.

için çaba harcamaya başlamıştır. Savaşın çıkması ile kendilerini daha serbest hisseden Türkçüler, Turancılığın tarifinde var olan Türkiye dışındaki Türklerin topraklarının da Türklere ait olduğu düşüncesi ve Türk birliği fikrini dile getirmeye başlamışlardır.

Alman ordularının ilk zamanlarda başarı kazanması Türkiye'de Almanya'ya karşı Türkçü grupların yanı sıra hiç de az olmayan bir sempatinin doğmasına yol açmıştır. Bu durum Türk Hükümetini de harekete geçirmiştir. Alman Dışişleri Bakanı Ribentrop'a verilen bir raporda, Türk Büyükelçisi Hüsrev Gerede, Alman Dışişleri Yetkilisi Weissaker'a Sovyetler Birliği'ndeki Türklerden söz ederek, Hazar Denizi doğusunda bağımsız bir Turan devleti kurulabileceğini ima etmiştir.¹⁵⁶

Şükrü Saraçoğlu'nun başbakan olarak 5 Ağustos 1942 günü TBMM'de hükümet programını okurken söylediği şu sözler de hükümetin milliyetçilik politikasını ortaya koymuştur. Bu açıklamada *"Biz Türk'üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız, bizim için Türkçülük bir kan meselesi olduğu kadar ve en az o kadar da bir vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her zaman bu istikamette çalışacağız."*¹⁵⁷ Saraçoğlu'nun bu açıklaması basında geniş yankı uyandırmış ve destek bulmuştur. İkinci Dünya Savaşı boyunca Türkçü akımın öncülüğünü yapan isimler ise Zeki Velidi Togan, Reha Oğuz Türkkkan ve Nihal Atsız'dır. Türkçülükle ilgili olarak yayınlanan Bozkurt, Çınaraltı, Ergenekon, Gökbörü, Orhun gibi dergiler bu konuda önemli bir rol üstlenmişlerdi.

Almanya'nın, 1943 Şubatında Stalingrad önlerinde Sovyetler karşısında bozguna uğrayarak inisiyatifini kaybetmesi ile birlikte Sovyetler

¹⁵⁶ **İkinci Dünya Savaşı'nın Gizli Belgeleri**, (Çev. Muammer Sencer, Mehmet Ali Yalçın), İstanbul, [y.y.], 1968, s. 41.

¹⁵⁷ TBMM Resmi İnternet Sitesi, **"I. Saraçoğlu Hükümeti Programı"**, (Çevrimiçi), http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP_13.htm, 11.06.2008; Dağlı-Aktürk, **a.g.e.**, s. 105.

toparlanmaya ve ilerlemeye, Almanlar bozulmaya ve gerilemeye başlamışlardır.¹⁵⁸ Etrafındaki siyasi dengenin bozulması Türkiye'yi doğal olarak yeni bir politika belirlemeye yöneltmiştir. Daha önceleri Sovyet aleyhtarlığına göz yumarak Türkçüleri destekleyen hükümet, bu sefer Türkçü ve Turancı kesimi ikinci plana itmiş ve Sovyetlerin gelecekteki üstünlüğüne hazır olmak için sol kesime yanaşmaya başlamıştır.¹⁵⁹ Hükümetçe gösterilen bu tavır 1944 ve sonrasında belirgin olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Hükümet Türkçü yayınlara karşı tedbirler almaya başlamıştır. Reha Oğuz Türkan tarafından yayınlanan "Solcular ve Kızılar" adlı broşür,¹⁶⁰ "Kızıl Faaliyet" adlı broşür,¹⁶¹ "Milliyetçilik Yolunda" adlı kitap¹⁶² zararlı yazılar içerdiği gerekçesiyle Bakanlar Kurulu tarafından yasaklanmıştır.

1944 yılının Şubat ayında, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, İstanbul Eminönü Halkevi'nde verdiği bir konferans İlerici Gençler Birliğine mensup üniversiteli öğrenciler tarafından sabote edilmiştir.¹⁶³ Dinleyici olarak salona gelen solcu gençler, konferans esnasında, yüksek sesle konuşmak, öksürmek, acayip sesler çıkarmak ve gülüşmek suretiyle konuşmacının fikir insicamı bozulmak ve sinirlendirilmek istenilmiştir.¹⁶⁴ Baltacıoğlu'nun "edepli olun ..." yolundaki bütün ikazlarına rağmen kendisine sataşmaktan geri durmamışlardır.¹⁶⁵ Sağ tarafta oturan bir tıbbiyeli genç ise "Namussuz komünistler, milliyetçilikten bahsedildiği için dinlemek istemiyorsunuz, değil mi?" diye bağırıştır.¹⁶⁶ Bir aralık susan Baltacıoğlu nümayişçilere bakarak "Korktuğum için sustum sanmayın,

¹⁵⁸ Armaoğlu; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, ss. 383–384.

¹⁵⁹ Tuncer Baykara, **Zeki Velidi Togan**, Ankara, KTB Yayınları, 1989, s. 29.

¹⁶⁰ B.C.A., İcra Vekilleri Heyetinin 11 Eylül 1943 tarih ve 2/20577 sayılı kararı. Bkz.; (EK-1).

¹⁶¹ B.C.A., İcra Vekilleri Heyetinin 17 Eylül 1943 tarih ve 2/20641 sayılı kararı.

¹⁶² B.C.A., İcra Vekilleri Heyetinin 20 Mart 1944 tarih ve 3/560 sayılı kararı.

¹⁶³ Yalçın Toker, **Milliyetçiliğin Yasal Kaynakları**, İstanbul, Toker Yayınları, 1979, s. 402.

¹⁶⁴ Taylak, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁶⁵ Yalçın Toker, **a.g.e.**, s. 402.

¹⁶⁶ İlhan Darendelioğlu, **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, İstanbul, Toker Yayınları, 1968, s. 99.

sadece acıdığım için sustum" demiştir.¹⁶⁷ Koridora çıkmış olan gençler milliyetçilik mevzuunda münakaşa ediyor ve milliyetçi dinleyiciler tarafından polise haber veriliyordu.¹⁶⁸ Bir hadise çıkmasından endişe eden nümayişçiler konferans bitmeden salonu terk etmişlerdir.¹⁶⁹

Savaşın son yıllarında sol kesimin artırarak yürüttüğü faaliyetler sağ kesimi rahatsız ediyordu. Yazar Nihal Atsız, *Orhun* dergisinde gelişmekte olan sol akımlara karşı kayıtsız kalındığını söyleyerek, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na hitaben iki açık mektup yayınladı. 1 Mart 1944 günü *Orhun* Dergisinin 15. sayısında yer alan "*Başvekili Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup*"unda solculara hoşgörü gösterildiğini öne sürüyor; sol dergilerden söz ederken de şöyle diyordu; "*Siz bunlara nasıl göz yumuyorsunuz? Dergilerle ve hatta günlük gazetelerle işlenen vatan düşmanı fikrin bazen devletçi, bazen vatana, bazen insancı, bazen ilimci kılıklarla Türk Milletini zehirlemesine niçin müsaade ediyorsunuz? Niçin bu memlekete istiklâli çok görmüş, onu başkalarına köle etmek istemiş olanlara yüksek makamlarda yer veriyorsunuz?*"¹⁷⁰

Atsız, *Orhun*'un 16. sayısında "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup"u yayımladı.¹⁷¹ Bu mektuplar, yayımlandıktan sonra ayrıca çoğaltılarak yurdun her tarafına dağıtılması sonucunda, kamuoyunda büyük yankı yaptı. Başta Ankara ve İstanbul olmak üzere yurdun birçok yerinde komünizm aleyhinde hareketler başladı. Bu mektupların bir diğer özelliği de önceki dönemlerde hiç olmadığı şekilde Hükümeti çok açık ve şiddetli bir şekilde eleştirmesiydi. Savaşın yön değiştirmesine paralel olarak o güne kadar Milliyetçi-Turancı yayınlara fazla ses çıkarmayan, hatta en resmi ağızlardan neredeyse destek veren hükümet

¹⁶⁷ Taylak, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁶⁸ Darendelioğlu, **a.g.e.**, s. 99.

¹⁶⁹ Taylak, **a.g.e.**, s. 174.

¹⁷⁰ H.Nihal Atsız, "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup", **Orhun**, Sayı;15 Mart 1944), ss. 1-4.

¹⁷¹ H. Nihal Atsız, "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup", ss. 1-6.

için bu mektuplar tutumunu sertleştirmek için bahane teşkil etmiştir. Bu mektuplarda Milli Eğitim Bakanının itham edilmesinden sonra, Hasan Ali Yücel, 7 Nisan 1944'te Hüseyin Nihal Atsız'ın Boğaziçi Lisesindeki edebiyat öğretmenliği görevine son verdi. 1938 yılında değişikliğe uğrayan 1931 tarihli Matbuat kanununun 50. Maddesi gereği Orhun Dergisi, Bakanlar Kurulu kararıyla kapatıldı.¹⁷²

Atsız'ın mektubunda kendisine 'vatan haini' denildiği gerekçesiyle Sabahattin Ali, Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi'nde dava açtı. İlk duruşma 26 Nisan 1944 günü başladı. "Mahkeme heyeti, başkan Hâkim Saffet Ünan ve Savcı Hadi Tan'dan oluşmaktaydı. H. Nihal Atsız'ın avukatları Ferruh Ağan, Rasih Yeğengil ve Hamit Şevket ince idi.¹⁷³ Sabahattin Ali mahkemeye girince küfürler işitildi.¹⁷⁴ Salon dolduğu için dışarıda kalanlar da içeri girmek isteyince polislerle grup arasında çatışma çıktı, camlar kırıldı.

Birinci duruşmanın gergin geçmesi nedeniyle güvenlik güçleri işi sıkı tutarak ikinci duruşmada tedbirlerini artırdılar. Polisin yanı sıra, Vali Tandoğan'ın emriyle jandarmadan da takviye kuvvetleri getirtildi. Güvenlik güçlerinin işi sıkı tutması gereksiz değildi. Çünkü, solcu ve Türkçü gençler kendi aralarında bazı kararlar alarak, 3 Mayıs'taki duruşmadan önce ve duruşma sırasında büyük bir güç gösterisi için hazırlık yapmışlardı. Dava başlamadan önce adliye önünde ve adliye koridorunda dolduran kalabalık, Nihal Atsız'a sevgi gösterilerinde bulunarak 'Kahrolsun Komünistler' sloganı atmaya başladılar. Ancak topluluk, Vali'nin buyruğu üzerine polis tarafından dağıtıldı ve bina önüne jandarma barikatı kuruldu.

Dışarıdaki topluluk sloganlar atarak Ulus Meydanına doğru yürüyüşe geçti. Alınan bütün önlemlere rağmen sloganlar atarak ilerleyen

¹⁷² B.C.A., Belge tarih ve sayısı; 6.4.1944 - 3/686, Arşiv Dosya No; 030 18 1/12 11 7.

¹⁷³ E.G.M.A., Kazım Alöç'ün Hazırlık İddianamesi (7 Eylül 1944), Arşiv Dosya No; 11243/39A1, s.14. (EK-2).

¹⁷⁴ Kabacalı, a.g.e. , s. 94.

topluluğa tahminen on bini aşkın insan katılmıştır.¹⁷⁵ Başbakanlık binasına geldiklerinde, kapıdaki Binbaşının sert bir şekilde 'Başbakan Makamında değil' demesi üzerine, Hukuk fakültesinden Nezahat ile Gazi Eğitim Enstitüsünden Ülker Kaşlı, binbaşının üzerine yürüdüler."¹⁷⁶ Buradan ayrıldıktan sonra adliye binasına doğru ilerlerken polis engeliyle karşılaşan topluluktakiler, sık sık İstiklal Marşı söyleyerek polisi selam durmak zorunda bırakıyorlardı.* Ancak topluluk, olay yerine gelen motosikletli ve atlı polislerin de yardımıyla dağıtıldı. Buna kızan gençlerle polis çarpıştı, yaralananlar ve birçok tutuklananlar oldu.¹⁷⁷ Bu gösterilerde yaklaşık 165 üniversite öğrencisi tutuklandı. Güvenlik görevlilerinin göstericilere karşı takındığı sert tavır ve birçok kişinin de gözaltına alınması, hükümetin Türkçülere karşı bundan sonra daha tavizsiz bir politika izleyeceğinin işaretiydi. Polisin göstericileri dağıttıktan sonra gözaltına aldıklarından ikisi 4 Mayıs'ta tutuklandı. Gençlerin yakalanıp tutuklanmaları o gece ve ertesi gün de devam etti.

Bu olaylar, uzun yıllar böylesi bir gösteri olmayan Ankara'da şok etkisi yaptı, birçok insanda heyecan ve tedirginlik meydana getirdi. O dönemin tanıklarının yorumu ilginç; "Bunlar, emirle heyecana gelen, emirle sokağa çıkan, emirle meydanlarda birikip, Halk Partisi ve hükümet tarafından hazırlanıp ellerine verilmiş nutukları okuyan disiplinli bir gençliğe alıştıklarından", bu tür bir eylem böyle bir dönemde duyulmamış, umulmamış bir davranıştı. 14-17 Mayıs 1944 tarihleri arasında İstanbul, Ankara ve Samsun'da birçok Turancı tutuklandı. Hükümet, hemen

¹⁷⁵ R. Oğuz Türkkan, **Tabutluktan Gurbete**, İstanbul, Boğaziçi Yayınevi, 1975, s. 20

¹⁷⁶ Taylak, **a.g.e.**, s. 165; Kabacalı, **a.g.e.**, s. 95.

* Olaydan sonra İçişleri Bakanlığı bir genelge yayınlarak, eylem sırasında İstiklal Marşı söylendiği takdirde Polisin selam durma zorunluluğunu kaldırdı. İçişleri Bakanlığının tamiminde "Usûl dairesince müracaat ve mezuniyet istihsal edilmeden yapılan içtimalarda zabıtayı vazifesini ifaya mani duruma düşürmek maksadiyle İstiklal Marşı söyleyerek selam resmi ifasına mecbur etmek gibi bazı hilelere tevessül olunduğu anlaşıldığından, zabitanın müdahalesini bertaraf etmek gayesiyle yapılacak bu gibi emrivakiler karşısında, zabıta memurlarının selam vermekle mükellef olmayıp, kendilerinden beklenen vazifenin intizam ve asayişini teminden ibaret olduğu" belirtilmiştir. "**Zabıtaya mühim bir tamim; Ankara'daki hadisede tatbik edilen hile**", Bkz.; **Ulus** (7.5.1944).

¹⁷⁷ Türkkan, **a.g.e.**, s. 20.

soruşturma başlattı. 3 Mayıs'ta gözaltına alınan Atsız, 9 Mayıs'ta mahkemenin sonuçlanmasından hemen sonra tevkif edilmiştir. Bütün bu olaylar sonrasında esas hedef durumundaki Nihal Atsız'ın üstü başı, yattığı oteldeki eşyaları ve İstanbul'daki evi polis tarafından didik didik aranmış, gazete koleksiyonları, defterleri, evindeki bütün mektupları, neşredilmemiş yazıları hepsi ve her şeyi alınmıştır. Gözaltına alınmalar ve tevkif edilmeler Atsız'la sınırlı kalmadı. Polatlı'da 14 asteğmen tutuklandı, 250 Harbiyeli hakkında soruşturma açıldı.

Türkiye'nin her yanında Türkçü bilinenlerin üstleri, evleri, işyerleri aranarak, evraklarına ve bazı eşyalarına el konuldu. Beyoğlu Örfi İdare Korgeneralliği, İçişleri Bakanlığından, Diyarbakır Lisesi talebelerinden bazılarının Nihal Atsız vakası ile Turancılık ve ırkçılık harekâtı ile alakalı görüldüklerinden, tevkif edilmeleri ve elde edilecek vesaikin gönderilmesini talep edilmiştir.¹⁷⁸

3 Mayıs günü Ankara'da cereyan eden gösterilerle birlikte önce yüzlerce kişi tevkif edilmiş ve sonra sanık adedi 83'e inmiş ve mahkemeye sanık olarak 23 kişi sevk edilmiştir.¹⁷⁹ 28 Haziran 1944 tarihinde kendisi de tutuklanacak olan Hikmet Tanyu, bu dönemde tutuklananların sayısını "90'a yakın" olarak belirtmektedir.¹⁸⁰ Alparslan Türkeş¹⁸¹ de tutuklananların boyutunun çok geniş olduğunu iddia etmekte ve "Orhun Dergisine abone olanlar, bu dergide tek yazıları çıkmış olanlar, Nihal Atsız'a sokakta bir defa selam vermiş olanlar hep tevkif edilmişlerdir" demektedir.

¹⁷⁸ E.G.M.A., Sabit Noyan imzası ile Dahiliye Vekaleti'ne gönderilen 13 Mayıs 1944 tarih ve 4460 sayılı şifre yazısı, Arşiv Dosya No; 11243-50. Dosyada yer alan bu yazıda tevkif edilmesi istenenler şunlardır; Kemal Erkan, Selahattin Yıldız, Şadan Dinçer, Celal Demirsoy, İsmail Aydın, Cevdet Yıldırım ve hariçte Mücellit ve kitapçı Mahmut adındaki şahıslar.

¹⁷⁹ Taylak, **a.g.e.**, s. 166.

¹⁸⁰ Ziya Gökalp, **Kızıllema**, Haz; Hikmet Tanyu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976, s. 26.

¹⁸¹ E.G.M.A., Arşiv Dosya No; 11243-89; Alparslan Türkeş sıkıyönetim savcısı Yzb. Kazım Alöç'e 21 Temmuz 1944 tarihinde yazdığı bir mektupta da ders aldığını, pişman olduğunu, affedilmek istediğini belirtmiştir. Bkz.; Alöç, **a.g.m.**

Sıkıyönetim Komutanlığı, Türkçülerin bu ileri gelenlerini birer birer tutuklarken aynı zamanda Emniyet Genel Müdürlüğü de bir tahkikat başlatmıştır. Tahkikat sonucu hazırlanan raporda, Irkçılık-Turancılık olaylarına karıştığı öne sürülen kalabalık bir isim listesi hazırlanmıştır.¹⁸²

Emniyet Genel Müdürlüğünün, hükümetin emriyle başlattığı takibat sonucunda hazırlanan raporda, tespit edilen Irkçı-Turancılar listesi hazırlanmıştır.¹⁸³ Bu raporda, "Örfi İdare Komutanlığınca Nihal Atsız, Reha Oğuz Türkan, Zeki Velidi ile Doktor Hasan Cansever'in evinde"¹⁸⁴ yapılan aramalarda elde edilen mektup, kitap, gazete ve benzeri belgelerden hareketle Türkçülerin hedef ve gayelerinin ortaya çıkarıldığı belirtilmekte, Türkçüler tarafından yayınlanan dergilerin amaçları izah edilmektedir. Raporda o günün Türkçü yayınları üzerinde ayrıntılı değerlendirmeler de yapılmıştır.¹⁸⁵ Emniyet Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı tahkikat raporunun ardından, İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı tarafından 18 Mayıs günü Anadolu Ajansı aracılığıyla yayımlanan bir resmi tebliğde, ayrıca, Teşkilatı Esasiye Kanunumuza aykırı ve Türk Ceza Kanunumuza göre suç vasıflarına haiz olduğundan failleri hakkında selahiyetli adli merciler tarafından kanuni takibat yapılmak üzere işe el konulmuştur"¹⁸⁶ denilmektedir.

Hükümetin aldığı sert tedbirler ve uygulamalar devam ederken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı dolayısı ile Ankara 19 Mayıs Stadyumunda yaptığı sert konuşmada, ağırlıklı olarak Irkçılık-Turancılık hakkında görüşler belirterek, Türkçülere çok sert ithamlarda bulunmuştur. İnönü'nün bu konuşmasında söylediği sözler ve verdiği mesajlar çok açıktı. İnönü'nün özellikle konuşmasının sonunda

¹⁸² EGM arşivlerinde 11243 sıra numarasında kayıtlı dosyalar.

¹⁸³ Mahmut Goloğlu, **MM Şef Dönemi (1939-1945)**, Ankara, Kalite Matbaası, 1974, s. 249.

¹⁸⁴ **Tanin** (19 Mayıs 1944). (EK-3).

¹⁸⁵ Goloğlu, **a.g.e.**, s.249.

¹⁸⁶ **Tasvir-i Efkar** (19 Mayıs 1944); **Cumhuriyet** (19 Mayıs 1944). (EK-4).

söylediği "emin olabilirsiniz ki vatanımızı bu yeni fesatlara karşı da kudretle müdafaa edeceğiz"¹⁸⁷ sözleri hükümetin fesat olarak nitelendirdiği Türkçülerle nasıl mücadele edeceğini gösteren açık bir meydan okumaydı. Bu konuşmaya basından büyük destek geldi. Akşam gazetesi konuşmayı "Milli Şefin millete büyük dersi" olarak manşetine taşımıştır.¹⁸⁸ Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayri resmi yayın organı durumundaki Ulus gazetesinin en etkin yazarı Falih Rıfkı Atay¹⁸⁹ sadece kendi gazetesi ile sınırlı kalmamış diğer gazeteleri de yazılarıyla bu konuda yönlendirmiştir. Yine o dönemin ünlü yazarlarından Nadir Nadi, Türkçüleri ağır bir dille itham ederek, onları hayalcilikle suçlamıştır.¹⁹⁰ Necmeddin Sadak'a göre, "İrkçılık, Türkiye'yi içeriden, Turancılık dışarıdan yıkmak için bulunmuş en verimli tedbirlerdir."¹⁹¹ Bu konu uzun süre basını meşgul etmiş ve Birçok yazar günlerce bu konuşma üzerine yazılar ve makaleler kaleme almıştır.

Bu olaylar özellikle üniversite gençliği arasındaki mevcut kutuplaşmayı daha da artırmıştır ve öğrenciler arasında sürtüşmeler yaşanmaya başlanmıştır. "Ankara'da Nihal Atsız hadisesi üzerine Turancılar arasında yapılan tevkifatı müteakip solcu talebeler arasında memnuniyet duyanların birbirlerinin yanından geçerken bu memnuniyetlerini sağcı diye tanımladıkları talebeye ihsas"¹⁹² ettirmeye, hatta bu öğrencilere tehditkâr mektuplar göndermeye başlamışlardır. Bütün bu gelişmelerin ardından Türkiye çapında geniş bir tutuklama faaliyeti başlamıştır. Tahkikat raporları, resmi tebliğlerden sonra birçok tanınmış, tanınmamış Türkçü sorgulanmış ve 23 kişi hakkında iddianame hazırlanarak yaklaşık 3 ay gibi uzun bir gözaltından sonra gizli cemiyet

¹⁸⁷ **Tanin** (20 Mayıs 1944). (EK-5)

¹⁸⁸ **Akşam** (21.5.1944).

¹⁸⁹ Falih Rıfkı Atay, "Cumhurreisimizin Nutku", **Ulus** (21.5.1944).

¹⁹⁰ Nadir Nadi, "Bizim Realitemiz, Bizim İdealimiz." **Cumhuriyet** (19.5.1944); "Nutuktan Sonra..." **Cumhuriyet** (21.5.1944)

¹⁹¹ Necmeddin Sadak, "Milli Şefin Millete Büyük Dersi", **Akşam**, (21.5.1944).

¹⁹² E.G.M.A., İstanbul Valisi'nin Dahiliye Vekaletine gönderdiği 15.7.1944 tarih ve 3-3759/ 15585 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 12948. (EK-6).

kurmak, nizam düşmanlığı yapmak ve hükümeti devirmek gibi bir takım isnatlarla mahkemeye sevk edilmişlerdir.¹⁹³

Hilmi Uran işkence gördüklerini iddia eden mahkumların bu iddialarını reddetmekle kalmamış, iddiaların merkezindeki isim olan Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Kamuran Çuhruk için 15 Haziran 1945 tarihli bir teşekkür yazısı hazırlayarak; "İrkçılık ve Turancılık Tarikatı ve diğer suçlarından dolayı Sıkıyönetim Komutanlığınca yargılanan sanıkların davasında adalet ve hakikatin tecellisi için sarf ettiğiniz mesaiden dolayı sizi takdir ederim." demek suretiyle de kendisine sahip çıkmıştır.¹⁹⁴ Zamanın sıkıyönetim komutanının imzasıyla gönderilen 24 Mayıs 1945 tarihli bir yazıda, işkence iddialarında en çok adı geçen polisler teşekkür edilmektedir; "İrkçılık ve Turancılık Tarikatı ve diğer suçlarından dolayı Sıkıyönetim Komutanlığınca yargılanan sanıkların davasında adalet ve hakikatin tecellisi için kıymetli mesailerini esirgemeyen Emniyet Genel Müdürü sayın Osman Sabri Adal'a teşekkürlerimizin arzını ve bu sahada fiilen faaliyette bulunarak hadiselerin tenavüründe mesai sarfeden emniyet Genel Müdür Muavini Kamuran Çuhruk, İstanbul Emniyet Müdürü Ahmet Demir, İstanbul Emniyet Müdürlüğü birinci şube müdürü Sait Koçak ve birinci şubede Avni Öztunç ile polis memuru Muharrem İnanç'ın mesailerini takdire şayan görülmüştür. Saygı ile arz ederim."¹⁹⁵

Türkçülük davasından sorgulanan sanıkların hepsi önce hâkim tarafından sorgulanmış ve ifadeleri alınmıştır. Bu sorgulamalar sırasında 3 Mayıs olayları, Turancılık, ırkçılık, Nihal Atsız ile ilişkiler, hükümeti devirme iddiaları, gizli cemiyet ve daha birçok konuda sanıklara sorular sorulmuştur. Sanıkların hemen hepsi verdikleri ifadelerinde Türkçülük,

¹⁹³ Darendelioğlu, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁹⁴ Şahin, *İz Bırakan Polisler*, s. 12.

¹⁹⁵ Şahin, **a.g.e.**, s. 12.

Turancılık, ırkçılık konusundaki görüşlerinde ısrar etmişler, Turancılık yani Türk birliği fikrinin ilerde mutlaka gerçekleşeceğine inandıklarını tekrar etmişler, vatan hainliği isnadına tepki göstererek hükümeti devirmek için cemiyet kurma iddiasını reddetmişler, hiçbir Türk'ün esir yaşamasına gönüllerinin razı olmadığını, bu nedenle bütün Türklerin bağımsız ve hür yaşamalarını istediklerini ve bu konularda savundukları fikirlerin suç olmadığını vurgulamışlardır.¹⁹⁶

İstanbul Sıkıyönetim Komutanı Korgeneral Sabit Noyan'ın imzasıyla kamuoyuna açıklanan son tahkikat raporunda yer alan savcının bu iddianamesinde sanıklar hakkında "...hükümeti devirmek için cemiyet kurmak, hükümetin, Büyük Millet Meclisi'nin manevi şahsiyetlerini tahkir, milli menfaatlere muhalif hareket etmek, gayesi devletin Teşkilat-ı Esasiye Kanunuyla milli hissiyatı sarsmağa, zayıflatmağa matuf propaganda yapmaktan suçlu ve mevkuf bulunmaktadır."¹⁹⁷ denilmektedir. İddianamede sanıklar ayrıca 3 Mayıs olaylarını tertip etmekle itham edilmiştir.¹⁹⁸ Bundan sonra ise, sanıkların biyografileri ve haklarında ortaya konulan suçlamalar teker teker sıralanmıştır.

Sanıklar, savunmalarında savcının suçladığı konulan tümüyle reddederek, Türkçülük konusundaki fikirlerini tekrar etmişlerdir. İstanbul 1 No'lu Sıkıyönetim Komutanlığı mahkemesi, aralarında Zeki Velidi Togan, Nihal Atsız, Hüseyin Namık Orkun, Dr. Fethi Tevetoğlu, Alpaslan Türkeş, Reha Oğuz Türkkan gibi isimlerin bulunduğu sanıklara çeşitli hapis ve gözaltında bulundurulma cezaları vermişti.¹⁹⁹ Örneğin, Alpaslan Türkeş methü istihsan fiili dolayısıyla TCK'nın 142. maddesi

¹⁹⁶ EGM arşivlerinde Türkçülük davası ile ilgili tutulan dosyalarda sanıkların polisteki ifadeleri ve mahkemedeki savunmaları bulunmaktadır. Bkz.; E.G.M.A., Arşiv Dosya No; 11243.

¹⁹⁷ **Ayn Tarihi**, No; 130 (Eylül 1944), Ankara, İBBGD Yayını, s. 28; Darendelioğlu, **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, s. 131.

¹⁹⁸ E.G.M.A., Arşiv Dosya No; 11243-39A1 'da iddianamenin tam metni yer almaktadır.

¹⁹⁹ E.G.M.A., Arşiv Dosya No; 11243-89. İstanbul Valiliğinin, Emniyet Umum Müdürlüğü'ne gönderdiği 29.31945 tarih ve 6013/4558 sayılı yazının bir örneğinde sanıkların aldıkları cezalar tek tek sayılmaktadır.

gereği 9 ay 10 gün müddetle hapse çarptırılmıştır. Ancak Mahkemenin bu kararı Askeri Yargıtay tarafından bozulmuş ve sanıklar 25 Ekim 1945 tarihinde serbest bırakılmışlardır. Mahkemenin beraat kararı suç olmayan bir fikrin cemiyet haline girmesinin de suç olamayacağı belirtiliyor ve 3 Mayıs olayları da, bu gösteri milli ideolojinin, milli olmayan bir ideolojiye karşı ifadesinden ibarettir şeklinde yorumlanıyordu.²⁰⁰

Nihal Atsız'ın Orhun Dergisi'nde yazdığı açık mektuplarla başlayan Türkçülük davası, 31 Mart 1947 tarihine kadar tam üç yıl devam etmiştir.

b. İrtica Faaliyetleri

İkinci Dünya Savaşı yılları, diğer siyasi akımlarda olduğu gibi İslamcı akımlar üzerinde sıkı bir takibin yaşandığı, örgütlenme yollarının kapatıldığı ve yasaların tavizsiz şekilde uygulandığı bir dönemdir. "Zaman zaman halkın dini hislerinden istifadeye kalkan şahıslara şurada burada tesadüf edilirse de, bu nevi şahıslar eski yani ihtiyar nesil arasında olduğundan bunları zaman kendiliğinden silip süpürecek" ²⁰¹ diye düşünenler varsa da, irticai faaliyetler bu yıllarda güvenlik kuvvetlerince çok sıkı bir şekilde takip edilmiştir.²⁰² Bu kesim faaliyetlerini özellikle kırsal kesimde jandarma bölgelerinde yürütülen faaliyetlerle geniş bir taraftar kitlesi toplamışlardır.

Cumhuriyetin ilanından itibaren uygulanan çağdaşlaşma programı, toplumun gelenekçi kesimlerini oldukça tedirgin etmiştir. Bu nedenle devrim kanunlarının uygulanması ve çağdaşlaşma yolunda atılan adımlar islâmci kesim tarafından bir zulüm ve yıkılış hareketi olarak algılanmıştır. Eğitimin çağdaş ve laik ölçülerde yapılabilmesi için devlet eliyle

²⁰⁰ Goloğlu, **a.g.e.**, ss. 254-255 ; Darendelioğlu, **a.g.e.**, ss. 180-183.

²⁰¹ Orkun, "İstihbarat-II; İç İstihbarat", s. 157.

²⁰² Tuncay, "Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasal Düşünce Akımları", s. 1926.

gerçekleştirilmesini öngören 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanununa ve 1 Kasım 1928 tarihli Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki hakkındaki kanuna muhalif hareketler, güvenlik güçlerinin sıkı takibine alınmıştır. İkinci Dünya Savaşı öncesi yıllarda bu kanuna aykırı olarak çocuklara Arap harfleri ile eğitim yaptırarak ve Kur'an öğretenlerin sayısında bir artış olmuştur. 1 Kasım 1935 ve 30 Kasım 1936 tarihine kadar çeşitli illerde 35 kişi gizli bir surette Arap harfleri ile tedrisat yapmak suçundan yakalanıp adliye sevk edilmişlerdir.²⁰³ 1937 yılında Gaziantep'te 50 yaşlarındaki bir kadının kendi evinde gizlice eski usûl Arap harfleri ile çocuk okuttuğu haber alınmış ve suçüstü yakalanarak, aramada ele geçen kitaplarla birlikte mevcuden mahkemeye sevk edilmiştir.²⁰⁴ Benzer şekilde, 1938 yılı içerisinde; Çankırı'da iki gözü kör²⁰⁵ birisi, Kastamonu'da bir kadın,²⁰⁶ İsparta'da muhtelif şahıslar,²⁰⁷ Bursa'da bir şahıs,²⁰⁸ Rize'de,²⁰⁹ Erzurum'da²¹⁰ ve Çorum'da²¹¹ bazı şahıslar; 1939 yılında Erzurum'un köylerinde²¹² bazı şahıslar yakalanarak adliye sevk edilmişlerdir. Trabzon'da Hıfz muallimi olmadığı halde küçük yaştaki çocukları hıfza çalıştırdıklarından adliye sevk edilen İsmail oğlu Mustafa ve arkadaşları beraat etmişlerdir.²¹³

²⁰³ E.G.M.A., Dahiliye Vekaletinin Maarif Vekaletine yazdığı 12.1.1937 tarih ve 368 sayılı yazı,

²⁰⁴ E.G.M.A., Gaziantep Valiliğinin Dahiliye Vekaletine yazdığı 31.12.1937 tarih ve 1481 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-3, Kardeks No; 596. Eroğul, **a.g.m.**, ss. 113-114.

²⁰⁵ E.G.M.A., Çankırı Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 3.1.1938 tarih ve 21 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-3, Kardeks No; 595.

²⁰⁶ E.G.M.A., Kastamonu Vali Vekili N. A. Keskin imzası ile Dahiliye Vekaletine gönderilen 10.1.1938 tarih ve Em.1/37 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-5, Kardeks No; 597.

²⁰⁷ E.G.M.A., İsparta Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 10.1.1938 tarih ve 26837/48 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-8, Kardeks No; 906.

²⁰⁸ E.G.M.A., Bursa Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 20.1.1938 tarih ve 175 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-12, Kardeks No; 287,

²⁰⁹ E.G.M.A., Rize Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 29.1.1938 tarih ve 1087 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-13, Kardeks No; 3109.

²¹⁰ E.G.M.A., Dahiliye Vekaleti Şükrü Kaya imzasıyla Maarif Vekaletine gönderilen 21.2.1938 tarih ve 7872 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-15, Kardeks No; 3118.

²¹¹ E.G.M.A., Dahiliye Vekaleti Şükrü Kaya imzasıyla Adliye ve Maarif Vekaletlerine gönderilen 25.2.1938 tarih ve 8778 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-14, Kardeks No; 3119

²¹² E.G.M.A., Erzurum Valisi Hilmi Balcı imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 2.3.1939 tarih ve Em.430/159 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-146, Kardeks No; 26563.

²¹³ E.G.M.A., Trabzon Valisi Osman Sabri Adal imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 21.2.1940 tarih ve 210/1337 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-122, Kardeks No; 29448.

İçişleri Bakanı, 3üncü Umumi Müfettişliğine gönderdiği bir yazıda bu artışa dikkat çekerek "kanunlarımıza ve rejime aykırı olan bu vak'a faillerinin fenalıklarını yerinde bastırmak ve sari mikroplar gibi yurda dağıtmamak başlıca esastır. Binaenlaeyh Halk Partisi ve evleri cihazı ile harekete geçilerek bu kötü propagandalar önlemek ve kötülerini adaletin pençesine vermek lazımdır. Bu yoldaki iyi çalışmalarınızı memnuniyetle takip ediyorum"²¹⁴ demiştir. Ancak bu uyarıya rağmen İkinci Dünya Savaşı yıllarında da Arapça tedrisat yaptıran birçok insan yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir. Örneğin, Urfa'da dükkânında Arapça harflerle basılmış Elifba, Amme, Tebareke cüzleri satan bir şahıs,²¹⁵ Giresun'da Arapça tedrisat yaptıran şahsın yanı sıra kanuni vazifesini yapmamaktan muhtar ve ihtiyar heyeti üyeleri,²¹⁶ Konya'da bir köy imamı,²¹⁷ Rize'de bir mahalle imamı²¹⁸ adliyeye sevk edilerek muhtelif cezalara çarptırılmışlardır. Bu tür olayların artması üzerine Diyanet İşleri Reisi M. Şerafettin Yaltkaya 1942 yılında İstanbul Müftülüğü'ne bir yazı göndererek bu tür faaliyetlerin yasak olduğunu belirtmiştir. "Bazı Kur'an öğreticilerinin ilk tahsil çağındaki çocukları kursa devam ettirdikleri istihbar edilmiştir. Bu gibi usulsüz hareketlere meydan verilmemesi lüzumu ehemmiyetle beyan olunur."²¹⁹

Kılık-Kıyafet Devriminin kökleşmesi için özen gösterilmekte ve bu nedenle güvenlik güçleri kılık-kıyafet konusunda çok duyarlı davranışlar sergilemektedir. "19.3.1940 tarihinde İçel'de kılık ve kıyafetinden şüphe

²¹⁴ E.G.M.A., Dahiliye Vekaletinden 3'üncü Umumi Müfettişliğine gönderilen 24.1.1939 tarih ve 6647 sayılı şifre, Arşiv Dosya No; 13217-148, Kardeks No; 26602.

²¹⁵ E.G.M.A., Urfa Valisi Kazım Demirel imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 5.2.1940 tarih ve Ş.1.3-151 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-107, Kardeks No; 27219.

²¹⁶ E.G.M.A., Giresun Valisi Muhtar Akman imzasıyla Dahiliye Vekaletine 17.7.1940 tarih ve 379 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-103, Kardeks No; 26941.

²¹⁷ E.G.M.A., Konya Valisi Nizamettin Ataker imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 5.4.1940 tarih ve Ş.1.509 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-102, Kardeks No; 22892.

²¹⁸ E.G.M.A., Rize Valisi Hüsnü Uzgören imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 6.10.1941 tarih ve 2681 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-133, Kardeks No; 26572.

²¹⁹ 19.8.1942 tarih ve 3254 sayılı yazı. Bkz.; Sadık Albayrak, Türkiye'de Din Kavgası, İstanbul, Şamil Yayınevi, 1984, s. 34.

edilen Kayserili Ahmet İbiş adındaki şahıs polis tarafından yakalanmıştır. Sorgusunda açıkça rejim, inkılâplar ve Atatürk aleyhinde sözler söyleyen şahıs hakkında zabıt tutulmuş, şahıs yapılan doktor muayenesinde şuurunun bozuk olduğuna karar verilerek men-i muhakeme kararı verilmiştir.²²⁰

Polisin titizlikle takip ettiği bir diğer konu ise, kadınların peçe, çarşaf ve peştamal giymesinin yasaklanması olmuştur. İçişleri Bakanlığınca 1935 yılında yayınlanan bir tamimle bu giysilerin giyilmesinin yasaklandığı bildirilerek kolluk kuvvetlerinin gerekli tedbirleri alması istenmiştir.²²¹ İkinci Dünya Savaşı döneminde de devam eden bu yasak hakkında Emniyet Umum Müdürlüğü, 1940 yılında 'Medeni kıyafete aykırı kisve taşıyanlar hakkında' bir emir²²² yayınlayarak, devrimlere aykırı ve belli bir maksada yönelik olarak kasketlerini ters giyen erkekler ile peştamal giyen, yüzünü örten, peçe takan kadınların takip edilip bunlara müsaade edilmemesini istemiştir.

Aynı şekilde bu dönemde şapka kanununa muhalefet edenlerin takibi ve tahkikatları konusunda polis ve jandarma yoğun çaba göstermiştir. Kimilerini şapka kanununa kimileri ise kılık kıyafet kanununa aykırı başında takke ile yakalanıp hakkında işlem yapılmıştır.²²³ Şapka kanununa aykırı takke giydiğinden polis tarafından

²²⁰ E.G.M.A., İçel Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 20.3.1940 tarih ve Em.431 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-132, Kardeks No; 35124.

²²¹ İçişleri Bakanının imzası ile Umumi Müfettişliklere ve Valiliklere gönderilen 22.7.1935 tarih ve 6936 sayılı yazı, Belge No; 13216-7/1, ss. 89-90, **150'likler, Kubilay Olayı, Çarşaf-Peçe-Peştemalla Örtünme Sorunları; Polis Arşiv Belgeleriyle Gerçekler, Polis Dergisi**, Yayın No; 129, Ankara, EGM Yayınları, 1998, ss. 89-90.

²²² E.G.M.A., Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından illere gönderilen 20.4.1940 tarih ve EUM-Ş.I.C. 18007 sayılı genelge, Arşiv Dosya No; 13216-7.

²²³ E.G.M.A., Kocaeli Valisi Ziya Tekeli imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 27.9.1939 tarih ve 1729 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-140, Kardeks No; 38097.

yakalanıp adliyeye teslim edilen İlyas Beğindik, Kayseri Sulh Ceza Mahkemesi (1) lira hafif para cezasına mahkûm edilmiştir.²²⁴

İrticai faaliyetler konusunda güvenlik kuvvetlerinin takip ettiği insanlar sadece kılık-kıyafetleri ile devrim kanunlarına uymayanlar veya şapka kanununa muhalefet edenlerle sınırlı değildi. Yönetimi eleştiren, irticai propaganda yapan, üfürükçülük yapan, devrimlere aykırı faaliyetlerde bulunanlar²²⁵ da tarikatçılık ve ayin yapanlarda polis tarafından sıkı bir şekilde takip edilerek, haklarında yasal işlem yapılmıştır. Haymana kazasında, Bayram Namazından önce hutbede *(Namaz kılıp oruç tutmayanlar yahut oruç tutup da kılmayanlar ala domuz, bunların hiçbirini yapmayanlar kara canavar, kinci olanlar ise deve suretindedirler)* şeklinde vaaz veren Mehmet Hoca adliyeye sevk edilmiş, ancak savcılık takibata mahal olmadığına karar vermiştir.²²⁶ Dersiamlardan Ohrili Hüsrev (Aydınlar) hoca Fatih Camiinde vaazda *'Biz atimizi küfür ve delalette bırakıyoruz, inşallah başımıza kudretli birisi gelir de bizi kurtarır'* şeklinde sözler sarfetmesi üzerine adliyeye sevk edilmiştir.²²⁷ Ancak Fatih Asliye Mahkemesinde 18 Haziran 1940 tarihinde beraat etmiştir.²²⁸ 12 Aralık 1939 günü Bitlis'te katırcı Sıddık Okumuş adlı bir vatandaş, Şeyh Karip zaviyesine mum yakarken suçüstü yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir.²²⁹

²²⁴ E.G.M.A., Kayseri Valisi Şefik Refik Soyer imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 9.4.1940 tarih ve 4969 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-141, Kardeks No; 38430.

²²⁵ Bu çerçevede, Diyanet İşleri Reisi M. Şerafettin Yaltkaya imzasıyla Mut Müftülüğü'ne gönderilen bir yazıda, 5290 sayılı kanunla kaldırılan Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla Efendi, Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi ve Hazretleri gibi lakap ve unvanların resmi yazışmalarda kullanılmaması istenilmiştir. Bkz.; B.C.A., Belge Tarih ve Sayısı; 24.7.1942 -1067, Dosya; 86-395, Yer No; 4.36..15.

²²⁶ E.G.M.A., Ankara Valisi Nevzat Tandoğan imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 22.11.1939 tarih ve 14119/26247 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-145, Kardeks No; 39028.

²²⁷ E.G.M.A., İstanbul Valisi Y. Hüdai Karataban imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 11.12.1939 tarih ve 24195/25574 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-143, Kardeks No; 38875.

²²⁸ E.G.M.A., İstanbul Valisi Y. Hüdai Karataban imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 5.7.1940 tarih ve 14975/15914 sayılı yazı, Dosya No; 13219-143, Arşiv Kardeks No; 38875.

²²⁹ E.G.M.A., Bitlis Valisi Rifat Şahinbaş imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 16.12.1939 tarih ve 2577/11492 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-144, Kardeks No; 3901.

Yabancı ülkelerden gelerek halkı kışkırtan Suudi Krallığı vatandaşı İbrahim Selman (Samman) adlı birisinin çeşitli illerde dolaşmaya başladığı, 16 Aralık 1939 tarihinde Balıkesir'de kendisini Mekke baş imamı süsü vererek halkı hacca gitmeye teşvik ettiği ihbar edilmiştir. Ancak İzmir, Denizli, İsparta, Aydın, Konya, Seyhan ve Muğla Valiliklerinden gelen yazılarda adı geçen şahsın zararlı bir faaliyeti görülmediği bildirildiğinden 7 Ocak 1940'ta hakkındaki takibat durdurulmuştur.²³⁰

Evinde üfürükçülük ve muskacılığa yarar kitaplar bulundurduğundan, aynı zamanda Nakşibendî tarikatına mensup olduğundan polis tarafından sürekli takip edilen Şeyh Salih adlı bir vatandaş artık şüpheli hareketlerde bulunmadığı, çok ihtiyar ve aciz ve dilenerek geçinmekte olduğu anlaşıldığından polis tarafından takip edilmesinden vazgeçilmiştir.²³¹ Benzer şekilde "Nakşibendî tarikatına mensup olup kadın ve erkekler üzerinde nüfuzu olması ve irticai hareketinden ötürü Menemen Divanı harbinde bir sene üç ay hapis ve 50 lira para cezasına mahkûm Halil Temizkan'ın biraz daha takip altında tutulmasına karar verilmiştir.²³² Yine, İzmit'te gizli ayin yapan 19 kişi yakalanmış²³³ ve adliyeye teslim edilmişlerdi. Aynı şekilde bir süre önce Ankara'da ayin yaparken yakalanan²³⁴ tarikatçilerin muhakemesine başlanmaktaydı. Geçmiş dönemde takip edilen şahıslardan olan ve eski Galatasaray muallimlerinden Zeynelabidin (Gülcü)'ye, "menfi ruhlu, hükümet ve rejim aleyhtarı" olmaktan, rejim ve inkılâplar aleyhine söz

²³⁰ E.G.M.A., Balıkesir Vali Y. Abdülkadir Keskin imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 21.12.1939 tarih ve 2391 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-150, Kardeks No; 39880.

²³¹ E.G.M.A., Zonguldak Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 14.7.1941 tarih ve K.I. sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-13, Kardeks No; 3109.

²³² E.G.M.A., 14 Mayıs 1943 tarihinde Balıkesir Valisi Faik Türel, Vilayet Jandarma Komutanı Salih Özcoşkun, Emniyet Müdürü Tacettin Ortaç imzasıyla alınan karar örneği, Dosya No; 13219-138, Kardeks No; 37004.

²³³ **Akşam Gazetesi** (23.9.1943).

²³⁴ **Akşam Gazetesi** (09.07.1943).

söylemekten, Arapça yazılı kitaplar bulundurmaktan dolayı vaizliğine tekrar son verilmiştir.²³⁵

Kocaeli Akça Camiinde 1 Ekim 1943 tarihinde kılınan Bayram namazından sonra vaaz veren Şevket Sezen *"Muhitimiz layiktir, fakat din yoktur, mekteplerde ise din olmadığı gibi dine de alaka yoktur, siz babalar evlatlarınızı evlerinizde din dersi öğretiniz, namaza ve camilere alıştıırınız, bu babdaki mesuliyeti maneviye velilere aittir, sonunda siz mes'ul olursunuz"* şeklinde sözler sarfetmesi üzerine adliye sevk edilmiştir. Cumhuriyet Müddei Umumiyesinin 21.12.1943 tarih ve 390 sayılı kararı ile bu sözler, suç mahiyetinde görülmemiş, takibata mahal yok kararı verilmiştir.²³⁶ Başta Arap harfleri ile eğitim verilmesi konusu olmak üzere güvenlik güçlerini uğraştıran bu tür irticai olayların yanı sıra yine güvenlik güçlerinin yoğun mesai harcadığı bir diğer konu Ezan'ın ve Kur'an'ın Türkçe okunması zorunluluğuna karşı gösterilen tepkiler olmuştur. Günümüzde bile siyasi tartışmalara kaynaklık eden ve Milli Şef döneminde, halkın güvenlik güçleriyle sıkça karşı karşıya geldiği konuların bir tanesi de Ezan'ın ve Kur'an'ın Türkçe okunması uygulaması olmuştur.²³⁷ Arapça ezan-kamet okuma yasağına gösterilen tepkilerin İkinci Dünya Savaşı öncesi yoğunlaştığı görülmektedir. Bu konuda emniyet arşivlerinde yer alan olaylardan bir kaçı şöyledir; İsparta'da Arapça Tekbir alan şahıslar adliye sevk edilmişlerdir;²³⁸

Türkçe karışık olarak kamet getirdiğinden dolayı savcılığa şikayet edilmiştir;²³⁹ Konya'da Kurban Bayramı namazında iki kişi duadan sonra

²³⁵ E.G.M.A., Kocaeli Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 21.10.1941 tarih ve 2951 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-24, Kardeks No; 896.

²³⁶ E.G.M.A., Kocaeli Valisi Agah Alp imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 6/1. Teşrin 1943 tarih ve 3052 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13219-149, Kardeks No; 39409.

²³⁷ BORAK, Sadi; Atatürk ve Din, İstanbul, [y.y.], 1962, s. 75.

²³⁸ E.G.M.A., İsparta Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 6.1.1938 tarih ve 26426/12 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-13, Kardeks No; 3109.

²³⁹ E.G.M.A., Gümüşhane Valisi N. M. Tosun imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 18.2.1938 tarih ve Em.I-47 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-17, KardeksNo; 3111.

Arapça tekbir aldıkları tespit edilip adliyeye sevk edilmiş, ancak herhangi bir cezaya çarptırılmamıştır.²⁴⁰ İkinci Dünya Savaşı yıllarında da yasağa rağmen ezanı Arapça okumaya devam edenler olmuştur. Bu konuda ceza alanlar olmasına karşın, Türk ceza kanununun birinci maddesi mucibince kanunun sarıh olarak suç saymadığı bir fiil cezalandırılmayacağından bahisle takibata mahal olmadığına"²⁴¹ karar vermiştir. Bunun üzerine, 2 Haziran 1941 tarihinde 4055 sayılı Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanunla Türk Ceza Kanunu'nun 526'ıncı maddesinin ikinci fıkrasına eklenen "Arapça ezan ve kamet okuyanlar üç aya kadar hafif hapis, on liradan 200 liraya kadar hafif para cezasıyla cezalandırılırlar"²⁴² hükmünde cezai bir yaptırım getirilerek, yasal bir düzenlemeye gidilmiştir. Böylece Arapça ezan yasağını tavizsiz bir şekilde uygulayan İnönü, Kur'an'ı Türkçe okumayanlara da ağır cezalar verilmesini sağlamıştır.²⁴³ Ancak tüm yaptırımlara karşın, yasağın çiğnenmesi devam etmiş, özellikle güvenlik güçlerinin ulaşmakta zorluk çektiği yerlerde Arapça ezan okunmaya devam etmiştir. Örneğin 1945 yılında doğu illerinde teftiş yapan bir polis müfettişi, Bingöl'de köylerde hala Arapça ezan okunmaya devam edildiğini söylemektedir.

Polis kayıtlarında Arapça Ezan yasağını çiğnemekten dolayı yakalananlar arasında çok sayıda akli dengesi bozuk vatandaşın bulunması ilginç bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok kişi cezadan kurtulmak için akli dengesi bozuk numarası yaptığı görülmüş veya gerçekten öyle oldukları tespit edilmiştir. Arapça ezan okumaktan dolayı adliyeye sevk edilen Yusufeli kazasından soyadı olmayan Hüseyin,

²⁴⁰ E.G.M.A., Konya Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 15.2.1938 tarih ve 216 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-22, Kardeks No; 3394.

²⁴¹ E.G.M.A., Gümüşhane Cumhuriyet Müddeiummisi Hayri Ertürk (5986)'nın Emniyet Komiserliğine gönderdiği bilatarih ve 1103 sayılı cevabi yazı, Arşiv Dosya No; 13217-17, Kardeks No; 3111.

²⁴² Jaschke Gotthard, **Yeni Türkiye'de İslamcılık**, (çev. Hayrullah Örs), Ankara, Bilgi Yayınevi, 1972.s. 110.

²⁴³ Jaschke, **a.g.e.**, s. 111.

mutellişşuur olduğu doktor raporuyla tespit edilerek serbest bırakılmıştır.²⁴⁴ Benzer şekilde, 27.2.1939 tarihinde Yeni Foça kazasında camide kimsenin olmadığı sırada, Kazım adında bir şahıs Arapça ezan okurken yakalanmış, ancak sanığın Bahriye yüzbaşısı iken akıl hastalığından emekliye ayrılmış bir deli olduğu anlaşıldığından serbest bırakılmıştır.²⁴⁵ Bu yasağın uygulanması ve ihlal edenlerin yakalanmasında güvenlik kuvvetlerine özellikle de jandarmaya çok iş düşmüştür. Emniyet arşivlerinde mevcut belgelerde, bu yasağın uygulanması konusunda birçok vatandaşın büyük bir duyarlılıkla derhal güvenlik kuvvetlerine haber verdikleri ve güvenlik kuvvetlerinin de bu tür ihbarları derhal değerlendirerek, yasağı çiğneyen şahıslar hakkında gerekli yasal işlemleri başlattıkları anlaşılmaktadır.

Tarikatçılık, Nurculuk, Süleymancılık akımları ise bir başka güvenlik sorunu idi. Cumhuriyet döneminde birçok kez hapis cezasına mahkum olan Said-i Nursi ve arkadaşlarının ikinci mahkûmiyetleri de İkinci Dünya Savaşı yıllarında oldu. 1934 yılındaki Eskişehir mahkûmiyetinden sonra Said-i Nursi 1936 yılında Kastamonu'ya sürüldü. İkinci Dünya Savaşı başladığında Kastamonu'da sürgün tutulan Said-i Nursi bir karakolun tam karşısındaki bir evde 8 yıl göz hapsinde tutuldu.²⁴⁶ Burada Nursi'yi ziyarete gelenlerde sıkı takip ve kontrol altına alınıyordu. Bu arada Afyon ve İsparta'da yeniden tutuklamalar başladı. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Rüştü Saraçoğlu ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel Denizli, İsparta ve Kastamonu'daki gelişmeleri yakından takip ediyorlar, gereklikçe müdahalelerde bulunuyorlardı.

²⁴⁴ E.G.M.A., Emniyet Polis Müfettişi Ziya Oral tarafından Dahiliye Vekaletine gönderilen 8.5.1945 tarih ve 231 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 11215-1, Kardeks No; 56857. E.G.M.A., Çoruh Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 29.8.1938 tarih ve 1495/1598 sayılı yazı Arşiv Dosya No; 13217-50, Kardeks No; 26884.

²⁴⁵ E.G.M.A., İzmir Valiliğinden Dahiliye Vekaletine gönderilen 28.2.1938 tarih ve 286/2 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 13217-147, Kardeks No; 26562.

²⁴⁶ Soysal, **a.g.m.**, s. 1368.

c. Bölücü Faaliyetler

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'de yürütülmek istenen bölücülük faaliyetlerine karşın, daha etkin bir mücadele verilmesine çaba sarfedilmiştir. Bu dönemde bazı bölücü unsurların, dış güçlerden sağladıkları desteklerle, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, aşiret şeyh ve ağalarını, devlete karşı ayaklandırdıkları görülmüştür. 1924-1938 yılları arasındaki sürede sayılan 25'i bulan ayaklanmalarda amaçları bağımsız bir devlet kurmak olan Teali Cemiyeti, Hoybun Cemiyeti, Bağımsızlık Komitesi, Hive Cemiyet gibi kuruluşların etkin rolleri olmuştur.²⁴⁷

Tunceli'de aşiret, ağalık, şeyhlik ve seyitlik yönetiminin yıkılarak, bu geleneksel kurumların egemenliğine son verilmeye çalışılmıştır. Merkezi otoritenin Tunceli'de gittikçe güç kazanması üzerine aşiretler arasında çatışmalar başlamıştır. Bunlardan en kayda değer olanı, Seyit Rıza önderliğinde yapılan hükümet karşıtı başlatılan propaganda ve kalkışmadır. Bu hareket 3 Mayıs 1937'de askeri kuvvetlerce bastırılmıştır. Bunun üzerine Bakanlar Kurulu'nun aldığı bir kararla Tunceli, Elazığ ve Bingöl'ü içeren bölgede Dördüncü Genel Müfettişlik kurulmuş, bu göreve de General Abdullah Alpdoğan getirilmiştir. Bakanlar Kurulu 6 Ağustos 1938'de Tunceli halkından bir kısmının batı illerine iskânına karar vermiştir. Bunun üzerine başlayan isyan hareketleri uzun süre güvenlik güçlerini meşgul etmiştir. Kısacası "Atatürk son nefesini verirken, doğuda ateş kesilmiş değildi. İnönü'nün devlet başkanlığında, bir süre sonra doğu problemi gene sahneye çıkmıştır."²⁴⁸ Özellikle 1938 yılından sonra siyasi Kürtçülük kendisine faaliyet alanı olarak Suriye, Irak ve İran'ı seçmiş, emperyalist güçlerin bölgedeki önemli piyonlarından birisi haline gelmiştir.²⁴⁹ Bu güçler, İkinci Dünya Savaşı yıllarında Doğu

²⁴⁷ "Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri", Ankara, Yüksek Öğretim Kurumu, 1985, ss. 132-133.

²⁴⁸ Aydemir, a.g.e. , s. 74.

²⁴⁹ Haluk Çay, **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Ankara, Turan Kültür Vakfı Yayınları, 1996, s. 355.

sınırlarımızdaki Kürtleri, yurdumuza karşı kötü maksad ve niyetlerle harekete geçirmek için çaba gösterdiğinden, Hükümet İran ve Rus sınırlarındaki askeri takviye ve tedbirlerin artırılmasına karar vermiştir.²⁵⁰

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bölücülük konusundaki en önemli özellik; Sovyetler Birliği'nin, Ortadoğu ülkelerine ait topraklarda, bazı taleplerde bulunacak şekilde, aktif bir politika izlemeye başlamasıdır. Nitekim; Sovyetler Birliği, savaş sonrası, İran'da yerleşmeye çalışmış, bu arada 1946 yılında bu ülkede Mahabat Kürt Cumhuriyeti'nin kurulmasına önayak olmuştur.²⁵¹

2. Asayiş Etkileyen Ekonomik ve Sosyal Faaliyetler

a. İhtikar ve Karaborsacılık

1939 yılı sonbaharında Avrupa'da patlak veren ve hızla genişleme eğilimi göstererek, kısa sürede yayılan İkinci Dünya Savaşı, çok geçmeden Türk ekonomisi üzerinde de önemli ve derin etkilerini göstermeye başlamış, Türkiye, 'İhtikâr'²⁵² olarak adlandırılan fiyat artışına yönelik karaborsacılık ve stokçuluk faaliyetlerini en şiddetli şekilde yaşamıştır.

Savaş yıllarında bazı ülkeler savaş nedeniyle haksız kazanç peşinde koşan kişilere ölüm cezası uygulamaya başlamıştı.²⁵³ Benzer şekilde Türk Hükümeti de bu tür suçları işleyenlere karşı daha acımasız olmak niyetindedir. "Son değişikliğin gerekçesinde belirtildiği gibi, MKK'nın değişik 5. Maddesi ile (MKK'nın 32. Maddesinde belirtilen suçları), memleketin iktisadi bünyesini kökünden sarsmak veya

²⁵⁰ E.G.M.A., İstanbul Valisi Dr. Lütfi Kırdar imzası ile Dahiliye Vekaletine gönderilen 1.7.1942 tarih ve 13549/16178 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 11215-1, Kardeks No;56857.

²⁵¹ Çay, **a.g.e.**, s. 355.

²⁵² İhtikâr; Pahalılık temini maksadı ile bir şeyi toplamak ve saklamak, ihtiyaç maddelerini toplayarak darlık anında satma, vurgunculuk, spekülasyon. Bkz.; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu. Türk Dil Kurumu, **Türkçe Sözlük 1**, s. 686.

²⁵³ İdam cezasının Türkiye'de de uygulanması gelmiş ancak, bu düşünce gerçekleşmemiştir.

memlekette büyük ve şümüllü iktisadi buhran yaratmak maksadıyla teşekkül halinde işleyenler hakkında ölüm cezası getirilmiştir. Ancak basında bu maddenin uygulandığına dair bir habere de rastlanmamıştır."²⁵⁴

Refik Saydam Hükümeti, ihtikâr sayılabilecek her türlü hareketlerle mücadele edebilmek için savaşın çıkışından çok kısa bir süre sonra, 18 Ocak 1940'ta 3780 sayılı MKK'nu TBMM'den hızla geçirdi. 32. maddesiyle ihtikâr suçunu açık bir şekilde yasaklayan MKK, hükümete ekonomiyi yeniden düzenlemek amacıyla şimdiye dek görülmemiş ölçüde geniş yetkiler vermektedir. MKK'nın 64. maddesinde; kendilerine verilen görev ve yetkileri suiistimal ederek suç işleyenlere TCK'daki cezaların iki katının verileceği ve 65. maddesinde; zabitanın, yasanın uygulanması için ticarethane, imalathane, depo, mağaza, antrepo, vesair her türlü işyerinde arama yapabileceği hükme bağlanmıştır. Saydam Hükümeti döneminde MKK'da yapılan bir değişiklikle polisin bu tür arama yetkisi genişletilmiştir. Ayrıca, 21. maddeye göre; halkın ve Milli Müdafaa'nın kati ihtiyacı olan zaruri maddelerin istihkak miktarını lüzum halinde hükümet, tayin ve tahdit edebilmekteydi.

Ancak, alınan bu sert tedbirlere rağmen savaş süresince pek çok madde karaborsaya düşmüştü. Özellikle zaruri ihtiyaç maddelerinden olan un, yağ ve şekerde bu durum had safhaya varmıştır. Bunun yanı sıra ilaç, odun-kömür, kırtasiye, inşaat, marangoz ve terzi malzemeleri ile kahve, cam, kalay, kimyevî maddelerde de yaygın bir şekilde stokçuluk ve karaborsa oluşmuştur. İlaç konusunda vurgunculuk öyle boyutlara ulaşmıştır ki, eczanelerde aspirin bile kalmamış, akla gelebilecek hemen her tür mal vurguncuların ilgi alanına girmiştir. Piyasada bulunmayan 'Atabrin' isminde bir ilacı el altından tedarik ederek

²⁵⁴ Koçak, Türkiye'de MM Şef Dönemi, s. 526.

yüksek fiyatla satmaya çalışanlar²⁵⁵ ile ilaçları (Kalsiyum Sandoz) saklayan bir eczacı²⁵⁶ Milli Korunma Müddeiumumiliğine verilirken kinin diye nişasta gibi rastgele tozlar satılıyordu hatta üzerinde taşıdığı zaman bit gibi haşerati kaçırdığı iddia edilen muskaların ticareti bile başlamıştı.²⁵⁷ Şeker fiyatları arttığından artan rağbet artmıştı. Tahinle pekmezi birlikte satan bakkallar tahine darı unu katmaya başlamışlardı.²⁵⁸

Fiyatların karaborsada yükselmesi önlenemiyor, yolsuzluklar sıradan bir durum gibi algılanıyordu. Ülkenin dört bir yanında hiçbir ticaret temel ve kuralına dayanmadan servet yapmış zenginler türemişti. Bu zenginlikler yasadışı yollardan elde edildiği için vergilendirilmesi mümkün olmuyordu. ...”*Silivriden getirdiği ve %20 devlet payını vermeden satmak istediği 4700 kg buğdayla yakalanan bir şahıs*”²⁵⁹ diye başlayan haberler artık sıradanlaşmıştı. Bu durum bizzat dönemin sorumluları tarafından ve TBMM'de dile getirilmektedir. 1940 yılı Ağustos ayında Ticaret Vekili Topçuoğlu, tehdit edici bir hava içinde şöyle diyordu; *"Yakın zaman şartları için de münhasıran şahsi ve ferdi kazanç hırsına dayanan bir ticaret sistemine cevaz veremeyiz. Tacir menfaatlerini, umumi menfaatin dışında ve onun aleyhinde görmekte devam ederse mevcudiyetinin sebebini inkar etmiş olur. Önümüzdeki tecrübe günleri bu ümidimizi boşa çıkartacağı takdirde icap eden tedbirleri almakta tereddüt etmeyeceğimizden emin olmalıdır.*"²⁶⁰ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, TBMM'nin 1942 yılı açılış konuşmasında,²⁶¹ *"bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski bataklık çiftlik ağası ve elinde gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metayı yapmaya yeltenen gözü doymaz*

²⁵⁵ Akşam Gazetesi (28 Ağustos 1943)

²⁵⁶ Akşam Gazetesi (06.Eylül 1943)

²⁵⁷ Akşam Gazetesi (07.Temmuz 1943)

²⁵⁸ Akşam Gazetesi (16.Ocak 1943)

²⁵⁹ Akşam Gazetesi (28.Temmuz 1943)

²⁶⁰ Ayın Tarihi, No; 81 (Ağustos 1940), Ankara, İBBGD Yayını, s. 13.

²⁶¹ TBMMZC, Devre; VI, Cilt; 28, İçtima; 4, Birinci İnkat (1.11.1942), s. 4. İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973, s. 31.

vurguncu tüccar ve bu işlere bulaşan birkaç politikacı" olarak tanımladığı bu insanları ağır bir şekilde eleştiriyordu.

Milli Korunma Kanunu uygulaması sonrası meydana çıkan durum kuşkusuz yasal olmayan yollardan kazanç elde etmek isteyenler için bulunmaz bir fırsattı. Yerli maddelerde, özellikle gıda maddelerinde, karaborsa ve vurgunculuk daha fazlaydı. O dönemin polis kayıtlarından ve gazete haberlerinden bu tür sahtekârlıklara, karaborsa satışlarına, karnesiz ekmek almak veya satmak isteyenlere ait birçok olaya rastlamak mümkündür. Ekmekler eksik tartılı ve hamur çıkıyor,²⁶² tuzun kilosunu 11 kuruş yerine 18 kuruşa satıyorlar,²⁶³ bu durumun önüne geçmek için bazı yasal ve idari tedbirler alınmıştır. İleride adından çok söz ettirecek olan ihtikârın daha savaşın henüz başlarında gündeme gelmesi üzerine Başvekâlet, bir resmi tebliğ yayınlayarak sert bir uyarı yapmıştır. "İhtikâr yapmak kast ile toptancılığa heves edenleri lüzumsuz fiyat yükseltenleri hükümet mütemadiyen takip edecektir. Bu gibiler şurasını açıkça bilmelidirler ki, memlekette halk ihtiyacına yarayan maddeler üzerinde ihtikâr yapmak kastına en şiddetli tedbirlerle mukabele göreceklidir. Eğer kanunlarımız kâfi değilse Büyük Meclis'ten, buna mani olacak salahiyetleri talep etmekte ve her nerede olursa olsun ihtikârcıların ticarethanelerine, fabrikalarına, depolarına ve evlerine el koymakta hükümet tereddüt etmeyecektir."²⁶⁴

Hükümet 1940 yılının başlarında çıkardığı MKK ile bu tür suçların önüne geçmeye çalışmıştır. Ancak, MKK yürürlüğe girdikten hemen sonra, şeker piyasada bulunmaz olmuştur. Örneğin, ellerindeki şekerleri saklayarak müşterilerine şeker vermemeye başlayan bakkallar,²⁶⁵ 4 Mart 1940 tarihinden itibaren şeker fiyatlarının 30 kuruştan 40 kuruşa

²⁶² Akşam Gazetesi (28. Temmuz 1943)

²⁶³ Akşam Gazetesi (03. Ocak 1943)

²⁶⁴ Us, a.g.e. , s. 384.

²⁶⁵ Us, a.g.e. , s. 424.

çıkarılması üzerine, üç günden beri sakladıkları şekerleri meydana²⁶⁶ çıkarmıştır. Şeker kıtlığı ve stokuyla ilgili tartışmalar Meclis kürsüsüne de taşınmıştır. "Kazım Nami Duru, Meclis Kürsüsünde yaptığı konuşmada, Mebuslardan, vekillerden evlerinde, onar, yirmişer sandık şeker toplayanlar olduğunu ileri sürmüştür."²⁶⁷

Piyasada bulunamayan mallar sadece şekerle sınırlı değildir. "Piyasada tel ve saç gibi eşya birden bire ortadan kaybolmuştur. Fiyatları iki misli artmıştır."²⁶⁸ Tire'de tuhafiyeci Bohur Andis yerli dokumalara yüksek fiyat istediği ve bir başka tuhafiyeci Alberto Uzgüner yazma tülbentleri yüksek fiyatla sattığı için tutulmuşlar, Mersin'de tuhafiyecilerden Ahmet Remzi ise 5,5 liraya satılması lazım gelen bir deste iğneyi 20 liraya satarken cürmümeşhut halinde yakalanmış ve yapılan duruşma neticesinde 3 ay hapse, 300 lira para cezasıyla mahkûmiyeti ve bir ay süreyle mağazasının kapatılması cezasına çarptırılmıştı.²⁶⁹ Birçok mal piyasada bulunmasına karşın savaş öncesiyle mukayese edilemeyecek anormal fiyat artışları olmaya başlamıştır. Ahmet Emin Yalman, kamyon lastiğinin perakende fiyatının resmen 200 TL olduğu halde, karaborsada ihtikâr yolu ile 650 TL'ye satıldığını belirtiyor ve özellikle ihtikâra teşebbüs edenlerin devlet bürokrasisi ile kurdukları bağlara dikkat çekiyordu; "Hükümet lastik tevziyatını bizzat idare ediyor, listeleri kendi eliyle yapıyor, fakat bizzat ihtiyaç sahibi olmayan açığözler, doğrudan doğruya ihtikâr maksadı ile bu listelere sokulmanın imkânını ve yolunu buluyorlar."²⁷⁰ Benzer şekilde "evvelce Bolu'da 150 lira olan öküz şimdi 500 liradır. 250 liraya olan bir çift manda şimdi 1000 liraya satıldı. Vasatı 700 liradır."²⁷¹ Daha savaşın başladığı gün, "piyasada altın fiyatı yükseldi. Bir altın 15 kâğıt liraya

²⁶⁶ **Cumhuriyet** (5 Mart 1940).

²⁶⁷ **Us, a.g.e.**, s. 505.

²⁶⁸ **Us, a.g.e.**, s. 384.

²⁶⁹ **Ulus** (3 Mart 1942).

²⁷⁰ **Vatan** (03 Ağustos 1941).

²⁷¹ **Us, a.g.e.**, s. 522.

verilirken 18 liraya çıktı. Halkın 1914 harbini hatırlayarak eşya fiyatı yükselir diye bir takım erzak ve saire saklamağa başladıkları görülüyor."²⁷²

Yine Vatan, Ulus, Cumhuriyet ve Akşam gazetelerinde çeşitli mallar üzerinden yapılan ihtikârla ilişkili haberleri bulmak mümkündür. Öyle ki, Akşam gazetesinde "Mahkemelerde" adında bir yazı dizisi bile çıkarılıyor ve mahkemelerde geçen tüm duruşmaların tutanakları yayımlanıyordu. Gazete kösele fiyatlarının yüksekliğini, mevcut deri ve kösele stokuna bağlıyor²⁷³; mezbahanın yüksek fiyat vermemesi nedeniyle bazı kasaplara et dağıtmadığını, bu konuda bir kara liste hazırlandığını ve kilosu 45 kuruş olan etin 53 kuruşa satıldığını²⁷⁴ bildiriyordu. Gazete devletin fiyat ve stok denetiminin zayıf olduğunu belirtiyor ve *"Muhtekirleri Takip Teşkilatımız Zayıf"* haberinde, 700 bin nüfuslu İstanbul'da yalnızca 5 tane kontrolör bulunduğunu açıklıyordu.²⁷⁵ *"Odun İhtikârı"* adlı yazıda "..çekisi şimdiden 530 kuruşa verilen odunu ihtikâr mevzu yapan toptancılarıdır(..) memlekette odun azlığı yok, insaf azlığı var" denilmek suretiyle, muhtekirler kınanmakta idi.²⁷⁶ Vatan, bir yandan da, taksitle yapılan satışların hileli olduğunu iddia etmekte, *"Muhtaç Halk Nasıl Soyuluyor?"* yazısında, "..taksitle satış yapan bazı mağazalar mallarını değerinin birkaç misli fiyatıyla halka sürüyorlar" demektedir.²⁷⁷ Türk basınından bazı yazarlar, fiyat artışlarının savaş koşullarından kaynaklandığını dile getirerek çoğu kez bu artışların beklenenden yüksek olduğunu, bunun nedeninin ise çok kazanma, haksız kazanç sağlama arzusundan kaynaklandığını öne sürmektedir.²⁷⁸ Artan ihtikar olayları neticesinde Falih R.Atay, "İhtikarcı İle Suç ortaklığı" adlı makalesinde bu konunun ne kadar önemli olduğunu vurgularken alınan tedbirlere rağmen

²⁷² Us, a.g.e. , s. 383.

²⁷³ Vatan (4 Ağustos 1941).

²⁷⁴ Vatan (5 Ağustos 1941).

²⁷⁵ Vatan (7 Ağustos 1941).

²⁷⁶ Vatan (8 Ağustos 1941).

²⁷⁷ Vatan (11 Ağustos 1941).

²⁷⁸ Hacim Çanklı, "Harp ve İhtikar", Cumhuriyet, (18 Eylül 1941).

gelenen noktayı ve bu noktada halka düşen vazifelerin neler olduğuna dikkat çekmektedir.²⁷⁹ Kemal Uran ise makalesine “İhtikâra Karşı” başlığını atarken, “yaptığı pahalılıkla bizi değil hazineyi, böylece bugünkü değil yarınki nesilleri de soymak isteyenleri yakalamak artık bir memleket ve onun müdafaası meselesidir” demektedir ve halkın bu konuda göstereceği özenle bunun engellenebileceğini vurgulamaktadır.²⁸⁰ Bu arada Devletin denetimi dışındaki fiyat artışları ile mücadele etmek için alınacak polisiye tedbirlerin yeterli olmadığını gören Hükümet yetkilileri, halkın hükümete yapacağı yardımın en ileri düzeyde vatani görev sayılacağı, basında verilen ilanlardan, Ankara ve İstanbul illerinde, belirlenen fiyattan yukarıya satış yapanların, alış verişte fatura vermeyenlerin ve malını gizleyerek satmaktan sakınanların denetim ve kontrol teşkilatlarına bildirilmesi ve müracaatların en kısa sürede sonuçlandırılıp müracaat sahiplerine bilgi verileceğinin duyurulduğu anlaşılmaktadır.²⁸¹

Mecliste yapılan oturumlarda ihtikâr, mal yokluğu, enflasyon, karaborsa, fiyat denetimsizliği, alınan önlemlerin ve konulan yasakları çiğneyenlere verilen cezaların yetersizliği, sorunları sık sık tartışma konusu olmaktadır. Mazhar Müfit Kansu Meclis'te yaptığı konuşmada, büyük yolsuzlukların yapıldığını ve memurların yetersiz olması nedeniyle hükümetin yasaların yetkileri kullanamadığını sert bir şekilde dile getirmesi, bizzat Hariciye Vekili Saraçoğlu'nun da katıldığı sert tartışmalara yol açmıştır. Ülkede ihtikârın arttığı bizzat Ticaret Bakanı Mümtaz Ökmen tarafından “İhtikâra ait hususta huzurunuzda samimiyetle arz ederim ki, biz, tamamen muvafık olmuş değiliz. Memlekette ihtikâr yok değildir. Hükümetin aldığı tedbirlere rağmen bizim aziz yurdumuzda da ihtikâr yapan ve bunda ısrar etmek isteyen bir zümre vardır” şeklinde dile

²⁷⁹ **Ulus** (17 Temmuz 1941).

²⁸⁰ **Ulus** (19 Ağustos 1941).

²⁸¹ **Cumhuriyet** (13 Ağustos 1941).

getirilmiştir.²⁸² Bu dönemde, Fiyat Murakabe Bürosunun İstanbul'un değişik yerlerinde yaptığı denetimlerde, yüz elli esnaf ihtikâr yaparken suçüstü yakalanmıştır.²⁸³ 1941 yılında ihtikârın inanılmaz boyutlara ulaştığı, bazı tüccarların kar haddini % 300'e çıkardığı,²⁸⁴ yine aynı yılın Mayıs ayında ilk olarak, asliye İkinci Ceza Mahkemesinin, azınlıklardan iki kişiyi iki yıllığına Eskişehir'e sürgün cezası ile cezalandırdığı anlaşılmakta²⁸⁵ ve gazete sayfalarında bunun gibi her gün ihtikâr haberleri göze çarpmaktadır.²⁸⁶ Basına yansıyan bu haberlerden bazıları şöyledir; Evinde, dükkânında ve Kasımpaşa Hamamında beyannamesiz 800 kilo şeker, 27 teneke zeytinyağ, 25 çuval patates, 25 çuval sabun saklayan bir bisiklet tamircisi ile yüksek fiyatla satış yapan bir kömürcü adliyeye sevk edilmiştir.²⁸⁷ Vurgunculuk suçuyla bir bakkal ve bir sobacı 5'er lira para cezasına çarptırılarak dükkânlarının yedişer gün kapatılmış, bir hırdavatçı ve iki bakkal adliyeye sevk edilmiştir.²⁸⁸ Ermanak adında bir manifaturacı ile Avram adlı bir tüccar biner lira para cezasına ve üçer sene hapse mahkum olmuş, mağazasında şeker ve pirinç olduğu halde satmak istemeyen bir bakkal 3 sene hapis ve 100 lira para cezasına mahkum olmuştur.²⁸⁹ Halkın fiyat artışlarını kontrol edebilmesi için gazetelerde günlük olarak sebze ve meyve fiyatları yayımlanmaktaydı. Böylece halkın gerçek fiyatları bilmesi ve ihtikâr yapanları ihbar etmesi amaçlanmaktaydı.²⁹⁰ Bununla beraber, 1942 yılının ilk aylarında, aralarında kararlaştırdıkları fiyatları, borsadaki fiyatlar gibi yansıtmaya çalışan, böylelikle fiyat farkı koyarak haksız kazanç sağlayan, aralarında banker ve sarrafların da bulunduğu 30 kişi hakkında soruşturma

²⁸² Korkut Boratav, **Türkiye İktisat Tarihi-1908-1985**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1990, s. 320.

²⁸³ **Cumhuriyet** (1 Şubat 1941).

²⁸⁴ **Cumhuriyet** (18 Şubat 1941).

²⁸⁵ **Cumhuriyet** (24 Mayıs 1941).

²⁸⁶ **Ulus** (6 Aralık 1941), s. 2; **Cumhuriyet** (11 Ocak 1942) ; **Cumhuriyet** (17 Ocak 1942) ; **Cumhuriyet** (30 Ocak 1942).

²⁸⁷ **Ulus** (11 Şubat 1942).

²⁸⁸ **Ulus** (20 Şubat 1942).

²⁸⁹ **Ulus** (7 Şubat 1942).

²⁹⁰ **Ulus** (27 Eylül 1941) (EK-7).

yürütüldüğü, soruşturmanın Türk parasını koruma kanunu hükümlerine aykırılık doğrultusunda derinleştirildiği anlaşılmaktadır.²⁹¹ Akşam gazetesinde “Zeytinyağı fiyatlarını kim yükseltiyor?” başlıklı haberde “fiyatların ucunun 5-10 müstahsil ve fabrikatörün elindedir”²⁹² diye yazıyor ve haksız kazancın adresini veriyordu.

İstanbul'da gıda maddeleri dağıtımı düzenli olarak yapılamamakta ve bu işlerde görülen bazı yolsuzluklar yüzünden birçok kimse erzak alamamaktadır.²⁹³ Bütün bu sıkıntılar içinde şikâyetlere karşı en büyük hassasiyeti gösteren Başbakan Refik Saydam,²⁹⁴ 8 Temmuz 1942 gecesi İstanbul'da kalp krizi sonucu hayatını kaybetti. Ekonomik sıkıntıların getirdiği yasadışı olaylar Saydam'ın vefatından sonra kurulan Saraçoğlu hükümeti döneminde de artarak devam edecektir. İstanbul Emniyet Müdürü kendisine gelen imzasız ihbar mektuplarının çokluğundan bahisle kapısının vatandaşa açık olduğunu ve kimliği gizli tutulacak bu vatandaşların bizzat kendisine gelebileceği hakkında basın yoluyla halka ricada bulunmaktaydı.²⁹⁵ 1942-1945 yılları arasında Şükrü Saraçoğlu Hükümeti, istifçilik ve karaborsanın önüne geçmek için fiyatları serbest bırakmışsa da, yasadışı kazançların önüne geçememiştir. Örneğin odun-kömür üzerine iş yapanlar, kış mevsiminin yaklaşmakta bulunmasını fırsat bilerek, mahrukat fiyatlarını yükseltmişlerdi. O kadar ki halk belediyenin ağaçlandırdığı Üsküdar ile Selimiye arasındaki ıssız bölgeden ve asırlardır büyüyen ağaçları sessizce kesip evlerine nakletmekteydiler.²⁹⁶ Muhtemel bir vurgunculuk hareketini önleme konusunda İstanbul Belediyesi de şehirdeki odun ve kömür stokları etrafında incelemelere başlamıştı. İstanbul Polis Müdürlüğü, dünyadaki

²⁹¹ K. Zeki Gençosman, "Hırsızlar Korksunlar", *Cumhuriyet* (20 Şubat 1942).

²⁹² *Akşam* (17 Kasım 1943).

²⁹³ E.G.M.A., İstanbul Valisi Dr. Lütfi Kırdar imzası ile Dahiliye Vekaletine gönderilen 1.6.1942 tarih ve 11275/13434 sayılı şifre yazı, Arşiv Dosya No; 11215-1, Kardeks No; 56857.

²⁹⁴ Uran, *a.g.e.*, s. 361.

²⁹⁵ *Akşam* (6 Ocak 1943).

²⁹⁶ *Akşam* (18 Temmuz 1943).

savaş durumundan istifade suretiyle vurgunculuk yapmaya kalkışan karaborsacıları takibe başlamıştır. Ancak alınan bütün tedbirlere ve MKK'da birçok değişiklik yapılmasına karşın bu tür suçların bir türlü önüne geçilememiştir.

İsmet İnönü, 1942'de yaptığı bir konuşmasında ihtikârcılara karşı çok sert mesajlar taşıyan bir tavır takınmıştır; *"Üç beş yüz kişiyi geçmeyen bu insanların vatana karşı aşikâr olan zararlarını gidermek yolu elbette vardır. Devlet ve millete sövmek, milletin nefsine ve Hükûmetine güvenini zehirlemek iktidarını kimseye vermemeliyiz. Ticaretin ve iktisadi faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız. Hırslı politikacıların, millet iradesi üstünde dâhili ve harici bir siyaset yürütmelerine asla müsaade etmemeliyiz."*²⁹⁷ Dönemin Başbakanı Saraçoğlu da pahalılıktan ve karaborsadan yakılarak, devletin elinde stok edilmiş benzin, lastik, çimento ve demir gibi maddelerin dağıtımında suiistimaller olduğunu; devletten çok ucuza aldıkları kumaşları elden ele geçirerek çok pahalıya satanların bulunduğunu, memleket dâhilinde koskoca bir kara pazar meydana geldiğini, fiyatların korkunç derecede artmış olduğunu kabul etmekteydi.²⁹⁸ Ancak, basında ve devlet kademesinde yolsuzluğa, ihtikâra ve karaborsaya karşı bu tür sert tavırlara karşın Adliye Vakaleti ilginç bir tamim yayınladı. Vekâletin tamiminde; gıda maddeleri üzerinde eski hükûmet tarafından alınmış olan el koyma kararlarının kalktığı ve bu kararlara uymayanlara verilen cezaların bundan böyle infaz edilmeyeceği, elde bulunan -ve hala süren- işlemlere de devam edilmeyeceği bildirilmiş, eski fiyat murakabe kararlarına karşı suç işlemiş olanlar hakkında aynı hükümlerin uygulanacağı belirtilmiştir.²⁹⁹ Oysa aradan kısa bir süre geçtikten sonra, Temyiz Mahkemesi Yargıtay 3. Ceza

²⁹⁷ İnönü'nün 1.11.1942'de yaptığı TBMM'yi açış konuşması. Bkz.; TBMMZC, Devre; 6, İçtima; 4, Cilt; 28, Birinci İnikat (1.11.1942), s. 5.

²⁹⁸ TBMMZC, Devre; 6, İçtima; 4, Cilt; 28, Üçüncü İnikat (11.11.1942), s. 34.

²⁹⁹ **Ulus** (13 Eylül 1942).

Dairesi, işlendikleri zaman suç olan fiillerin takibine ve cezaların infazına karar vererek, Adliye Vekâleti'nin -dolayısıyla da hükümetin- kararına karşı çıkmıştır.³⁰⁰ Hükümet ve Yüksek Yargı Organları arasında belli bir süre devam eden bir gerginlikten sonra, Mahkeme verilen cezaların infazı gerektiğini kesin bir şekilde belirterek meseleyi kapatmıştır.

Basında yolsuzluk ve sahtecilik haberleri hiç eksik olmamaktadır. Dönemin basını, savaş ile ilgili haberlerden çok, hayat pahalılığı, karaborsa ve iâşe sorunlarıyla ilgili haberlere yer vermiş,³⁰¹ karaborsacılık ve stokçuluk nedeniyle ortaya çıkan olumsuzluklar sıkça dile getirilmiştir.³⁰² Örneğin İstanbul'da Kömür Satış ve Tevzii Müessesesi'ne kaloriferli ve sobalı bina sahiplerinin yaptıkları başvurular sonucunda, 65 bin kömür beyannamesinden 20 bin tanesinin sahte olduğu haberi Cumhuriyet gazetesinde "*Doğru ise Görülmemiş Kepazelik*" yazısı ile verilmiştir.³⁰³ Gazetelerde vurgunculuk, ihtikâr ve karaborsa suçu işleyenlere mahkemelerce verilen cezalara ait sınırlı örneklerden bazıları şunlardır;

"Fazla fiyatla ekmek satan lokanta garsonu 5 lira ağır para cezasına, çocuk ayakkabısı satan bir esnaf beş lira ağır para cezasına ve kalan 4 çift ayakkabının müsaderesine; evini fazla fiyatla kiraya veren bir ev sahibi 300 TL. ağır para cezasına çarptırıldı."³⁰⁴ "İlk Suçlular; İki Manifatura taciri, yeni kararname hükümlerine göre Milli Korunma mahkemesine verildi."³⁰⁵

Gazetelere yansıyan bu olaylar, çoğu zaman köşe yazarlarının makale konusunu teşkil ediyordu. Örneğin Falih Rıfkı Atay, vurguncuları kastederek, "Baltanın bile durduramadığı azgın ihtirasları, birkaç gün veya aylık hapislerle, hafif veya ağır para cezalarının durduramadığına hayret

³⁰⁰ **Ulus** (23 Eylül 1942).

³⁰¹ Akar, **a.g.e.**, ss. 32-33.

³⁰² **Yurt ve Dünya**, Cilt; 5, Sayı; 41 (1 Mart 1944), s. 146.

³⁰³ **Cumhuriyet** (10 Temmuz 1943).

³⁰⁴ **Ulus** (23 Ağustos 1942).

³⁰⁵ **Cumhuriyet** (27 Mart 1944).

olunmaz"³⁰⁶ diye yazmaktaydı. Öte yandan iyi haberler de verilmekteydi; "Şehrimizde İhtikârla Mücadele" haberinde Ankara'dan haberler verilmektedir. " Günde 3 ila 4 ihbarın yapıldığı bunların da ekserisi de vilayetçe ihtikâra karşı konan çerçeveyi aşmadığı ve bundan dolayı memnuniyet duyulduğu bildirilmektedir."³⁰⁷

Bu konuda polis kayıtlarında birçok olaya rastlamak mümkündür. Örneğin, 1944 yılında İstanbul Mevlanakapı'da Hüseyin Cemil Er'in flit imalathanesinde, flit namı altında gaz ve mazotun birbirine karıştırılarak tenekelere konup üzerine flit kâğıdı yapıştırıldıktan sonra, yüksek fiyatla Anadolu'ya kaçırılıp satılacağına haber alınması üzerine, yapılan baskında, sanıklar suçüstü yakalanarak adliyeye sevk edilmişlerdir.³⁰⁸ Yine 1944 yılında Cevdet Yürük adında bir şahsın Van Vilayeti namına İstanbul'daki ofisten bez alacağı ve bu bezlerden bir miktarını satacağı haber alınması üzerine polis olayı incelemeye almıştır. Adı geçen şahıs 173 balya hindiye bezini, Van ili namına aldıktan sonra, bunların içinden yirmi bin metrelik 13 balyayı Mahmutpaşa'da yazmacı Arutyon Hanımyan'a yüksek fiyatla satmıştır. Ortada herhangi bir delil olmamasına rağmen, güçlü bir istihbarat sonucunda yapılan, tahkik ve takip sonucu, şahıs malları Yenikapı'daki boyahaneye göndereceği sırada satış parası olan 20.000 lira ve mallarla birlikte suçüstü yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir.³⁰⁹

Bu tür yolsuzluk haberleri basında olağan hale gelmeye başlamış ve kamuoyunda bu soruşturmaların sonuçsuz kaldığı, belli bir süre sonra unutulup gittiği inancının oluşmasına yol açmıştı. "Toprak Mahsulleri Ofisi"de tam iki buçuk yıldan beri süren bir çuval yolsuzluğunu incelemek

³⁰⁶ F. Rıfıkı Atay, "Can Alıcı Noktalardan Biri", **Ulus** (9.8.1942).

³⁰⁷ **Ulus** (24 Ağustos 1941).

³⁰⁸ Şahin, İz Bırakan Polisler, s. 401.

³⁰⁹ Şahin, İz Bırakan Polisler, s. 402.

üzere müfettişler görevlendirildi."³¹⁰ haberi bunun tipik bir örneğiydi. MKK'da yapılan tadilatla cezai maddeler bilhassa ihtikâra karşı cezalar şiddetlendirilmişti.³¹¹ Ankara Milli Korunma Mahkemesinin kurulmasını takibeden dokuz aylık sürede 731 dava karara bağlanmış, toplam 1119 ihtikâr davasına bakılmış, 361 dosya hakkında takipsizlik karan verilmiş ve 75 dosya da görev alanı dışında telakki edilerek ilgi Cumhuriyet Müddeiumumîlerine gönderilmiştir.³¹² Sertel, İstanbul Valisi Lütfi Kırdar'ın son altı ayda üç binden fazla kimsenin MKK gereğince mahkemeye verildiğini, fakat bunun hiçbir etkisi olmadığını, hiçbirşeyi önleyemediğini açıklaması üzerine, "İhtikâr normal bir hal almıştır." diye yazmıştır.³¹³

Savaş yıllarının ağır ekonomik koşullarından yararlanmak isteyen bir kesimin de müthiş kazanç sağladığı tartışılmaz bir gerçektir. Kaynakları dışarıda olan maddelerin bir kısmının stoklan çok az olmakla beraber, her madde üzerinde vurgunculuk yapılmış, stoklar ise gizlenmeye çalışılmıştır. Özellikle karaborsa ve stokçuluk gibi yolların kullanılmasıyla, tacirler, simsarlar ve acentalar büyük servetler yapmışlardır.

b. Yolsuzluklar ve Karne Olayındaki Usulsüzlükler

Buğday üretiminin bilhassa 1941 ve 1942 yıllarında az oluşu, Türk milletinin ana besin maddesi olan ekmekte kısıntılar yapılmasını gerektirmişti. Büyük bir orduyu beslemenin zorunluluğu da göz önünde tutulacak olursa, özellikle 1942 yılından itibaren toplumun büyük bir bölümünün temel tüketim maddesi olan ekmeğin temini açısından büyük sıkıntılar çekilmiştir.³¹⁴ Bu nedenle bu dönemde meydana gelen hırsızlık

³¹⁰ **Cumhuriyet** (2 Mart 1944).

³¹¹ **Akşam** (6 Kasım 1943).

³¹² **Ulus** (10 Ocak 1943).

³¹³ **Tan** (18 Eylül 1943)

³¹⁴ Gençosman, **a.g.m.**, **Cumhuriyet** (20 Şubat 1942).

olaylarında çalınan malların arasında un, en gözde maddelerden birisiydi. 1940 yılında Ankara'da İsmet Başar adlı şahsın dükkânının kilit ve pencere tellerini kırmak suretiyle içeriye giren Salih Kaya adındaki hırsız iki çuval un çalmış ancak olaydan kısa bir süre sonra polis tarafından yakalanmıştır.³¹⁵

Tarımsal alandaki üretim yetersizliği nedeniyle, hükümet 18 Şubat 1941 tarihinde 2/15224 sayılı kararname ve 155 sayılı Milli Korunma Kararı (RG no; 4740) gereğince tek tip ekmek çıkarılmasına karar verdi. Bu kararda ekmek çeşnisi de saptanmaktaydı.³¹⁶ Örneğin; 22 Şubat 1941 tarihli Ulus gazetesi, Ankara, İstanbul ve İzmir'de tek tip ekmeğe % 15 oranında çavdar karıştırılmasına karar verildiğini haber vermektedir. Böylece ülkede yaşanan ekmeklik buğday sıkıntısı ekmek üretiminde farklı maddelerin kullanılması sonucunu getiriyordu; "Mesela İzmir'de palamutun, küspenin una karıştırılmasını gerektiren tedbirler alınmak zorunda kalınıyordu. İzmir valisi, bir gün bana İzmir' de kasasını açarak; İşte dün fırınlardan çıkan bu! Bir tanesini hatıra olarak saklayacağım!' diyerek, taşla moloz arası kara bir hamur, daha doğrusu çamur parçası göstermişti."³¹⁷ Kazım Karabekir de, arpa, çavdar ve kepekli un karışımından yapılan çamur gibi ekmeklerin çıktığını doğrulamakta, ekmek ununun çalındığını, usulsüzlüklerin içinde Toprak Mahsulleri Ofisinin bulunduğunu ve suiistimallerin çoğaldığını iddia etmektedir.³¹⁸

1942 yılı başında buğday üretimindeki düşüş nedeniyle büyük kentlerde ekmek tüketimini sınırlandırmak amacıyla, karne uygulamasına geçildi. Koordinasyon Heyeti'nin, 5010 Sayı ve 19.1.1942 tarihli resmi Gazetede yayınlanan 247 No'lu kararı ile ekmek karneye bağlanarak,

³¹⁵ Şahin, İz Bırakan Polisler, s. 383.

³¹⁶ Cemil Koçak, "Türkiye'de Karneli Yıllar", **Tarih ve Toplum**, Cilt V, Sayı; 25 (Ocak 1986), s. 25.

³¹⁷ Aydemir, **a.g.e.** , s. 199.

³¹⁸ Karabekir, **a.g.e.** , ss. 343-345.

ekmeklik hububat tüketimi sınırlandırılmıştır.³¹⁹ Koordinasyon Heyeti daha sonra muhtelif tarihlerde aldığı kararlarla, buğday unundan pasta, çörek gibi bazı ürünlerin yapımı ve satışını yasaklamış,³²⁰ ekmeklik una hangi maddelerinin ne oranda karıştırılacağı konusunda düzenlemeler getirmiş,³²¹ hangi yaş grubuna ne kadar ekmek verileceğini belirlemiştir. "Ekmek ve Ekmeklik Hububat İstihlakinin Tahdidine Dair" 247 sayılı Milli Korunma Kararı'na göre, karne dağıtımı yerel belediyelerce yapılacak ve eğer köylerde karne uygulaması olursa, herkese günde 300 gram ekmek dağıtılacaktı.³²² Alınan bu kararlar ancak 1944 yılı sonlarında bazı koşullar göz önünde bulundurularak kaldırılmıştır.

Savaş yıllarında ekmek dağıtım işinin karneye bağlanmasından sonra ortaya çıkan temel sorunlardan biri sahte ekmek karneleri olmuştur. Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan konuyla ilgili bir haberde; İstanbul'da yapılan denetimler sonucunda, ağır işçi karnesi kullanma yetkisi olmayan kişilerin, ağır işçi karnesi ile ekmek alırken yakalandıkları, bu karneleri satan kişinin elinde elli kadar karne bulunduğu ve olayla ilgili soruşturmanın devam ettiği, ayrıca, Galata'da ekmek karnesi satışı yaptıkları iddiası ile üç kişinin yakalanarak haklarında soruşturma açıldığı bildirilmektedir.³²³ "Ağır işçi karneleri sözüm ona kollarıyla çalışanların karınlarını biraz daha iyi doyurmak içindi ama bunlar karaborsada bol bol satılmaktaydı. Hatta francala bile bulmak, bedelini ödedikten sonra pekâlâ kabildi".³²⁴ Benzer şekilde, "...Haydarpaşa İstasyonu'nda tesadüfen bir hamalın sırtından düşerek parçalanmış bir sandıktan dökülen binlerce sahte "ağır işçi ekmek karnelerini" bastıran ve dağıtan dolandırıcı; "Bu sahte vesikalar tam taklit sayılamaz. Çünkü şu köşedeki çizgilerden

³¹⁹ Düstur, Tertip; 3, Cilt; 22, R.G. No; 5010 (19 Ocak 1942), s.150.

³²⁰ B.C.A., Belge, Tarih ve Sayısı; 21 Ocak 1942-217199, Arşiv Dosya No; 030.18.1.2-97.111.6 ; Düstur, Tertip; 3, Cilt; 22, R.G. No; 5020 (30 Ocak 1942), s. 150.

³²¹ Düstur, Tertip; 3, Cilt; 22, R.G. No; 5054 (11 Mart 1942), s. 312; Cumhuriyet (14 Nisan 1942).

³²² Tutel, **a.g.m.**, s. 27.

³²³ **Cumhuriyet** (5 Şubat 1942).

³²⁴ Toker, **a.g.e.**, s. 27.

birisi tam aslına benzemiyor” gerekçesiyle ve hiç tutuklanmadan hemen serbest bırakıldı”³²⁵ ve “Küçükpazar’da Mehmet adında birisi 77 tane günlük ekmek kuponunu satarken yakalandı.”³²⁶ Yunus Nadi de, “*Soysuzlaşan Suç; Karne Yolsuzlukları*” başlıklı yazısında, cezaların düşük olmasından bahisle konuyu alaycı bir dille ele almaktadır.³²⁷

Ekmeğin karneyle satışı uygulamasında yaşanan usulsüzlük ve haksız uygulamalarla ilgili haberler ve söylentiler, yasak boyunca sürekli gündemi meşgul etmiş, dönemin basın organlarında bunlarla ilgili birçok haber yayınlanmıştır. Akşam gazetesinin “Karne Suistimali”, Karne Yağması ve Suçluları” gibi başlıklarla duyurduğu gibi bu tür haberler sık sık basında yer alıyordu.³²⁸ “Bazı kişiler nereden buluyorlarsa el altından un ya da ekmek satıyorlardı. Bazı askerlerin de biriktirdikleri tayınları şurada, burada sattıklarını duyuyorduk.”³²⁹ Beşiktaş’ta un ve arpa ticareti ile iştigal eden bir tüccarın el altından fırıncı Haşim Bey ile anlaşarak ellerindeki ekmeklik unu gizli olarak 35 kuruşa halka satmaktadır.³³⁰ “Karnesiz ekmek satan kimseler yakalandı.”³³¹ Karne yolsuzluğu artık bireysel olmaktan çıkmış, organize bir suç halini almıştı. Bunu “Sahte Karneler; Yeni Bir Şebeke Ortaya Çıkarıldı” başlıklı yazıda görebiliriz.³³² Yine bu dönemde fazla ekmek almak isteyen bazı insanların ölenlerin nüfus cüzdanlarıyla muhtarlıklara müracaat ettikleri, savaş yıllarını konu alan romanlarda dile getirilmektedir.³³³

Hile ve yolsuzluklar üzerine, özellikle Vatan gazetesi ısrarlı yayınlar yapmış ve gazetenin bu konularda yaptığı açıklamalar tamamen sonuçsuz

³²⁵ Aydemir, **a.g.e.** , s. 212.

³²⁶ **Ulus** (16 Nisan 1942).

³²⁷ **Cumhuriyet** (25 Ağustos 1942).

³²⁸ **Akşam** (26,30 Kasım 1943).

³²⁹ Tutel, **a.g.m.** , s. 27.

³³⁰ Us, **a.g.e.** , s. 498.

³³¹ **Ulus** (30 Mayıs 1942).

³³² **Akşam** (29 Eylül 1943).

³³³ Oktay Akbal, **Garipler Sokağı**, İstanbul, Can Yayınları, 1998, s.9.

kalmamıştır; "Un Tevziinde Yolsuzluk mu?" adlı haberde, İstanbul'da un dağıtımına memur edilmiş Ekmekçiler Cemiyeti Reisi Ahmet Rıza'nın kendi hazırladığı bir listeye göre un dağıttığı, istediğine hiç un vermediği, istediğine bol bol verdiği, itiraz edenleri ise tamamen unsuz bırakarak cezalandırdığı ileri sürülüyordu.³³⁴ İleri sürülen iddiaların temelsiz olmadığı, haberin ertesi günü Ekmekçiler Cemiyeti Reisi Ahmet Rıza'nın görevinden istifa ettiği haberi ile verilmektedir. Vatan, yalnızca Cemiyeti Reisi'nin cezalandırılması için yayın yapmakla kalmamış, aynı zamanda İstanbul "börekçi-çörekçi esnafının iddiaları"nı da yayınlamıştır.³³⁵ Ancak yine de bütün bunlara rağmen karnesiz ekmek satan yirmi kadar lokanta hakkında cezai işlem uygulanıyordu.³³⁶

Yaşanan bu yolsuzluklar konusunda ilgililer gerekli tedbirlerin alındığını beyan etmişlerdir. İstanbul Valiliği'ne yapılan ihbarlarla ilgili olarak Vali Yardımcısı açıklama yaparak; az da olsa bazı kişilerin karne ticareti yaptığı, bazı fırıncıların sattıkları ekmeğin miktarını eksik göstererek sayılması zaten güç olan ekmek fişlerinin toplamı üzerinde sık sık tahrifat yaptıkları, bunun önüne geçilmesi için fırıncıların bundan sonra topladıkları fişleri zamlı ve matbu bir kâğıda yapıştırmaları usulünü koyduklarını ifade etmiştir.³³⁷ Ekmek gramajının az olması ve diğer nedenlerle fırınlar hakkında yapılan sürekli şikâyetlere karşı İstanbul Valisi ve Belediye Reisi Lütfi Kırdar, İstanbul'da ceza görmeyen tek fırının kalmadığını söylüyordu.³³⁸ Bu arada ekmek karnesinde tahrifat yapanlara ya da kendisine ait olmayan karne kullananlara 3 yıla kadar hapis cezası verileceği açıklanmıştır.³³⁹

³³⁴ **Vatan** (14-15 Ağustos 1941).

³³⁵ **Vatan** (16,17, 23 Ağustos 1941).

³³⁶ **Cumhuriyet** (2 Mart 1942).

³³⁷ **Cumhuriyet** (5 Şubat 1942).

³³⁸ **Cumhuriyet** (15 Mayıs 1942).

³³⁹ **Ulus** (7 Şubat 1942).

Bu dönemde yaşanan bazı yolsuzluk olaylarına ilişkin davalar uzun süre kamuoyunu meşgul etmiş ve çoğu zaman siyasi bir dava görünümü kazanmıştır. Kamuoyunda Muhiddin Üstündağ davası olarak bilinen dava, savaş başlamadan önce sona ermiş olmasına karşın adeta sonradan gelecek yolsuzluk davalarının bir habercisi olmuştur. 1938 yılında İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığını³⁴⁰ birlikte yürüten Muhiddin Üstündağ için İstanbul Asri Mezarlığı konusunda Devlet Şurası tarafından Lüzum-u muhakeme kararı verilmiş, ancak yapılan yargılama sonucunda aynı yıl beraat etmiştir. Muhiddin Üstündağ ile birlikte Belediye Başkanı Muavini Ekrem Sevencan da muhakeme edilmiş,³⁴¹ ancak Üstündağ ve Sevencan, aleyhlerine yolsuzluk suçlamalarıyla açılan "Otobüs Davası", "Asri Mezarlık Davası" ve daha sonra açılan "Sürpagop Mezarlığı Davası"ndan beraat etmişlerdir.

Savaş öncesi basına yansıyan bu olaylar kamuoyunda suçluların cezasız kaldığı izlenimini doğurmuş ve basında fazla yer bulamayan bu olay belli bir süre sonra kapanmıştır.

c. Suçların Artışı ve Basına Yansımaları

Başvekil Dr Refik Saydam Türkiye radyolarıyla yayınlanan konuşmasında Milli Korunma Kanununun faydalarından bahisle³⁴² *“bilhassa vatandaşlarımızın bir takım fena niyetli insanların kazanç maksadıyla yaptıkları ve yapmak istedikleri hareketlere karşı daima uyanık bulunarak hükümeti ikaz etmelerinden çok fayda görüyoruz”* demektedir. Gerçekten de bu dönem her türlü vurgunculuğun mübah görüldüğü bir zamandı. Genellikle ticaret gayri müslimlerin elinde olduğundan bu tür olaylarda çoğunlukla bunlarda görülmekteydi. İzmir’de Samuel isminde birinin kinin diye nişastadan yapılmış sahte hapları piyasaya sürdüğü bildiriliyordu. Bu Ulus gazetesinin manşetine *“Bir Vurguncu, Hayır Bir*

³⁴⁰ Urgancıoğlu, a.g.e., s. 9.

³⁴¹ Tan (14 Aralık 1938).

³⁴² Cumhuriyet (03 Haziran 1940)

*Haydut*³⁴³ olarak yansiyordu. Halkın sağılığı ile vicdansızca oynamak ancak bu manşeti gerektirirdi. Bu nedenle hükümet bu şekilde haksız kazanç ve mal edinenlere karşı ciddi tedbirler almaya başlamıştı.³⁴⁴

Hükümetin ihtikar ve ihtilasa karşı M.K.K.da yaptığı düzeltme diğer gazetelerde olduğu gibi Ulus gazetesinde de baş sayfadaydı. Haber şöyleydi; “Ekmek kartlarını tahrif veya başkalarının kartlarını kullananlar 3 yıl ağır hapis cezası göreceklidir.”³⁴⁵ Bu güvenlik güçlerinin iş yükünü hafifletebilecek bir karardı. Bu konuda mücadele ile halk cesaretlendirilerek teşvik ediliyordu. Sebahattin Sönmez, “Milli Korunma Savaşçıları”³⁴⁶ isimli makalesiyle halkın açıkça bu mücadelenin içinde olması gerektiğini söylemektedir. Bu tür teşvikler hemen etkisi göstermiştir. Halkın ihbarı ile Adana, Mersin, İzmir, Balıkesir ve İstanbul’da yakalanan bir çok ihtikarcı adalete teslim edilmişlerdir.³⁴⁷ Milli korunma kanununa muhalif hareket iddiasıyla açılan dört davaya ait muhakemeler neticelenmiş demir katlarını yükseltme hareketleri sabit görülen iki tacir ikişer sene sürgüne mahkûm edilmişlerdi.³⁴⁸ Hükümet ihtikar, ihtilası ve vurgunculuğu önlemek için her türlü tedbiri alıyordu. Bunlardan birisi de “dağıtma işleri”³⁴⁹ idi İthal edilen mallar bir plan dahilinde dağıtılacak böylece vurgunculuğun önüne geçilecekti. İlk olarak manifatura eşyasının dağıtımı faaliyete geçen ofis tarafından yapılacaktı ve en mühim kısmı Ankara, İstanbul ve İzmir’de olmak üzere 22 gruba ayrılmıştı.

Savaş yeni yeni suç çeşitlerini de beraberinde getiriyordu. Bu bulunduğu bölgeye göre polis, jandarma ve zabitanın iş yükünü artırıyordu. Son zamanlarda kanunsuz olarak kirayı artıran ve hava parası

³⁴³ **Ulus** (13 Nisan 1942).

³⁴⁴ **Ulus** (8 Mayıs 1942).

³⁴⁵ **Ulus** (7 Şubat 1942).

³⁴⁶ **Ulus** (11 Şubat 1942).

³⁴⁷ **Ulus** (3, 7, 8 29 Mart 1942).

³⁴⁸ **Cumhuriyet** (3 Temmuz 1940)

³⁴⁹ **Ulus** (27 Haziran 1942).

isteyen ev sahipleri türemiştir. Bilhassa orta tabaka ile memur aileleri ev bulma hususunda çok müşkilatla karşılaşılıyorlardı. Bu nedenle hükümet M.K.K.'nın gayrimenkullerle ilgili 30'uncu maddesine bir fıkra eklenmesine karar vermiş ve bu karar parti grubunda da görüşülmüştü³⁵⁰. Bu fıkra kiralamanın şekil ve suretlerinin tayini salâhiyetini hükûmete veriyordu. Ev sahipleri boşalan apartıman dairelerini ve evlerini res'en kiraya veremeyecekler ve keyfiyeti belediyeye bildireceklerdi. Belediyeler bu evleri sıra usulüne göre evsiz ailelere verecekti. Buna riayet etmeyenler şiddetle cezalandırılacaklardı. Savaş yılları boyunca sıkı bir şekilde uygulanan bu kanun hakkında 1944 yılına gelindiğinde İstanbul Mebusu Ziya Karamürsel tarafından ev ve mağaza kiralalarına zam yapılabilmesi için bir kanun teklifi ancak verilmişti.³⁵¹

Kışın gelmesi ile et fiyatları yükseliyor, hayvan hırsızlığının artışına neden oluyordu. Bu zaman zaman istenmeyen üzücü olaylara sebebiyet vermekteydi. Bazı acemi jandarma erlerinin hayatına mal olan bu tecrübeler yetiştirilmiş eleman sıkıntısının ne boyutlarda olduğunu göstermesi açısından önemlidir. İzmir'de Gelendost Karakoluna bağlı Çaltı köyünden hayvan hırsızı Hasan Cesur köy odasında sorguya çekildiği sırada jandarmalardan birisinin odadan çıkması üzerine bu neferin silahını kaparak odada uzakta oturan jandarma Murtaza'yı iki kurşunla şehit etmiş ve odadan çıktıktan sonra hayvan yüzünden kavgalı olduğu üvey anası Cemile'nin evine gitmiş ve kadını öldürmüş kaçırmaya başlayan katil daha sonra Cihanbeyli Jandarması tarafından yakalanmıştır.³⁵² Bazen de heyecanlı bir film gibi fakat suçluların silahlarını kullanmalarına meydan vermeden bastırılan sabıkalılar yaklanarak tevkif ediliyorlardı³⁵³. Aynı şekilde yetersiz olan polis miktarını yükseltmek için Ankara'da kurs açılırken polis namzetlerinin meslek üzerine bilgilerini artırmak, ameli ve

³⁵⁰ **Ulus** (5 Ocak 1944).

³⁵¹ **Ulus** (15 Ocak 1944).

³⁵² **Ulus** (21 Ocak 1944).

³⁵³ **Cumhuriyet** (11 Mart 1942)

nazari olarak silah kullanmalarını sağlamak üzere haftada iki gün Perşembe ve Cuma günleri merkez memurları ve başkomiserleri tarafından polis mesleği ve hususiyetleri hakkında bilgi verilmekte ve aynı günlerin sonunda gerçek mermi ile atış eğitimleri yaptırılmaktaydı. Bu arada istenilmeyen olaylarda oluyordu. Yıpranan sinirler, mesleki baskı insanları daha agresif yapmaktaydı. İstanbul'da sinemacı Fuad'ın karnına tekme ile vurduğu ve ölümüne sebebiyet verdiği iddia edilen başkomiser muavini Muhammet'in İkinci Sulh Ceza Mahkemesinde sorgusu yapılarak mahkeme tarafından tutuklanmasına karar veriliyordu.³⁵⁴ Suç artışı ile beraber suç çeşitleri de artmaktaydı. Bir baba, sevdiği adama kaçan kızını, bir terzi de fazla şarab içmek münakaşasına girdiği tenekeciyi bıçaklıyarak öldürüyordu.³⁵⁵

Varlık vergisinin piyasada tesirleri gün geçtikçe görülmeğe başlamış, piyasada fiyatların düşeceği tahmin edilmeye başlanmıştır.³⁵⁶ Varlık vergisi beraberinde halkı aldatmaya çalışan satıcıları türetmişti. Bazı yağcıların karışık yağ satarak, bazı lokantacıların en ucuz malzeme kullanmak ve pozisyonları az vermek, manifaturacıların kumaşı süratle biçerek eksik kumaş verdiği, balığı taze göstermek için kulaklarının kırmızıya boyandığı, kahveye fındık kabuğu ve nohut karıştıranlar, demlediği bir çayı, üstüne sıcak su ilâve ede ede on beş yirmi defa haşlıyarak çay diye müşteriye sıcak su verenlerin olduğu, ayakkabıların tabanında ise mukavva kullanılmak suretiyle halkı aldattıkları bir düzen ortaya çıkarmıştı.³⁵⁷ Gümrüklerde de benzer durumlar söz konusu idi. Gümrük müfettişleri tarafından yapılan tetkikatta kayıp olan eşyadan bir kısmının bir aydanberi parça parça çalındığı meydana çıkarılmış, bunun üzerine vaka zabıtaya da bildirilmiş, yapılan ilk tahkikatta gümrük memurlarından 12 kişinin bu hırsızlıkla alâkadar bulunduğu dair bazı

³⁵⁴ **Ulus** (8 Şubat 1944).

³⁵⁵ **Cumhuriyet** (26 Mayıs 1942)

³⁵⁶ **Akşam** (3 Kasım 1943)

³⁵⁷ **Akşam** (6 Kasım 1943)

deliller elde edilmiştir. İki memurun evlerinde arama yapılmış 35 bin lira kıymetinde çalınmış eşya bulunmuştur.³⁵⁸ Faturayı göstermemek ihtikarın başka bir yoluydu. Böylece etiketlerle oynanıyordu.³⁵⁹ Fuhuş artmıştı. Polis eğlence ve sefahet yerlerini mütemadiyen basarak orada içki içen, <<hovardalık eden>> 14- 20 yaş arasındaki birçok genç kızları 100'er 100'er postalar halinde topluyor, muayeneye sevk ediyordu³⁶⁰ Bu derdin teşhis ve tedavisi?nedir sorusuna cevabı veren yazar durumu kısaca şöyle açıklamaktadır.: Normal hayattan ayrılış! Yorganına göre ayak uzatmamak! Sefahet hevesi...Yahut «yorganına göre ayak uzatmak için» yorganı olmamak: Sefalet!-. Bütün bunlar aynı zamanda kıskançlık ve namus cinayetlerini de beraberinde getirmektedir.³⁶¹ İzmir/Kemalpaşa'da bir kadına tecavüz etmek isteyen ve Tire ile Ödemiş'de iki kaldırma vak'asının failleri ise jandarma tarafından yakalanacaktı.³⁶²

3. Asayiş Etkileyen Diğer Faaliyetler

a. Depremler, Seller ve Salgın Hastalıklar

İkinci Dünya Savaşı dönemi birçok doğal afetin ve felaketin sıklıkla yaşandığı, halkın daha bir felaketin şokunu atlatamadan başka bir felaketle karşı karşıya kaldığı bir yıllardır. Bu felaketler esnasında gerek jandarma gerekse emniyet mensupları ise halka yardımcı olmak ve onların acısını hafifletmek için ellerinden gelen çabayı gösteriyordu. "Erzincan'da bir başkomiser, bir komiser, bir komiser muavini ve altı polis arkadaşın ölümüne sebebiyet veren sarsıntı karşısında, sağ kalan diğer 19 arkadaşımız; evlerindeki çoluk çocuğun akıbetini düşünmeksizin.."363 diğer insanların yardımına koşmuştur. Ülkede yaşanan bu büyük felaketten dolayı Türkiye'de büyük bir matem havası yaşanıyordu. Bu nedenle o yıl

³⁵⁸ **Akşam** (9 Temmuz 1943)

³⁵⁹ **Akşam** (3 Ağustos 1943)

³⁶⁰ **Akşam** (29 Ağustos 1943)

³⁶¹ **Ulus** (18 Temmuz 1941)

³⁶² **Ulus** (2 Ağustos, 3, 26 Eylül 1941)

³⁶³ Derviş Okçabol, "Son Yer Sarsıntısında Zabıtamız", **Polis Dergisi**, Yıl; 27, Sayı; 9-320 (1 Şubat 1940), s. 123.

yılbaşı kutlamaları iptal edildi. 19 Nisan 1940 tarihinde TBMM'de yapılan görüşmeler neticesinde Erzincan depreminde hizmetleri görülen 241 mahkûmun mahkûmiyetlerinin beşte dördü ve bazı cezaları affedilmesine karar verildi.³⁶⁴

1939 Erzincan depreminin yanı sıra İkinci Dünya Savaşı yıllarında üç tane daha büyük deprem meydana gelmiştir. Bunlar 1942 yılında meydana gelen Erbaa-Niksar depremi, 1943 yılında meydana gelen Tosya depremi³⁶⁵, 1944 yılında meydana gelen Bolu-Gerede depremidir. Felaketin en büyüğü Erbaa'ya uğramıştı. Bir yandan çıkan yangının söndürülmesi için çaba gösterilirken bir yandan da Ankara, Samsun, Tokat ve Turhal'dan gönderilen birer sıhhi heyet ve Milli Müdafaa Vekilliğinin gönderdiği seyyar hastaevinde yaralıların tedavisine başlanılmıştı. Ayrıca yaralılardan lüzumlu görülenleri Samsun'a sevk etmek için M.M.Vekilliği vak'a yerine bir motorlu birlik göndermişti.³⁶⁶ Erzincan depremi ile başlayan 1944'e kadar süren peşpeşe yıkıcı depremler sonrası, Hükümet 18 Temmuz 1944 tarih ve 4623 sayılı 'Yer Sarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında' kanunu çıkararak, Mülki amirlerin başta polis ve jandarma olmak üzere tüm genel ve hususi zabıtaya ve diğer tüm kamu görevlilerine ve vatandaşlara görev verebileceğini belirtmiştir. Buna göre mülki amirler hastalık veya makul bir sebep olmadan yetkili makamların verdiği görevleri yerine getirmeyenleri kolluk kuvvetleri vasıtasıyla göreve getirebileceklerdir.³⁶⁷

Bu felaketler sırasında kolluk kuvvetlerine oldukça iş düşmüş ve var güçleriyle halka yardım etmeye çalışmışlardır. "Mustafa Kemal Paşa'da polis komiseri Cevdet, pek büyük yararlılıklar göstererek halkın

³⁶⁴ Goloğlu, a.g.e. , s. 54.

³⁶⁵ **Ulus** (3 Şubat 1944) (EK-8)

³⁶⁶ **Ülkü Dergisi**, Yıl; (1 Ocak 1943), Sayı; 31 s. 23.

³⁶⁷ Alyot, a.g.e. ,s. 974.

imdadına koşmak için 3 defa boğulmak tehlikesine maruz kalmış"³⁶⁸ "buna rağmen biręok vatandaşın hayatını kurtarmıştır."³⁶⁹ İkinci Sınıf Emniyet Amiri Cevdet Giray daha sonra Valilik Makamınca 4 Ocak 1940 tarihinde 'Takdirname' ile ödüllendirilmiştir.³⁷⁰

Bütün bu felaketlerden sonra hükümet kolluk kuvvetlerine biręok sorumluluklar yüklediği Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Korunma Kanununu çıkarmıştır.³⁷¹ Buna göre her vatandaş gibi kolluk kuvvetleri sel baskınlarında derhal yardıma koşacak ve mülki amirin vereceği emirleri derhal yerine getirecektir. Nitekim diğer tüm felaketlerde olduğu gibi sel baskınlarında da jandarma ve polislerle askeri birliklere çok görev düşmüş ve jandarma ve polis fedakârca bu görevleri yerine getirmiştir.

Jandarma ve Polise sadece deprem ve sel felaketlerinde değil yangınlarda da büyük sorumluluklar düşüyordu.³⁷² 1890 tarihinde yayınlanan ve İkinci Dünya Savaşı süresince yürürlükte kalan men'i harik [yangın] hakkındaki nizamnameye yangın çıkmadan önce ve sonra çeşitli ödevler yüklemektedir. Jandarma ve polise, yangın anında olay yerine giderek gerekli tedbirleri almak, itfaiyenin işini kolaylaştıracak ön çalışmaları yapmak, diğer görevlilerle birlikte yangını söndürmeye çalışmak, yanan yerde kurtarılması gerekli kişiler varsa onlara yardım etmek, yangın çevresini emniyete alarak yağma olaylarına meydan vermemek, yaralananların en yakın sağlık kuruluşuna ulaştırmak gibi görevler yükleniyordu.

³⁶⁸ Ayın Tarihi, No; 74 (İkinci Kanun 1940), Ankara, İBBGD Yayını, s. 14.

³⁶⁹ Okçabol, "Son Yer Sarsıntısında Zabıtamız", s. 123.

³⁷⁰ şahin, *İz Bırakan Polisler*, s. 347.

³⁷¹ Alyot, *a.g.e.*, ss. 969-970.

³⁷² *Türkiye'nin 77 Yılı (1923-2000) Gün Gün Cumhuriyet Tarihi*, Doğan Ofset, İstanbul, 2000, s. 90.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında kolluk kuvvetleri sadece halk arasında görülen salgın hastalıklarla değil hayvanlardan bulaşabilecek salgın hastalıklarla mücadelede de etkin bir görev yapmıştır. Kolluk kuvvetleri bu tür salgın hastalıkların haber verildiği bir makam olmanın yanı sıra on beş günde bir mıntıkları dâhilinde hayvan hastalığı olup olmadığını üstlerine bildirmekle sorumlu tutulmuşlardır.³⁷³ Böyle bir hastalık haber alındığında kolluk kuvvetleri veterinerlere yardım etmek, onun önerdiği tedbirlerde yardımcı olmak, karantina kararı alınırsa bunu uygulamak, civar köy, mahalle veya ilçelerde yaşayanlara haber vermek, öldürülmesi gereken hasta hayvanların öldürülmesine nezaret etmek gibi görevleri yerine getirmişlerdir. Bunun yanı sıra bulaşıcı hayvan hastalıklarının önüne geçmek için, bir yerden bir yere hayvan nakleden vatandaşlara, menşe ve sağlık şahadetnamesi sormak polis, jandarma, belediye zabıtası, gümrük ve muhafaza memurlarının görevidir.

b. İşsizlik, Ekonomik Zorluklar

Savaşın başlamasıyla ülkede baş gösteren ekonomik sıkıntılar, sonuçları itibarıyla iç güvenliği etkileyen önemli bir olgu olmuştur. Savaşın başlamasının üzerinden daha bir hafta geçmeden, ülkede pek çok gıda maddesinin fiyatları artmış ve bu mallar piyasada bulunmaz olmuştur. Bu durum piyasada bir kargaşa yaşanmasına yola açmıştır. Hükümetin aldığı polisiye tedbirler bu kargaşanın önüne geçememiştir.

Gazetelerde halka yönelik yazılar yazılmasına³⁷⁴ ve yetkililerin halkı teskin edici açıklamalarına rağmen kuyruklar ve kargaşanın önüne geçilememektedir. Bu durum ise güvenlik güçlerinin zaten yoğun olan görevlerini artırıyor ve tatsız olayların, sürtüşmelerin yaşanmasına neden oluyordu. Polis, gerek vatandaşların sıraya geçerek belli bir düzen içerisinde alış veriş yapmalarını sağlamak, gerekse dükkân ve mağazaların güvenliğini sağlamak üzere var gücüyle çalışıyordu.

³⁷³ Alyot, **a.g.e.**, s. 978.

³⁷⁴ K. Zeki Gençosman, "Kahveci Dükkânlarının Önündeki Acaipliğimiz", **Ulus** (16 Nisan 1941).

Vatandaşın ve polisin çektiği sıkıntının yanı sıra, bu görüntünün ülke güvenliğini tehlikeye düşürdüğü yorumu yapılmaktaydı.³⁷⁵

Nitekim özellikle büyük şehirlerde dükkân ve mağaza önlerinde sıklıkla gözlemlenen bu manzaralar, TBMM'nin gündemine getirilmiş, Meclis'te yapılan görüşmelerde, halkın francala ve kahve satan dükkânların önünde uzun kuyruklar oluşturup, itişip kakıştığı, her şehir ve kasabada kavgalar ve dükkânların camlarını kırma eylemlerinin yaşandığı belirtilerek, Hükümetin duruma kayıtsız kaldığı savunulmuştur. Ayrıca, konu ile ilgili Meclis'e bir soru önergesi de verilmiştir.³⁷⁶

İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye'de işsizliğin de önemli bir sorun olarak ortaya çıktığı bir dönem olmuştur. Bu suç oranlarının ve suç çeşitliliğinin artmasına neden oluyordu. Akşam işinden çıkıp evine gidecek olan vatandaş gazetelere şikâyet mektupları yolluyorlardı. Sokak lambalarının söndürülmesi nedeniyle geçişte güçlükler yaşandığı, hırsızlığa karşı ise sıkıntılı olduklarını beyan ediyorlardı.³⁷⁷ Yine adalar açıklarında balık yakalamak üzere kurulan ağlara arız olan çapulcuları yakalamak üzere emniyet müdürlüğü sandalla gece devriye görevlerine başlıyor bu malların satılmasını engellemek üzere gümrük muhafaza teşkilatı ve balıkthane müdürlüğü satış iskelelerini sıkı denetime alıyorlardı.³⁷⁸ Hatta gece balık tutmaya giden balıkçıları silahla tehdit ederek ya parasını alıyorlardı ya da tuttuğu balıkları gasp ediyorlardı.³⁷⁹ Yeni türeyen bir hırsızlık çeşidi de palto çalmaktı. Genellikle kahve, gazino, sinema gibi yerlerden alıyorlardı.³⁸⁰ Ekonomik zorluklar beraberinde cinayet ve yaralama olaylarının artışı gibi bir sorunu da getirmekteydi. Genel olarak geçimsizliği tetikleyen

³⁷⁵ Burhan Felek, "Biraz Sükûnet!", *Cumhuriyet* (21 Kasım 1941).

³⁷⁶ Felek, *a.g.m. Cumhuriyet* (21 Kasım 1941).

³⁷⁷ *Akşam* (2 Ocak 1943).

³⁷⁸ *Akşam* (3 Ocak 1943).

³⁷⁹ *Akşam* (13 Ocak 1943).

³⁸⁰ *Akşam* (15 Ocak 1943).

ekonomik sorunlar, sonunda kocaları tarafından yaralanan veya öldürülen kadınların haberleriyle gazetelere konu oluyordu.³⁸¹ "Bir Aile Faciası" başlığı ile verilen habere göre kendisi ile barışmayan eski karısını beş yerinden bıçaklayarak yaralayan koca güvenlik güçleri tarafından yakalanıyordu.³⁸² Ticaret odası tarafından yayımlanan aylık fiyat endeksine göre 1939 senesinde 3 çocuklu bir karı koca 120 lira ile geçinebilirken bu miktar 1943 haziran ayının sonuna gelindiğinde 330 liraya çıkmış, temmuz ayında ise bu rakam 350 lirayı bulmuştur.³⁸³ Geçim zorluğu memurların yolsuzluklara bulaşmasına da neden olmaktaydı. Ford markalı otomobil aksamile bazı demirden mamul malzemeyi hurda eşya gibi göstererek eksik gümrük resmi yermek suretile yapılan gümrük kaçakçılığı ile Erdek liman memurlarından Süleyman, zimmetine bir miktar para geçirdiği iddiasile oradan vaki is'ar üzerine tutuklanmaktaydı.³⁸⁴

Senenin büyük bir bölümünde toprağını işleyemeyen küçük çiftçilerin şehirlere akın etmesi, birçok fabrikanın işlerini tamamen durdurması veya çalışma gün sayısını azaltması gibi nedenlerle artan işsizlik oranı, büyük şehirlerde uygun olmayan insan manzaralarının ortaya çıkmasına yol açıyordu. Savaşın hemen öncesinde, özellikle şehirlerde pejmürde kılıklı, aç ve sefil hamallardan bahsedilerek, hayatını bu şekilde ve dilencilikle kazanan insanların çokluğuna dikkat çekilmektedir.³⁸⁵ Ancak bu manzara savaşın ilerleyen yıllarında çok değişmemiştir. Polisi en çok meşgul eden asayiş konularından birisini bu tür insanlarla uğraşmak oluşturmuyordu. Polis bu soruna çözüm bulmak için il dışına göndermek gibi farklı yöntemler izliyordu. Sözgelimi, 1940 Mart'ında polis İstanbul'da, sokakta başıboş gezen çocukları

³⁸¹ **Akşam** (30 Temmuz 1943).

³⁸² **Akşam** (11 Ağustos 1943).

³⁸³ **Akşam** (10 Ağustos 1943).

³⁸⁴ **Cumhuriyet** (21 Şubat 1940).

³⁸⁵ Şerafettin Karanakçı, " Bizde İşsizlik Var mıdır?", **Cumhuriyet** (09 Ağustos 1939).

toplayarak Zonguldak'a göndermiştir.³⁸⁶ Bunun yanında hırsızlık olayları artmaya başlamıştı. Öyle ki, insanlar artı komşularının kömürünü bile çalmaya başlamıştı.³⁸⁷ Durum bu kadar vahim idi.

B. TÜRK ORDUSUNUN ALDIĞI TEDBİRLER

1.Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerinin Asayişte Aldığı Görevler

Kara Kuvvetleri bir yandan çok gerisinde kaldığı çağı yakalamak bir yandan da yurtiçinde huzur ve güvenliğin sağlanmasında güvenlik güçlerine yardımcı olmaktadır. Bayramlarda resmigeçit törenlerinde, il ve ilçelerin düşmandan kurtuluş törenlerinde halkın moralini yüksek tutmak böylece halkı savaş endişesinden uzak tutmaktaydılar.

Bilhassa hudut birlikleri gece gündüz aralıksız mesaisine devam etmekteydiler. Ülkede karışıklık çıkarmak isteyen ya da kendi saflarına çekmek isteyenlerin en çok başvurduğu yöntem olan casuslarının sınırlarımızı geçerek iç bölgelerde karışıklık çıkarmak, yandaşlar bulmak, askeri durum hakkında istihbarat elde etmektir. Buna karşı alınan tedbirler imkânlar ölçüsünde idi. Sovyet Rusya sınırında hudut birliklerinde uygulanan yöntem, 1/2 oranı esas tutularak gece pusu yerlerinde uyanık ve büyük bir sessizlik içinde Arpaçay geçit yerlerinden sızacaklara karşı derinliğe uzanan patika yolların kavşak noktalarında pürdikkat bekleyiş; gündüz ise, gece uyanık görev başında olan pusudaki bu erlerin uyumaları ilkesiydi. Kısaca "gece uyanık, gündüz uykuda olmak" prensibi daha ilerideki normal hudut karakolları ve devriyeleri için de geçerli kılındı³⁸⁸. Bu uygulama çok kısa bir süre içinde istenen sonucu vermeye başladı. Öyle ki hemen hemen haftanın birkaç gecesini hudutlarımızdan sızıp da yakalanan 2-3 kişilik, bazen daha da fazla gruplar hâlinde yakalananların sayıları 6 ay içinde birkaç yüzü aşmıştı. Yakalanan casuslar Kars'taki Milli Emniyet

³⁸⁶ İsmail Metin, "Polis Örgütünün Görevleri ve Yapısı", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt; VI, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 1637-1654. (EK-9)

³⁸⁷ **Akşam** (3 Ocak 1943).

³⁸⁸ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, **a.g.e.**, s.172.

Müfettişliğine teslim edilmekteydiler. Bunlar için hükümet tarafından Sivas'ta açılan kamplarda enterne edilmekteydiler.³⁸⁹

Üsteğmen Şükrü Erkal anılarında şöyle bahsetmektedir; *“Bu uygulama, çok kısa zamanda olumlu sonuçlar vermiş, Arpaçay nehrinin geçit yerlerinden topraklarımıza sızan mülteci adı altında içlerinde Sovyet gizli servisi NKVD'nin ajanları, derinlikte kendilerini büyük bir sessizlik içinde bekleyen pusu devriye plânımızın ağlarına düşmeye başlamışlardı. Bunlar derhâl önce hudut bölük ve tabur merkezlerine götürülüyor, buradaki ilk sorgulama ve sağlık kontrollerinden sonra alay merkezine ve buradan da Kars'taki Millî Emniyet Müfettişliğine sevk ediliyordu. Bundan böyle her akşam rutin ifadelerle ilgili makamlara sunulmakta olan hudut raporlarının niteliği değişmiş ve alayımız, hudut bölgesinin tam güvenliğini sağlamanın huzuruna kavuşmuştu”*.³⁹⁰

Türk Ordusunun tertiplenmesini, ordunun ve halkın moralini bozmak maksadıyla Ruslar her imkânı kullanmaya çalışıyorlardı. Bu konuda bilhassa Türk kökenli soydaşlarımızı dahi çekinmeden kullanmaya çalışıyorlardı. Üsteğmen Şükrü Erkal savaşın tüm hızıyla devam ettiği o dönemde anılarına devamla konunun önemine işaret etmektedir. *“Bu sızma olaylarıyla ilgili olarak çok ilginç bir anımı da kısaca ve ana hatlarıyla sunmaya çalışacağım. Şöyle ki; hudut alayımızın Pazarcık'taki 2 nci Taburun diğer hudut bölüğümüz bölgesinden sızan, Leninakan yöresindeki sınır köylerinden birinde öğretmenlik yaptığı ifadelerinden anlaşılan, Türkçe konuşan bir Türk öğretmenin dâhil edildiği dört kişilik bir grup (yanlarında Sarıkamış'a kadar olan bölgeyi kapsayan bir kroki ve bir telsizle birlikte ayrıca bir katıra yüklü bir haftalık yiyecek ve ilâç ile kışlık bazı eşyaları) olduğu hâlde aldıkları talimat gereği Sarıkamış'a kadar uzanarak, bölgedeki Türk birlik ve silâhlarının yerleri ile tümen ve yukarısı*

³⁸⁹ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, a.g.e.,s.173.

³⁹⁰ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, a.g.e., ss.172-173.

*komutanların adlarını tespit edip telsizle (şifre anahtarlı) bildirmekle görevlendirilmişlerdi”.*³⁹¹

Türk Kara Kuvvetleri sadece vatan savunması için değil gerektiğinde dünyaya verilecek önemli mesajlar esnasında da görevinin başındadır. Alman büyükelçisi Von Papen’e yapılan suikast sonrası Rus başkonsolosluğuna sığınan failleri teslim almak için iki piyade taburu ile konsolosluk sarılmış ve suikastin failleri teslim olmaya zorlanmıştır. Gerektiğinden fazla kuvvet kullanarak dünyaya verilmek istenen mesaj yerini bulmuştur. Gerek Emniyet Müfettişliğine gerekse Jandarma Kuvvetlerine her zaman yardıma hazır olan Kara Kuvvetleri talep olması durumunda derhal yardıma koşmuştur.

Dönemin Cumhuriyet Gazetesinin manşetinden de anlaşılacağı üzere deprem ve sel gibi felaketlerde Kara Kuvvetleri Birlikleri her zaman halkın yanibaşındaydı.

“Müthiş bir zelzele felaketi oldu. Erzincan baştanbaşa harap oldu. Tokat’ta mühim hasar var.”

*“Pek az hasara uğrayan ve zayıat vermeyen piyade ve topçu kışlalarından gelen askerlerle enkaz altında kalanların kurtarılmasına ve ötede beride başlayan yangının itfasına çalışılmaktadır. Tümen Komutanı Akdoğan şehirde yardım işleriyle meşguldur.”*³⁹² Kendi canını kurtaran Kara Kuvvetleri mensubları derhal halkın yardımına koşmuşlardır. Kemah’dan gelen haberlerde de durum farklı değildir. Cumhuriyet gazetesinin haberine göre; *“Kemah’tan gelen telgraf;*

*“.....kurtulabilen askerlerle enkaz altında kalanların kurtarılmasına ve kasabada çıkan yangınların söndürülmesine çalışılmakta olduğuna...”*³⁹³ ordu derhal halkın yardımına koşmuş ve yaraları sarmıştır.

³⁹¹ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, a.g.e., s. 173.

³⁹² Manşet Haberi, **Cumhuriyet**, (28 Aralık 1939).

³⁹³ **Cumhuriyet** (28 Aralık 1939).

Hükümet, 27 Haziran 1938 tarihinde çıkarılan 3502 sayılı Hava Taarruzlarına Karşı Korunma Kanunu'nun yanı sıra savaşın hemen öncesinde, 15 Şubat 1939 tarihli ve 4142 sayılı hava taarruzlarına karşı ışıkların söndürülmesi ve karartılması hakkındaki nizamname ve 30 Mart 1939 tarihli hava taarruzlarına karşı pasif korunma nizamnamesi çıkararak gerekli yasal düzenlemeleri yapmıştır. Savaş başladıktan sonra ise 8 Ocak 1940 tarihinde çıkarılan bir nizamname ile yapılarda pasif korunma bakımından tatbik edilecek esaslar ve sığınaklar konusunda alınacak yeni tedbirleri yayınlamıştır. Savaş başlamadan önce yaklaşan tehlikeye karşı kamuoyunu uyarmak ve pasif koruma tedbirleri konusunda halkı bilinçlendirmek için basında da yazılar yayınlanmaya başlamıştır.³⁹⁴ Savaş başladıktan sonra da gazetelerde bu tür yazıların yayınlanmaya devam ettiği görülmektedir.³⁹⁵ Atay, *"Milli Hazırlanma Devrinde Vazifelerimiz"*, yazısında, pasif korunma konusunda herkesin bilgi sahibi kılınmasını istiyordu.³⁹⁶

Başlayan savaşla birlikte Türkiye'nin her an saldırıya uğrayabileceği gerçeği bir takım önlemler alınmasını zorunlu hale getirmiş ve pasif korunma tedbirleri uygulamaya konulmuştur.³⁹⁷ Aynı tarihlerde, okul öğrencilerine gaz maskesi temin edilmesi için okul müdürlerinin toplantılar yaptıkları, ancak maskelerin sağlanmasında güçlüklerle karşılaştıkları, bununla birlikte okullarda pasif korunma teşkilatları kurulduğu anlaşılmaktadır.³⁹⁸ Ancak hava saldırılarına karşı alınan önlemlerin yeterli olmadığı, şehirlerdeki yeni binaların çoğunda sığınak bulunmadığı, bazılarının sığınaklarının ambar olarak kiraya

³⁹⁴ **Cumhuriyet** (15 Ağustos 1939) ; **Cumhuriyet** (16 Ağustos 1939) ; **Cumhuriyet** (18 Ağustos 1939).

³⁹⁵ **Tan** (1 Aralık 1940) ; **Cumhuriyet** (23 Ocak 1941) ; **Cumhuriyet** (30 Ocak 1941) ; **Cumhuriyet** (31 Ocak 1941).

³⁹⁶ Atay, **Ulus** (13 Mart 1941).

³⁹⁷ B.C.A., Belge Tarih ve Sayısı; 20.02.1940 - 2/14705, Arşiv Dosya No; 030.18.1.2 - 88.86.10.

³⁹⁸ **Cumhuriyet** (12 Ekim 1939).

verildiği,³⁹⁹ İstanbul'da 600.000 kişilik, 95.000 siperin kazıldığı, ancak bu siperlerin bir kısmının istendiği gibi olmadığı görülmüştür.⁴⁰⁰ Bu nedenle Ankara Pasif Korunma Müdürlüğü muhtelif zamanlarda basın yoluyla halkı uyararak, evlerinde sığınak olmayanların belirtilen süre içerisinde, bahçelerine veya en yakın arsalarda sığınaklar kazmasını ve bu sığınakların memurlar tarafından kontrol edileceğini duyurmuştur.⁴⁰¹

Bu sırada, savaşın yayılma eğilimi göstermesi üzerine, şehirlerde pasif korunma tatbikatları yapılması kararlaştırılmış, İstanbul'daki ilk tatbikat yeri olarak Sarıyer İlçesi seçilmiştir.⁴⁰² Adana'da da pasif korunma tatbikatı yapılmış ve çok başarılı geçen tatbikatta halk 10 dakikada sokakları boşaltmıştır.⁴⁰³ Tatbikatlar savaşın son yıllarında da yapılmaya devam etmiştir. 9 Mayıs 1944 akşamı İstanbul'da pasif korunma tatbikatı yapılmıştır.⁴⁰⁴ Savaşın son yıllarında da pasif korunma ilgili yazılar ve haberler gazetelerde yer almış ve bu konuda sürdürülen hazırlıkları hakkında bilgi verilmiştir.⁴⁰⁵ 1944 yılında İzmir Valisi Şefik Soyer, korunma teşkilatını teftiş ederek, harbin her an Türkiye'ye sıçrama ihtimaline karşı yetkililerin hazırlıklı olmalarını istemiştir.⁴⁰⁶

Ordu tarafından polise pasif korunma sırasındaki görevleri öğretilmekte, Ankara ve İstanbul'da polisler tatbikat yapmaktadır.⁴⁰⁷ Örneğin, Ankara Polis Enstitüsü ve Jandarma Subay Okulu bu hususta büyük gayret ve mesai sarf etmektedir. Bir hava saldırı karşısında ve Pasif korunma tedbirleri konusunda kolluk kuvvetlerine düşen görev

³⁹⁹ **Akşam** (27 Ağustos 1939).

⁴⁰⁰ **Vatan** (19 Eylül 1940).

⁴⁰¹ **Ulus** (27 Mayıs 1941) ; **Ulus** (29 Mayıs 1941).

⁴⁰² **Cumhuriyet** (2 Mart 1941).

⁴⁰³ **Ayın Tarihi**, No; 77 (12 Nisan 1940), Ankara, İBBGD Yayını, s. 15.

⁴⁰⁴ **Akşam** (9 Mayıs 1944).

⁴⁰⁵ **Cumhuriyet** (7 Ağustos 1944) ; **Cumhuriyet** (9 Ağustos 1944) ; **Cumhuriyet** (12 Ağustos 1944).

⁴⁰⁶ **Ulus** (8 Mayıs 1944).

⁴⁰⁷ Saffet Gürol, "Pasif Korunma ve Emniyet Teşkilatımız", **Polis Dergisi**, Yıl; 26, Sayı;8-319 (1939), s. 68.

sadece karartma kurallarına tam uymayanları uyarmakla sınırlı değildi. Polise; hava bombalarının doğuracağı paniği önlemek, Hava Taarruzlarına Karşı Korunma Kanunu ile nizamname ve talimatlardan polis ilgilendiren hazırlık ve tedbirleri takip ve kontrol etmek, tehlike zamanında halk için tehlikeyi mucip her türlü toplanmayı ve dolaşmayı menetmek, diğer korunma gruplarının işlerini kolaylaştıracak yardımlarda bulunmak ve bu grupları ilgilendiren hadiselerden derhal kendilerini haberdar etmek, halka vaziyetin icap ettirdiği kolaylığı göstermek, hava saldırısı alarmının bittiğini lazım gelenlere ve halka ilan etmek, alarm esnasında halkın, sükûnetle caddeleri terk etmesini sağlamak ve nereye gideceklerini göstermek, nakil vasıtalarını durdurmak ve ne yapacaklarını söylemek, uçaklardan atılacak propaganda kâğıtlarına ve casus indirme teşebbüslerine karşı tedbirler almak, çapulculuk hareketlerine ve bozgunculuk fikrini propaganda edenlere karşı tedbirler almak, hasar veya yaralıları hakkında diğer teşkilatlara yardım etmek, onlara haber vermek, patlamamış bombaları muhafaza etmek ve onları kaldırtmak, gazlanmış yerlerden ve yıkılmaya yüz tutmuş binalar civarından vesair tehlikeli yerlerden geçmeyi men ve seyrüseferi bu bakımdan tanzim etmek, ışıkların söndürülmesi keyfiyetini nizamname hükümleri dairesinde takip ve kontrol etmek görevleri verilmiştir.⁴⁰⁸ Ayrıca 7 Haziran 1939 tarihli ve 3634 sayılı Milli Müdafaa Mükellefiyeti hakkındaki kanunla genel seferberlik veya kısmi seferberlik halinde ve olağanüstü hallerde jandarmaya bir takım görevler yüklemiştir.

Türkiye bir işgal ihtimaline karşı tedbirler almaya başlamıştı. İlk önce Trakya'daki askeri birlikler Anadolu yakasına nakledildi. Meriç üzerindeki tüm köprüler havaya uçuruldu. Yunanistan'ı istila eden Alman birliklerinin ani bir hareketle Türkiye'ye saldırımlarına tedbir olarak, Edirne'nin Lozan Caddesi'ndeki yol boyunca yer alan büyük ve geniş gövdeli ağaçların gövdelerinin oyularak, içlerine dinamit yerleştirildi. İngiliz

⁴⁰⁸ Alyot, a.g.e. , ss. 897-898.

uzmanlar, Anadolu'da savunma hatları ve havaalanları inşasına başladılar.

Bu arada Sıkıyönetim Komutanlığı gazetelere bir tebliğ göndererek İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale'den isteyen vatandaşların ücretsiz olarak Anadolu'ya nakledileceği, bunun için vatandaşların kaymakamlıklara başvurarak beyanname almaları gerektiğini duyurmuştur.⁴⁰⁹

Yaklaşan savaş tehlikesine karşı alınan bu tedbirin amacının halkın hayat ve emniyetini korumak, iaşe zorluklarının mümkün mertebe önüne geçmek, resmi vazife veya hususi iş güç sahibi olanların tam bir huzur ile çalışmalarını sağlamak için ailelerini emin bir yere yollamak olduğu,⁴¹⁰ Anadolu'ya gidecek öğrencilere kolaylık sağlanması ve kendilerine tasdikname verilmesi hususunda okullara talimat verildiği, İstanbul'dan ilk etapta Anadolu'ya 5000 kişinin gönderileceği, bunlar için beş deniz ve on kara aracının tahsis edildiği anlaşılmaktadır.⁴¹¹

Bu arada İstanbul Valiliği bir bildiri yayınlayarak bu boşaltılma işleminin nasıl gerçekleştirileceğini açıklamıştır. Bu bildiride kimlerin göç edecekleri, yanlarına ne kadar eşya alabilecekleri, hangi vasıtalarla yolculuk edecekleri, gittikleri yerde ne yapacakları konusunda bilgi verilmektedir.⁴¹²

Bu durum halk arasında teessür uyandırmış ve hemen herkes çocuklarını Anadolu'ya göndermek veya İstanbul'un civar köylerine

⁴⁰⁹ **Ulus** (11 Mart 1941).

⁴¹⁰ F.Rıfkı Atay, "Trakya ve İstanbul Hakkında Tedbir", **Ulus**, (12.4.1941).

⁴¹¹ Asım Us, "Anadolu'ya Göç Etmenin Manası ve Hedefleri", **Ayn Tarih**, No; 89 (11 Nisan 1941), Ankara, İBBGD Yayını, ss. 15-16 ; **Ulus** (13 Nisan 1941) ; **Cumhuriyet** (22 Nisan 1941).

⁴¹² **Ulus** (10 Mart 1941).

nakletmek çarelerini düşünmeye başlamıştır.⁴¹³ Ankara Valisi, İstanbul Valisi, İzmir Valisi, Çanakkale Valisi ve İstanbul Emniyet Müdürü tarafından 1941 yılının Nisan-Mayıs aylarında muhtelif defalar Ankara'ya yazılan yazılarda, halkın yaklaşmakta olan savaşın endişesine kapıldığını, söylentilerin ortalığı kapladığını, birçoğunun Anadolu'ya göç etmeye başladığını belirtmişlerdir.⁴¹⁴

Kazım Karabekir, bu tahliye kararına karşı çıkarak, İstanbul'dan esas tahliye edilmesi gerekenlerin, gayrimüslim azınlıklar olduğunu, muhtemel bir saldırı karşısında bu unsurların İstanbul için tehlike oluşturabileceğini ve İstanbul'da muhtemel işgal kuvvetlerine yardımcı olacaklarını, bu nedenle tahliyenin bu unsurlar için düşünülmesi gerektiğini söylemiştir.⁴¹⁵ Nitekim, yaklaşan savaş ve işgal tehlikesi karşısında azınlıkların sevinç içerisinde olduğuna, özellikle de bazı Ermenilerin evlerine Alman bayrakları asmaya başladıkları duyumunun alındığına dair haberler, bu endişeyi haklı kılar özellik taşımaktadır.⁴¹⁶ Bu arada İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nden ilginç bir tamim yayınlanmış ve tüm ecnebi mürebbiyelerin yurt dışına çıkarılmaları istenmiştir.⁴¹⁷

Sivil halkın bu bölgelerden deniz ve kara yoluyla boşaltılması günlerce sürmüştür. Ancak vatandaşların bu sevkiyata fazla itibar etmediği gözlenmektedir. Gemi ile sevkiyat için bilet alan yolcuların yaklaşık üçte ikisi bu yolculuktan vazgeçmiştir.⁴¹⁸ Bunun nedenini yine bir gazete haberinden öğrenmek mümkündür. ".. bazı safdiller arasında

⁴¹³ E.G.M.A., Dahiliye Vekili tarafından yazılan 12.4.1941 tarih ve 13381 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 11215-1, Kardeks No; 56857. Arşiv kaynaklarından bu dönemde Anadolu'ya göç etmek için harekete geçen insanlarla ilgili polisin yoğun bir mesai sarfettiği anlaşılmaktadır.

⁴¹⁴ E.G.M.A., Arşiv Dosya No; 11215-1, Kardeks No; 56857.

⁴¹⁵ Kazım Karabekir, **Ankara'da Savaş Rüzgarları - II. Dünya Savaşı**, İstanbul, Emre Yayınları, 1995, ss. 247-249.

⁴¹⁶ E.G.M.A., Arşiv Dosya No; 11215-1, Kardeks No; 56857.

⁴¹⁷ **Tan** (01 Ocak 1941).

⁴¹⁸ **Tan** (06 Mayıs 1941) ; Cumhuriyet (2,3,6 Mayıs 1941).

gidenlerin güya üç seneden evvel avdetlerine müsaade edilmeyeceği gibi bir takım yalan şayialar çıkarılmıştır."⁴¹⁹ Ancak sevkiyat haziran ayının sonuna kadar devam etmiştir.

Basında, haftalar sürececek olan, yabancı propaganda ve haberlere karşı uyanık olmaya çağıran bildiriler yayınlanmış ve bu boşaltma işleminin sebebi açıklanmaya çalışılarak halkın paniğe kapılmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır. Türk hükümetinin aldığı bütün bu tedbirler sadece basın tarafından değil Alman yetkililer tarafından bile normal karşılanıyordu.⁴²⁰

Basının bütün çabalarına rağmen Trakya'da halk arasında panik çıkmış ve bazı kimseler mallarını yok pahasına satmaya başlamıştır. Halk arasında umutsuzluk hâkimdi ve Türk ordusunun bir Alman saldırısı karşısında fazla direnemeyeceği kanaati yaygındı.⁴²¹ İzmir'de birçok kişi bankalardan paralarını çekmeye, aralarında Yahudilerin de bulunduğu birçok aile civar vilayet ve kazalara göç etmeye başlamıştır.⁴²²

Halk arasında yayılan söylentiye göre Bulgaristan'da bulunan Alman askerlerine Almanca-Türkçe sözlükler dağıtılmış ve çok yakın zamanda Türkiye'yi işgal etmeye hazırlanmaktadırlar. Basında yeralan pasif korunma yöntemlerini anlatan yazılarla herkesin bahçesine aile sığınağı kazmalarının önerilmesi⁴²³ bu söylentileri destekliyordu. Ayrıca bu bölgedeki tüm kent, kasaba ve saptanacak nahiye merkezlerinde 12 Kasımdan itibaren tüm, kent, kasaba ve saptanan nahiye merkezlerinde

⁴¹⁹ **Cumhuriyet** (3 Mayıs 1941).

⁴²⁰ **Ulus** (14 Mart 1941).

⁴²¹ Tutel, **a.g.m.**, s. 133.

⁴²² E.G.M.A., İzmir Valisi Şefik Refik Soyer, 1941 yılı Ağustos ayı içerisinde değişik tarihlerde Dahiliye Vekaletine yazdığı yazılar, Arşiv Dosya No; 11215-4.

⁴²³ F. Rıfki Atay, **Ayın Tarihi**, Sayı; 88 (Mart 1941), Ankara, İBBGD Yayını, s. 15.

karartma geceleri uygulanmaya başlaması,⁴²⁴ sık sık kesilen elektrikler halkı iyice tedirgin ediyordu.

Bütün bu endişeler ve söylentiler tamamen de yersiz değildi. Hitler Almanya'sının Genelkurmay Başkanlığı'nca hazırlanan plânlarda Türkiye işgal edildikten sonra neler yapılacağına dair ve önemli stratejik alanları ve hedefleri gösteren birçok bilgi belge savaş sonrası yayınlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunda paraşütçü üsteğmen olarak görev yapan Dr. Felix O. Gaerte'nin hazırladığı resimli kitapta, Türkiye'deki askeri ilk hedefler, sanayi işletmeleri, askeri fabrikalar ve İstanbul'un yerleşim yerleri fotoğraflarla tek tek izah edilmektedir.⁴²⁵

Almanya'nın, Türkiye'yi işgali ettikten sonra yapacaklarına şeylere dair Zekeriya Sertel, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasında kaleme aldığı bir yazısında oldukça önemli iddialarda bulunmuş ve gizli bir plândan bahsetmiştir. Sertel, Türkiye'de Almanlar ile işbirliği yapan ve Hükümet tarafından bilinen kişilerden oluşan bir liste olduğundan⁴²⁶ ve Almanların Türkiye'yi işgal plânları çerçevesinde üç liste oluşturduklarından bahsetmektedir. Sertel'e göre; "A listesinde olanlar hükümet erkânından oluşmakta ve onlar hemen tutuklanacaklar, B listesinde yer alanlar ise sadece gözaltında bulundurulacaklar ve C listesinde yer alanlar ise korunacaklardır."⁴²⁷ Ancak Sertel, gazetesinde bu isimleri yayınlamaktan kaçınmıştır.

Daha sonraki yıllarda bu listenin varlığı bazı araştırmacılar tarafından kabul edilmiştir. "Almanların böyle bir plânı vardı ve korunacaklar listesi adı altında bir liste hazırlamışlardı. C listesi denilen

⁴²⁴ **Ulus** (19 Kasım 1940).

⁴²⁵ Bu resimler ve detaylı plan açıklaması için Bkz.; Atila Türk, "Nazi Hitler Ordularının Türkiye'yi İşgal Hazırlıkları; 1941", **Tarih ve Toplum**, Sayı; 4 (Nisan 1994), ss. 7-14.

⁴²⁶ Zekeriya Sertel, **Tan** (30 Eylül 1945).

⁴²⁷ Sertel, **a.g.m. Tan** (30 Eylül 1945).

bu liste üç gruba ayrılmıştı. Birinci grupta emekli askerler, ikincisinde devlet yönetiminde yer alıp Almanya'dan yana tavır alan şahıslar, sonuncusunda ise Orta Asya kökenli Türk vatandaşlarından oluşuyordu." Von Papen 5 Ağustos 1941 tarihinde yazdığı bir raporda Türkiye'deki Panturanist önderlerin isimlerini saymakta, onların kişilik yapılan, ideolojik düşünceleri, kendilerine yakın olup olmadığı gibi konularda bilgi aktarmaktadır.⁴²⁸ "Almanya'nın Pan-Türkçülük konusundaki görüşlerini içeren gizli belgelerinde Hüseyin Hüsnü Emir Erkilet, Ali Fuat Erden, Berlin Büyükelçisi Hüsrev Gerede, Nuri Kılıgıl, Türkische Post gazetesinin Yazı İşleri Müdürü Ali İhsan Sabis, Prof. Dr. Ahmet Zeki Velidî Togan, Şükrü Yenibahçe Oğuz, Afganistan Büyükelçisi Memduh Şevket Esendal, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu, Yunus Nadi ve Mürsel Bakû Paşa'nın isimleri geçmektedir."⁴²⁹

Deniz Kuvvetleri ve Hava Kuvvetleri de kendilerine düşen görevleri yapmaktaydılar. Limanların güvenliği ile kıyılarımızdan sızmalara karşı teyakkuzda idiler. Liman tesisat ve deniz nakil vasıtalarının hava hücumlarına karşı korunmasına azami önem verilmiştir.⁴³⁰ Seferberlikte deniz nakliyat iskelelerinde düşman hava baskınlarına karşı iskele komutanlıklarınca alınması gereken tüm tedbirler gözden geçirilmiş, böyle bir durumda hareket tarzlarının ne olacağı esaslara bağlanmış⁴³¹ ve bu konuda gerekli önlemler alınmıştır.⁴³² Bunların dışında İkinci Dünya Savaşı yıllarında Filistin'e gitmek üzere yola çıkan Yahudi mültecileri taşıyan gemilerin bir kısmı Türk limanlarında belli bir süre durmak zorunda kalmıştır. Bu yaşanan olaylar günlerce kamuoyunda yeralmış ve Türk yönetimi çoğu zaman hem içerde hem dışarıda büyük sıkıntılar yaşamıştır. Güvenlik güçleri de gerek Yahudilerin gemilerden kaçarak

⁴²⁸ Koçak, **Türkiye'de MM Şef Dönemi**, s. 191.

⁴²⁹ Atabay, **a.g.t.**, s. 99.

⁴³⁰ ATASE Arş; Belge Dosya, Dünya Savaşı Dönemi III. Kutu, 22-022-119 (EK-10).

⁴³¹ ATASE Arş; Belge Dosya, Dünya Savaşı Dönemi III. Kutu, 22-022-126.127.128.138(EK-11).

⁴³² ATASE Arş; Belge Dosya, Dünya Savaşı Dönemi III. Kutu, 22-022-125.(EK-12).

Türk topraklarına sığınmasını engellemek gerekse vatandaşlardan gelebilecek herhangi bir saldırıdan bu mültecileri koruyabilmek için sürekli görev yapmış, gemilerin limanda kaldığı süre boyunca limanlara nöbetçi polisler görevlendirilmiştir. Mültecilere yapılan yardımların düzenli bir şekilde ulaştırılması ve oluşabilecek herhangi bir suiistimalin önlenmesi için polisler sürekli duyarlı vaziyette beklemişlerdir. Benzer şekilde Silivri açıklarında batırılan Salvador gemisinden kurtulanlara ve ölenlerin cesetlerinin bulunmasına yardım etmek ve ölenlerin eşyalarına sahip çıkmak için Deniz Kuvvetleri birlikleri ve Jandarma yoğun mesai sarfetmiştir.⁴³³

2. Jandarmanın Asayişte Aldığı Görevler

Jandarma'nın çok geniş olan görev ve sorumlulukları vardı. Devlet mekanizmasında hükümetle halkın bağıını kendisinde düğümleyen ve icraatın başlangıç ve nihayeti ile neticesini tebaruz ettiren ve şeritleyen Kaza Jandarma Bölük Komutanlığı ve onun karakollarıdır.⁴³⁴ Umumi emniyetin temini bakımından 7 ana konu, zabıta vazifeleri açısından 40 esas konu, kaza bölük komutanının kendi bünyesindeki işler bakımından 18 konuya ait görevleri vardı.⁴³⁵

7 Ocak 1932 tarihli ve 1918 sayılı Kanun hükümlerine göre; kaçakçılığın men ve takibi, en büyük mülki amirin sorumluluğunda başta jandarma olmak üzere tüm genel ve hususi kolluk kuvvetlerine hatta gerektiğinde askeri birliklere verilmiş bir görevdi. Bu görev Gümrük Muhafaza teşkilatı olan sınırlarda ve gümrük mıntıklarında, kaçakçılığın men ve takibi kanuna göre Gümrük Muhafaza kıtalarının görevi idi. Bu mıntıklardan kaçabilen kaçakların takibi de gümrük muhafaza ve sınır

⁴³³ **Ulus** (15 Ağustos 1939).

⁴³⁴ Nurettin Hüenalp "Jandarmanın İlk Teşkilinden Bugüne Kadar Bakımdan Geçirdiği Safahatı Kısaca Tetkik ve Mütalaa", **Jandarma Mecmuası**, S.62/63 01 Ocak - 01 Nisan 1941, ss.39-46.

⁴³⁵ Nurettin Hüenalp, **a.g.m.** s.47.

kıtaları ile, mahalli zabıtaya aitti.⁴³⁶ Diğer sınırlarda bu görev sınır kıtalarıyla, idare amirlerine verilmişti. Ancak bunların gereği gibi çalışıp çalışmadığını kontrol etmek, vazifelerinde ihmal görülenleri mahkemeye vererek iyi çalışmalarını sağlamak ise valilere aitti.

Jandarmaya düşen görevlerden bir diğeri ise Türkiye'ye muhacir, mülteci, göçebe ve nakil yoluyla gelenlerin iskânında yaşanan olaylara müdahale etmektir. Bu insanlara ayrılan veya verilen yapı ve topraklar kimin işgali altında olursa olsun vali veya kaymakamın yazılı emriyle boşaltılıp kendilerine teslim etmek görevi güvenlik güçlerine verilmişti. Bu insanları, kendilerine karşı yapılabilecek saldırılardan korumak yine güvenlik güçlerinin göreviydi. 29 Temmuz 1938 tarihli ve 3529 sayılı ecnebilerin Türkiye'de ikamet ve seyahatleri hakkındaki kanun polise oldukça görev yüklemiştir. Türkiye'ye gelen yabancılar geldikleri tarihten itibaren ilk vardıkları yerleşim biriminde polis veya jandarma karakoluna bizzat giderek kimliğini ispat etmek ve imzalı bir beyanname vermek zorundaydı. Türkiye sınırlarından transit olarak geçecek yabancılar, sınırlardan girip çıkarken polise kontrol fişi vermek zorundaydı. Benzer şekilde müşterek pasaportla turist olarak gelenlerden ikametgâhını değiştirenler veya bir bölgeden diğerine geçen yabancılar, yanlarına yabancı misafir kabul edenler, Türkiye'de çalışan yabancılar, yanlarında yabancı çalıştıranlar gerekli belgeleri kanunda belirtilen sürelerde polise vermek zorundaydı.⁴³⁷

Savaşla birlikte sınırlarda meydana gelen kaçakçılık olaylarının artması üzerine, hükümet güvenlik güçlerini motive etmek ve böylece kaçakçılıkla daha etkin mücadele edebilmek için 28 Nisan 1941 tarihinde kaçakçılığın takibinde ve muhafaza işlerinde büyük yararlılığı

⁴³⁶ Alyot, **a.g.e.**, s. 862.

⁴³⁷ Alyot, **a.g.e.**, ss. 1070-1074.

görülenlere verilecek ikramiyeyi düzenlemek üzere bir nizamname yayınlamıştır.⁴³⁸

Sınırlarda asayişsizliğin egemen olduğu savaş yıllarında, ülkedeki mevcut ekonomik bunalım ve bazı temel maddelerin yokluğu, Doğu bölgelerinde kaçakçılığın artmasına sebep olmuştu. Rusya haricinde Bulgaristan, Yunanistan, İtalya, Suriye, Irak ve İran ile sınırların güvenliği konusunda karşılıklı anlaşmalar yapılmıştı. "1937'de İran ile imzalanan Suçlu Mübadelesi anlaşması ve 1940'da Hoy'da imzalanan Hudut Hadiselerinin İzalesine Matuf Protokolle hudut üzerindeki köylerde silâh araması yapılmasını ve silâh toplanmasını derpiş ettiği gibi hududun iki tarafındaki 3 kilometrelik sahaya da sürülerin sokulmamasını"⁴³⁹ öngörüyordu.

Hırsızlık ve gasp bu yörede de artmış savaş kendini her türlü hissettirmeye başlamıştır. Iğdır'ın Yayıcı köyünde oturan bir vatandaşın evine beş silâhlı şahıs tarafından girilmek ve kendisi yaralanmak suretiyle para ve eşyası alınmıştır.⁴⁴⁰ İç kesimlerde de durum aynıdır. Tunceli'nin Mazgirt kazasına bağlı Pah Nahiyesinin Noran Mezrasına çapulculuk maksadıyla gelen beş silâhlı haydutun gfeldiği bekçiler tarafından görülmüş ve silâhlı müsademe meydana gelmiş, bir haydut ölü ele geçirilmiştir.⁴⁴¹ 1 Mart 1942 tarihinde Cizre'ye tabi Soser köyü ile İdil arasında Midyat Postası soyulmuş ve postadaki 5000 lira gasbedilerek sürücü öldürülmüştür.⁴⁴²

Savaşın başlamasıyla birlikte özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimize sınırı bulunan İran, Irak, Suriye hudutlarından

⁴³⁸ Alyot, **a.g.e.**, s. 1005.

⁴³⁹ S. Hikmet Kümbetlioğlu, "Hudutlarımızın İdaresi", **Polis Dergisi** Yıl; 31, Sayı; 336 (1 Mart 1944), s. 5.

⁴⁴⁰ B.C.A.,Belge Tarih ve Sayısı;13.03.1941-61114-1,Arşiv Dosya No;030.10-95.619.13.(EK-13)

⁴⁴¹ B.C.A.,Belge Tarih ve Sayısı;13.03.1941-61114-1,Arşiv Dosya No;030.10-95.619.13.

⁴⁴² B.C.A.Belge Tarih ve Sayısı;21.03.1942-42/1558,Arşiv Dosya No;030.10-105.686.44.(EK-14)

yoğun bir şekilde kaçakçılık olayları yaşanmaya başlamıştır. Özellikle Türkiye'de zor bulunan çay ve gazyağı ile İran'dan sıkıntısı çekilen şeker, et ve ilaç gibi maddelerin, sınırda yaşayan köylüler tarafından takas yoluyla kaçakçılığı yapılmaktaydı. Bu temel maddelerin doğu bölgelerinde başka şekilde temin edilmesi mümkün olmadığından görevliler çoğu zaman buna göz yummaktaydı.⁴⁴³ Bölgede yapılan hayvan kaçakçılığında özellikle koyun kaçakçılığı önemli yer tutuyordu. Bazen aşiretler birbirlerinin sürülerini talan ediyorlar veya genellikle birbirleriyle danışıklı olarak kaçakçılığı gerçekleştiriyorlardı. "Hatta sınırdaki görevlilere düzenli olarak, mesela koyun başına bir lira gibi bir rüşvet verildiği de söylenirdi. Anlaşmalı olarak koyunları İran'a satan sürü sahibi, ertesi gün telaş içinde ilçe merkezine gelir, resmi makamlara başvurarak sürüsünün çalındığını bildirirdi. İçişleri Bakanlığı sürü kaçırmalarına bir tedbir olmak üzere, otlatılmak istenen sürülerin sınıra on kilometreden daha yakın yerlere götürülmemesini emretti. İran'daki sürüler de sınıra yaklaştırılmazlardı."⁴⁴⁴

İran sınırında olduğu gibi Türkiye-Suriye sınırında da kaçakçılık olayları yoğun olarak yaşanmıştır. Gerek Hatay'ın Türkiye'ye katılması gerekse başlayan İkinci Dünya Savaşı, Suriye sınırında çok fazla olmayan kaçakçılık ve tecavüz olaylarının 1939'dan itibaren artmasına neden olmuştur. Özellikle yoğun bir şekilde hayvan kaçakçılığı yapılmıştır. "Suriye hududumuzdan 1940 yılı içinde 5539, 1941 yılında 7707, 1942 yılında 10777, 1943 yılında 7866 ve 1944 yılında ise 11442 hayvan aşırılmıştır. Yapılan devamlı teşebbüsler sonucunda bunların 1940 yılında 1278'i, 1941 yılında 2060'ı, 1942 yılında 3050'si, 1943 yılında 1798'i, 1944 yılında 5409'u geri alınmıştır. Gasp olaylarına sık sık rastlanıyordu.¹⁹ Şubat 1941 gecesi Viranşehir'in 15 km. cenubunda davarları yanında Çadır'da oturan bir vatandaşın çadırı beş şahıs

⁴⁴³ Goloğlu, a.g.e. ,s.203.

⁴⁴⁴ Goloğlu, a.g.e. ,s.203.

tarafından basılmış ve 240 davarı gasb edilmiştir.⁴⁴⁵ Suriyeli kaçakçılarla bu bölgede yaşayan vatandaşlar arasında silâhlı çatışmalar yaşanmaktadır."⁴⁴⁶

Suriye sınırında yaşanan olaylar sadece hayvan kaçakçılığı ile sınırlı değildi. Türkçe ezan zorunluluğu ve şapka giymeyi zorunlu kılan kanunun kabulünden sonra Hatay'da ciddi tartışmalar başladı. Türkiye'deki siyasi iradenin uygulamalarına tavır alanlar ve gerçekleştirilen devrimlerden hoşnut olmayan birçok köy halkı, neredeyse tamamen köylerini boşaltarak, Hatay'ın Anavatan'a katılma sürecinin başladığı 1938-1939 arasında Suriye'ye göç ettiler. O dönemde gidenlerin sayısının 6-7 bin kadar olduğu tahmin edilmektedir. Hatay'dan ayrılan Türklerle yurdun değişik kesimlerinden kaçarak Suriye'ye sığınan insanlar, Şam yakınlarındaki mahalleye yerleştiler. Bu göç edenler arasında Şeyh Sait isyanına adı karışanlar da vardır. 1925 yılından sonra isyanlarda ve karışıklıklarda yer alan binlerce kişi Suriye'ye iltica etmişler ve Türkiye dönemiyorlardı. "Türkiye'deki içtimai reforma esasen bunların reislik ve ağalık nüfuzlarını ve dolayısıyla menfaatlerini ortadan kaldırmış olduğu gibi şeyh, mürşit ve mürteci hocaların gelirlerini de kesmişti. Bu adamlar kendi menfaatlerini, yabancı otoritelerin de oyuncağı olmak suretiyle, Türk bölgelerini daimi rahatsız etmek, hudut ötesini ve daha içerileri soygun, çapul ve talanlarla bizar eylemek suretiyle temine yelteniyorlardı."⁴⁴⁷

Bu insanlar çoğu zaman Suriye makamlarınca teşvik ve destek de görüyorlardı. "Her giden ev, arazi, köy ve silâha sahip oluyor. Hatta kendisine yaptığı şekavetin büyüklüğüne göre muayyen ve mukannen bir maaş bağlanıyordu. Bu serserilerin 18 seneden beri hudut

⁴⁴⁵ B.C.A., Belge Tarih ve Sayısı; 13.03.1941 – 61114-1, Arşiv Dosya No; 030.10 - 95.619.13.

⁴⁴⁶ S. Hikmet Kümbetlioğlu, "Hudutlarda Hayvan Kaçakçılığı, (Sebepler, Tedbirler)", **Polis Dergisi** Yıl; 31, Sayı; 341 (Mayıs 1945), s. 7.

⁴⁴⁷ Kümbetlioğlu, **a.g.m.**, s. 10.

vilayetlerimizde, Diyarbakır Siirt, Bitlis, Malatya gibi iç bölgelerimizde faciaların haddi hesabı yoktur. Bunlara Ermeni ve Asurîleri de ilave etmek lazımdır."⁴⁴⁸ Suriyeli yetkililer bu şahısların teslim edilmesi konusunda gevşek davranmakta ve girişimler sonuçsuz kalmaktadır. "Bazen bu şahısların siyasi mülteci, bazen de Suriye tebaası olduğu yolunda cevaplandırılmış ve bazen de içlerinden bir kaçının Beyrut'a, Şam'a gönderilmesi veya tetkiki gibi neticeler vermiştir."⁴⁴⁹

Adı geçen bu sınırlarımızda yaşanan bu hadiselerden dolayı bu ülkelerle sağlıklı bir sınır politikası yürütülememesine karşın Sovyet hududunda nispi bir düzen hâkimdir. Bunun sebebi, "8 Kânunuevvel 1926'da Kars'ta imza edilen (Hududu teşkil eden nehir, çay ve dere sularından istifadeye dair) mukavelenin muhtelif maddelerinin zaman zaman tatbikinden dolayıdır."⁴⁵⁰

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, silâhsız olmak üzere genel toplantılar yapmakta serbesttiler. Ancak toplantının nerede, ne gün, hangi saatte ve ne maksatla yapılacağı hakkında mahallin en büyük mülkiye amirine bir beyanname vermek zorundaydılar. Kanunla ayrıca bu toplantıların nerelerde yapılamayacağı, toplantıları kimin idare edeceği, hükümeti temsilen hangi yetkilinin katılacağı gibi hususları düzenlemiş ve yasanın uygulanmasının jandarma ve polis vasıtasıyla yapılacağını hüküm altına almıştır.

3 Mart 1328 (1920) tarihinde çıkarılan tecemmuat [Toplanma] kanunuyla umumi yol üzerinde halkın herhangi bir organizasyon yapılmadan, yetkililere haber verilmeden ani olarak bir "velvele" ile toplanması demek olan "tecemmu" konusunda düzenlemeler

⁴⁴⁸ Kümbetlioğlu, **a.g.m.** , s. 10.

⁴⁴⁹ Kümbetlioğlu, **a.g.m.** , ss. 6-7.

⁴⁵⁰ Kümbetlioğlu, **a.g.m.** , s. 10.

yapılmıştır.⁴⁵¹ Buna göre, yol üzerinde gerek silâhlı gerek umumun huzur ve istirahatını bozacak surette silâhsız olarak toplanmak yasaktır.

Bu şekilde yapılan bir toplumsal olayda mahallin en büyük mülkiye amiri ile polis ve jandarma komutanı olay yerine gitmekle yükümlüydüler. Eğer toplanan grup silâhlı ise yetkililer derhal dağılıp gitmelerini emrederler ve dağılıp gitmezlerse en büyük zabıta memuru cebir ve şiddet kullanılacağını sözlü olarak ihtar eder, bu ihtar sonuç vermezse yetkililerin beraberinde getirdikleri boru ve trampet çalınarak ikinci bir ihtar daha yapılır, bu da sonuç vermezse toplantı güvenlik güçleri tarafından zor kullanılarak dağıtılırdı. Toplananlar silâhsız iseler üç defa sözlü ihtar yapıldıktan sonra grup zor kullanılarak dağıtılırdı. İkinci Dünya Savaşı yıllarında yetkililerin olay yerine bando eşliğiyle gelmesi ve boru ve trampet çalarak topluluğu uyarması günümüzde kullanılmayan ve o döneme ait ilginç bir uygulama olarak dikkat çekmektedir. Genelde bu tür olaylar polis bölgesinde olmakla beraber jandarmadan sürekli yardım almaktaydılar.

Jandarmanın İkinci Dünya Savaşı yıllarında; 9 Nisan 1329 tarihli hayvan sirkatinin men'i hakkındaki kanun çerçevesinde hayvan hırsızlığına karşı yoğun bir mücadele yürüttüğü, 21 Haziran 1927 tarihli Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu gereğince 18 yaşından küçükleri zararlı yayınların etkisinden korumaya çalıştığı, 10 Haziran 1930 tarihli kanun çerçevesinde han, pansiyon, otel ve bekâr odası işletenlerden, yanlarında oturan ve çalışanlar hakkında bilgi toplayarak mıntıkalarındaki insan geliş gidişini kontrol altında tutmaya çalıştığı, 5 Haziran 1933 tarihli kanun gereği insan ticareti ile 15.4.1935 tarihli kanun gereği reşid kadın ticareti ile mücadele ettiği, 18 Ekim 1339

⁴⁵¹ Alyot, **a.g.e.**, s. 1035.

(1920) tarihli İzale-i Şakavet kanunu gereği şaki⁴⁵² tabir edilen kişilerle mücadele ettiği anlaşılmaktadır.

Askeri seferberlik ekonomide önemli ölçüde işgücü arzı sorunu yaratırken, erkekleri askere alınan fakir ve dar gelirli aileleri de zor duruma düşürdü.⁴⁵³ Kadın ev dışına çıkarak ve çocuk çalışmak zorunda kaldı. Aile kurumu sarsıntıya uğradı. Boşanma sayılarındaki oransal artış Cumhuriyet tarihinin o döneme kadar ki en yüksek seviyesine ulaştı. Sokak ve caddelerde evsiz ve kimsesiz çocuklar gözle görülür derecede çoğalırken, çocuk suçları nisbi olarak yükseldi. Diğer suçluluk oranları da özellikle hırsızlık gibi mülkiyete yönelik suçlar gelir dağılımının iyice bozulmasıyla artış trendine girdi.⁴⁵⁴

Bununla beraber Birinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı yıkıcı etkinin yol açtığı fuhuş artışı İkinci Dünya Savaşı yıllarında da kendini göstermiştir. Savaşın yarattığı ekonomik bunalım, evliliği maliyetli bir hale getirdiği için evlilik dışı ilişkileri artırdı.⁴⁵⁵ Gerçekten, savaş döneminde boşanmalar öyle bir hal aldı ki, hem gazete haberlerinde, hem de Millet Meclisindeki tartışmalarda geniş bir yankı buldu. 2 Haziran 1942 tarihinde CHP Milletvekili Nevzat AYAS'ın "Boşanmaların Çoğalmasının Sebepleri Hakkında Adliye Vekilinin Sorduğu Soru"⁴⁵⁶ boşanma vakalarının devlet yetkililerinin dikkatini çekecek ve endişelenmelerine yol açacak derecede arttığını gösteriyordu. Mediha Berkes'in fakir kesimlerin ikamet ettiği semtlerde yaptığı gözlemlere göre, bazı fakir mahallelerde kocası askerde olan kadınlar gayri meşru ilişkilere girebilmekteydi. İktisadi sıkıntılar sebebiyle kendisini geçindiremeyen kadınlar kocasının askere

⁴⁵² Alyot, **a.g.e.** , s. 1039.

⁴⁵³ Murat Metinsoy, **İkinci Dünya Savaşında Türkiye**, İstanbul, Homer Yayınevi, 2007, s.42.

⁴⁵⁴ Metinsoy, **a.g.e.** , s.43.

⁴⁵⁵ Metinsoy, **a.g.e.** , s.392.

⁴⁵⁶ Karabekir, **a.g.e.** , s.417

gitmesinden sonra başka birisiyle yaşamak zorunda kalıyordu.⁴⁵⁷ Gayri meşru ilişki sonucu doğan bebekler anneleri tarafından öldürülerek ortadan kaldırılıyordu.⁴⁵⁸ Fuhuşu kontrol maksadıyla umum evlerinin açılmasına müsaade edilmekteydi. Umumi evlerin açılmasına ancak polis teşkilatının bulunduğu yerlerde izin verildiğinden bu konuda jandarmaya fazla iş düşmemiştir. Ancak tüm bunlar gerek polis gerekse jandarmanın iş yükünü arttırmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında ordunun ve kentlerin iaşesi sorunu, savaş içerisindeki ekonomik sorunlar içerisinde en ön sırayı almıştır. Savaş nedeniyle bir milyonu aşkın kişinin silâh altına alınması, gıda maddelerine, özellikle hububata olan talebi artırmıştır. Bu nedenle Hükümet zaman zaman ihtiyaç duyulan tarım, hayvan ve orman ürünlerine Koordinasyon Heyeti Kararlarıyla el koymuş,⁴⁵⁹ basın yoluyla, ürününü saklayan çiftçilerin ürünlerine el konulacağını, kendileri hakkında da Milli Korunma Kanunu'nun cezai hükümlerinin uygulanacağını duyurmuştur.⁴⁶⁰

Bu uygulamanın iç güvenliğe bakan yönüyle doğurduğu bir diğer olumsuzluk ise çiftçi ve üretici kesimin devlete olan güvenini sarsmasıydı. Devletin belirlediği fiyat üzerinden buğdaylarını ofise vermeyip saklayan üreticiler, daha sonra ürünlerini büyük kârla satıp daha fazla kazanç sağlamıştır. Ürününü belirlenen fiyattan devlete satanlar açısından büyük bir haksızlık olarak görülen bu durum, bu üreticilerin devlete olan güvenini sarsmıştır.⁴⁶¹

⁴⁵⁷ Mediha Berkes, “Şehirlerde Nesebi Gayri Sahih Çocuklar”, **Tan**, 04 Mayıs 1944.

⁴⁵⁸ Metinsoy, **a.g.e.**, s.397.

⁴⁵⁹ Yırcalı- Oruz, **a.g.e.**, ss. 74-94.

⁴⁶⁰ **Cumhuriyet** (17 Temmuz 1942).

⁴⁶¹ Cavit Oral, “Hepimize Örnek Olacak Hareket” **Aynı Tarihi**, No;102, 29 Mayıs 1942), Ankara, İBBGD Yayını, ss.132-133.

Hükümetin bazı mallara el koymaya karar vermesinin ardından bu kararın uygulanmasında güvenlik güçleri yoğun bir mesai sarfetmiştir. Özellikle polis teşkilatı olmayan kırsal kesimde el koyma kararlarını uygulamakla yükümlü zabıta kuvveti olan jandarma, çiftçinin bu uygulamaya olan tepkisine muhatap olmuş ve adeta bu kararların tek sorumlusu gibi görülmesine ve kolluk kuvvetlerine karşı bir tepki doğmasına yola açmıştır.

Hayvanların değer kazanması ve köylülerin hayat şartlarının güçleşmesi üzerine hayvan hırsızlıkları, yurttaki genel hırsızlık oranlarındaki büyük artışa paralel olarak artış kaydetti.⁴⁶² Burdur Milletvekillerinin 1942 tarihli seçim bölgesi raporunda, *“Hayvanların değerinin pek ziyade artmış olmasından dolayı hayvan hırsızlığının son zamanlarda adeta sâri bir hastalık halini aldığı”* kaydediliyordu.⁴⁶³ Hırsızlık olaylarının artışının yanı sıra, jandarmanın hırsızlarla mücadele şekli şikâyetlere yol açıyordu. Bunda besiciliğin daha çok kırsal kesimlerde yapılmasının ve kısıtlı imkânlarla çalışan jandarmanın iş yükünün artmasının dolayısıyla görevlerinin giderek ağırlaşmasının etkisi büyüktü.⁴⁶⁴

Savaş yıllarında şehirlerde ortaya çıkan yakacak sorunu dolayısıyla devletin ormanları daha çok koruma altına almak istemesi ise köylülerin sıkıntıya girmesine sebebiyet vermekteydi. Ancak köylüler yasak olmasına rağmen ormanlardan gizlice odun kesmeyi sürdürdüler. Genelde bu iş jandarmaya ve bekçilere yakalanmamak için gece yarısı ve sabaha karşı yapılıyordu. Gazetelerde de kaçak odun keserken yakalanan köylülerle ilgili haberlere rastlamak mümkündür. Örneğin “Son Posta”nın bir haberine göre, Birçok köylü Bolu ormanlarından kestikleri ağaçları köylerine

⁴⁶² Metinsoy, **a.g.e.** ,s.148.

⁴⁶³ Burdur Mebusları Dr. A. R. Yeşilyurt, İ.N.Dilmen, M.Sanlı’nın 02.12.1942 Tarihli İntihap Dairesi Raporları’nın Özetleri, BCA CHPK [No.490.1 / 508.2040.4]

⁴⁶⁴ Metinsoy, **a.g.e.** ,s.149.

götürürken yakalanıyordu.⁴⁶⁵ Bu meydan okuma onların zaman zaman orman muhafaza erlerinin takibatına uğrayarak tam anlamıyla karakollarda, mahkemelerde sürünmelerine sebebiyet vermekteydi.⁴⁶⁶

Ev kiralının artması, yeni evlerin yapılamaması, genç nüfusun askere alınması, kira fiyatlarının etkili bir şekilde kontrol edilememesi, ev sahiplerinin kira sınırlamalarına karşı direnişi karşısında halkın bulunduğu çözüm gece kondu inşa etmek oldu.⁴⁶⁷ Reşat D. Tesal, anılarında, işçilerin hazineye ait ormanlarda ve fundalıklarda gecekondur yapmak üzere nasıl yangın çıkardıklarını anlatır. Beykoz şişe cam fabrikasında çalışan işçiler, kendilerine fabrikaya yakın konut imkânı sağlanmadığından dolayı fabrika civarında gecekondur inşa ediyorlardı. İşçiler kendilerine mesken yeri açmak için Sultan Çayırı civarında ormanlık alanlarda küçük yangınlar çıkarıyorlardı. Ne jandarma ne de adli organlar bütün gayretlere rağmen yangın çıkaranları tesbit edemiyorlardı.⁴⁶⁸

Varlık Vergisi Kanununun uygulanmasında jandarmaya oldukça çok iş düşmüştür. Bu vergiyi ödememek için yurtdışına kaçanların takibi, bunalıma girip intihar edenlerin soruşturması, vergiden kaçmak için her türlü gayri kanuni yollara başvuranların tespit edilip adalet önüne çıkarılması güvenlik güçlerine düşen önemli görevlerdi. Ayrıca vergiyi ödemeyenlerin çalışma kamplarına sevk edilmesi esnasında kolluk kuvvetleri yoğun bir mesai sarfetmişlerdir. Özellikle yükümlülerin Haydarpaşa Tren garında bir düzen içerisinde trenlere bindirilmesi, firarların önlenmesi, kargaşaya meydan verilmemesi için kolluk kuvvetleri yoğun çaba sarf etmiştir. Kolluk kuvvetleri ayrıca yükümlülerin Erzurum'a

⁴⁶⁵ **Son Posta**, 05 Eylül 1945.

⁴⁶⁶ Metinsoy, **a.g.e.** ,s.151.

⁴⁶⁷ Metinsoy, **a.g.e.** ,s.207.

⁴⁶⁸ D.Reşat Tesal, **Selanikten İstanbul'a Bir Ömrün Hikayesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, s.178.

oradan da Aşkale'ye güvenli bir şekilde ulaşımını temin etmek için teslim noktasına kadar tren içerisinde yükümlülere nezaret etmiştir.⁴⁶⁹

Kolluk kuvvetlerinin görevi bununla bitmemiş, yükümlülerin Aşkale'de kontrol altında tutulması, firarların, intiharların ve suiistimallerin önlenmesi için 24 saat kampta görev yapmıştır. Kolluk kuvvetlerinin özverili çabalarına karşın yükümlülere karşı sert davranıldığı ve dayak atıldığı iddia edilmiş, Aşkale için Nazi toplama kampı benzetmesi yapılmıştır.

Jandarma, işçi bulma güçlüğü çekilen sahalarda zorla işçi taşımak görevini de yerine getiriyordu. İşçiler işi yavaşlatma, iş bırakma, iş mükellefiyetlerinden kaçma, sık sık iş değiştirme ve iş yerinden mal aşırma gibi yollara başvurmakta bu da emniyet güçleriyle çatışmayı artırmaktaydı. Devlet işçi temininde zorluk çektiği zaman kolluk kuvvetleri marifetiyle köylüleri zorla çalıştırmak üzere bu ocaklara getirtmekteydi. Kolluk kuvvetleri madenlerde çalışacak işçileri, daha ziyade civar kaza ve köylerden toplayıp getiriyordu.

Savaşın ilk yıllarından itibaren firarların yaygın bir şekilde varlık gösterdiği anlaşılmaktadır.⁴⁷⁰ 1944 gibi geç bir tarihte madenlerdeki idare amirlerinin yazışmalarından firarların alınan bütün önlemlere rağmen devam ettiği ve bunun sonucunda ceza alan çok sayıda mükellef olduğunu görmek mümkündür. Hatta bazı mükelleflerin firar sürecinde jandarmayla silâhlı çatışmaya girdiği oluyordu. Örneğin, Hasan Doğru adında bir köylü, mükellefiyete tabi tutulduğu maden ocağından kaçtığı ve takip sırasında

⁴⁶⁹ 2 Haziran 1929 tarihli ve 1525 sayılı kanuna göre Türkiye'de oturan 18 yaşından (dahil) 60 yaşına (dahil) her erkek yol yapımında bedenlen ve bizzat çalışmak zorundaydı ve çalışmak istemeyenler bu yükümlülüklerinin karşılığında devlete para ödemek zorundaydı. Şose ve Köprüler kanununa göre, yollarda bedenlen çalışacak ameleli çalışma yerine götürmek yine jandarmaya verilmiş bir vazifeydi.Bkz.; Alyot, **a.g.e.** , s. 969. V.V.K. ile bu görev yine kolluk kuvvetlerine verilmiştir.

⁴⁷⁰ Erol Çatma, **Asker İşçiler**, İstanbul, Ceylan Yayıncılık, 1998, s.126.

jandarmaya silâhla karşı koyduğu için ceza olarak ocak hizmet taburuna sevk ediliyordu.⁴⁷¹ Ocak Hizmet Taburuna sevk edilenler hakkında döneme ait yazışma örnekleri aşağıda sunulmuştur.⁴⁷²

Yazışma Tarihi	Yazışma Konusu
15.07.1944	Hizmet Tb.na sevkinin ertelenemeyeceği hakkında Pençeciler Köyünden Hasan Turan.
28.07.1944	Tahkimata sevk edilen Mecit Birinci.
28.07.1945	Tahkimata sevk edilen Sabri Şapar.
05.08.1944	Hizmet Taburuna sevk edilen Mustafa Sarı.
08.09.1944	Tahkimata sevk edilen Bayram Çevik.
05.10.1944	Ocaktan firar ettiğinden hizmet taburuna sevk edildiniz. Kilimli'den Davut Öztürk.
05.10.1944	Tahkimata sevk edilen Ahmet Yıldırım.

Firar edenler arasında hizmet taburuna sevk edilenler asker statüsüyle ücretsiz olarak madenlerde çalışanlardı.⁴⁷³ Ereğli'nin dağ köylerinden birinde yaşayan Yaşar Şen adlı eski bir maden işçisi, ocaktaki anısını şöyle anlatır;

“1940'ta mükellefiyete göre ocağa girdim. Tırkacı'ydım. Kazılan kömürü “ayak”lardan tırkalarla oluklara çekerdik. Çalıştığımız ocakta hava pervanelerini elle çevirirlerdi. Bu yüzden içerisi çok sıcak olurdu. Hava da çok bulanık... Çıplak çalışırdık... Ocağa girişimden bir hafta sonra kaçtım. Çok bunalmıştım. Köye gidip saklandım. Aradan bir iki gün geçmeden jandarmalar geldi. Teslim oldum”⁴⁷⁴ Yaygın firarlar karşısında yetkililerin başvurduğu temel yöntem jandarma marifetiyle mükelleflerin yakalanarak geri getirtilmesiydi. Ancak o dönemin koşulları göz önüne alındığında jandarmanın her olaya müdahalesi son derece güç oluyordu. Öyle ki, Kadri Yersel'in belirttiğine göre, *“Kaçakları kovalamak, yakalamak ve iş yerine teslim etmek yeterli olmuyordu. Yine kaçıyorlardı. Normal jandarma*

⁴⁷¹ CHP Zonguldak İl İdare Kurulu'ndan Genel Sekreterliğe Gelen Dilek ve Şikayet Mektupları, 24.10.1945, BCA CHPK [490.1 / 491.1978.1]

⁴⁷² Çatma, a.g.e., s.133.

⁴⁷³ Çatma, a.g.e., s.133.

⁴⁷⁴ Sina Çıladır, **Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin Tarihi (1848-1940)**, Ankara, Yeraltı Maden İş Yayınları, 1977, s. 175.

*gücü yetmez oldu. Takviye edildi.*⁴⁷⁵ 1944 yılına gelindiğinde firarları önlemek üzere yeni bir kanun kabul edildi. 11 Ağustos 1944'te kabul edilen kanuna göre, işyerini terk etme suçu işleyenler ağır para ve hapis cezasına çarptırılıyorlardı. Artan cezalar hükümetin 1944'te iyice yaygınlaşan firar olaylarının önünü alamadığını gösteriyordu.⁴⁷⁶

İkinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere, Fransa ve Almanya arasında; siyasi, ekonomik, askeri alanlarda olduğu gibi kültürel ve ideolojik propaganda alanında da, Türkiye üzerinde bir rekabet ve egemenlik mücadelesi vardı. Bir yandan İngiliz ve Amerikalılar, diğer yandan Almanlar yayın organlarıyla, Türk halkı üzerinde kendi lehlerine bir hava yaratmak istiyor, bunun için büyük fedakârlıklardan kaçınmıyorlardı.⁴⁷⁷ Jandarma bilhassa kırsal kesimi bu tür propagandalara karşı halkı korumak maksadıyla onları sürekli olarak aydınlatıyordu.⁴⁷⁸ Aynı şekilde İkinci Dünya Savaşının karakteristiklerinden olan hava indirme ve paraşüt birliklerine karşı en etkili birlik Jandarma idi. Çünkü yurt sathına yayılmış olan olan jandarmalar bu tür bir saldırıda ilk müdahale edecek ve ordumuza zaman kazandırabilecekti.⁴⁷⁹ Sık sık yapılan düşman paraşütçülerine ve kıt'a indirmelerine karşı tabikatlarda hedef kıt'ası görevini yüklenmekte hem halka moral aşılama hem de eğitim yapmaktaydılar.⁴⁸⁰

Şunu unutmamak lazımdır ki; 1939 yılına kadar devlet; (26) sınıfı silâhaltına davet ediyordu. Hâlbuki bundan sonra harp kaynakları ile

⁴⁷⁵ Kadri Yersel, **Madencilikte Bir Ömür; Anılar, Görüşler**, İstanbul, Yurt Madenciliği Geliştirme Vakfı ve Maden Mühendisleri Odası Ortak Yayını, 1989, s.21.

⁴⁷⁶ Metinsoy, **a.g.e.**, s.207.

⁴⁷⁷ Metin Toker, **a.g.e.**, s. 22.

⁴⁷⁸ Refik Günsev; "Menfi Propagandalara Karşı Halkı Tenvir ve İrşadda Jandarmanın Rolü ve V.J.A. ve Mst.Tb., Mülhak Tb.,Bl., Tk. ve Karakol K.larına Düşen Vazifelerle Halkı İkna Hususunda Karakterin Rolü", **Jandarma Mecmuası**, S.67, Yıl;18, 01 Nisan 1942, ss.7-16.

⁴⁷⁹ Nurettin Hünel "Paraşütçüler, Paraşütçü Kıt'aları ve Havadan İndirilen Birliklerle Bunlarla Yapılan Düşman Taarruzlarına Karşı Yurt Müdaafasında Jandarma", **Jandarma Mecmuası**, S.67, Yıl;18, 01 Nisan 1942, ss.27-49.

⁴⁸⁰ **Jandarma Mecmuası**, S.62/63, Yıl;17, 01.II. Kanunievvel-01 Nisan 1942, ss.171-172.

beraber memleket dâhilindeki pasif korunma ve paraşütçülerle, Milli Müdaafa Mükellefiyeti Kanununun tahmil ettiği harp işleri ve vazifeleri için ayrıca daha (19) sınıfı da (kadın, erkek, çocuk) seferber etmiştir. Toplam (45) sınıf etmektedir ve bu büyük bir kaynaşma ve harekettir. Aynı zamanda bu tedbir yeni ve tecrübe geçirmemiş bir devirdir. Bu muazzam tedbir ve hareketin icra vasıtasıda sadece Jandarmadır.⁴⁸¹

3. Pasif Korunma Tedbirleri ve Basına Yansımaları

Falih Rıfkı Atay “Milli Müdafaa Komitesinin Tahrip Planı” adlı makalesinde Türkiye’ye yaklaşan savaşın getirdiği alınması gereken tedbir kapsamında Avrupa’dan örnekler vererek şöyle diyordu. *“Şimdiye kadar bütün işgal olunan memleketlerin birçoğunda galip ordular bir hayli giyecek yiyecek, içecek fırsatı bulmuşlardır. Her tarafta işlemeye hazır fabrikaları, silah ve mühimmat depoları, benzin tankları, her türlü nakil vasıtaları, tersaneler ve sair tesisat Almanya’nın eline geçti. İsteyerek taahrip pek az vuku buldu...İhtimal bütün Genelkurmaylar düşmanın istifade edeceği herşeyi tahrip etmek kararında idiler. Fakat bir ordu son mukavemet dakikasına kadar memleketin her türlü cihazlarını işler bir halde bulundurmaya muhtaçtır; bu dakikadan sonra ise esaslı bir tahrip için vakit ve fırsat kalmayabilir. Belçika ve Fransa’da bazan esaslı köprülerin bile atılamamış olduğunu biliyoruz”*⁴⁸² diyerek konunun önemine vurgu yapmaktadır. Sovyetler Birliğinin bu durumuna işaret eden F.R.Atay Türkiye’nde benzer tedbirleri alması gerektiğini söylemektedir.

Aslında Türkiye benzer tedbirleri almaktaydı ancak bu halkı ürkütmeden yapılmaya çalışılıyordu. Bu konuda gerek hükümet gerekse genelkurmay gereken özeni göstermekteydi. Milli şefin başkanlığında

⁴⁸¹ Nurettin Hünelp “Jandarmanın İlk Teşkilinden Bugüne Kadar Muhtelif Bakımdan Geçirdiği Safahatı Kısaca Tetkik ve Mütalaa”, **Jandarma Mecmuası**, S.62/63, Yıl;17, 01.II.Kanunievvel-01 Nisan 1942, ss.23-51.

⁴⁸² **Ulus** (5 Kasım 1941)

genelkurmay Başkanlığında katılımıyla “Yüksek Müdafaa Meclisi toplanıyor ve memleketin müdafaa işlerini tetkik ve mütalaa ediyorlardı.”⁴⁸³ Üç gün süren toplantı sonucu gazete manşetlerine şu cümlelerle yansyordu; “Yüksek müdafaa meclisi dün mesaisini bitirdi. Müdafaa hazırlıklarımız memnuniyeti mucibdir.”⁴⁸⁴ Alınan kararlar neticesinde komutanlar, inceleme gezisi adı altında Korgeneral Rasim Aktuğ refakatinde Akhisar’a gelen heyet Manisa’ya hareket etmişti.⁴⁸⁵ Hava Müdaafa Komutanı da yurtiçindeki kritik bölgelerde tetkiklerde bulunuyordu.⁴⁸⁶ Hükümet ise sığınak nizamnamesini yürürlüğe koyarken⁴⁸⁷, öbür taraftan Milli Korunma Kanunu’nun görüşmelerine mecliste başlıyordu⁴⁸⁸. Milli korunma kanunu tatbiki için hazırlıklara hız verildi. Bilhassa bundan sanayici memnundu.⁴⁸⁹ Pasif Korunma Teşkilâtında hizmet verilecek şahıslara mahsus bedeni kabiliyet talimatnamesi Millî Müdafaa ve Sıhhiye Vekaletleri tarafından müştereken hazırlandı. Pasif korunma mükellefiyetine tabi tutulacak her şahsın kullanılacağı yer imkân nispetinde meslek ve sanatına, bedeni kabiliyetine, erkek veya kadın olduğuna, yaşına uygun olacaktı⁴⁹⁰. Büyük bir çalışma başlatıldı. Mahallelere 110 yangın tulumbası tevzi edildi. Derhal 3000 kişi staja alındı. 36 saatlik staj sonunda 3000 kişilik ikinci gurup staja başlayacaktı. 3 uçak ile tatbikat yapılacak ve uzaklardan tespit edilerek şehre geldiğini bildireceklerdi⁴⁹¹. Valiler ve belediye başkanları şehirlerinde sığınak olacak yerleri tesbit ediyor ve tatbikat yaptırıyorlardı.⁴⁹² Numune sığınaklar halkın görebileceği yerlerde derinliği 2m., uzunluğu 7m. Olacak şekilde yaptırılıyordu. Ev ve apartmanlara dağıtılan beyannamelerde evlerin bahçelerinde sığınak yapılması, apartmanlarda birer odanın sığınak ittihazı istenilmişti. Bunların yapılıp

⁴⁸³ Cumhuriyet (18 Aralık 1939)

⁴⁸⁴ Cumhuriyet (12 Mart 1940)

⁴⁸⁵ Cumhuriyet (8 Mart 1940)

⁴⁸⁶ Cumhuriyet (25 Şubat 1940)

⁴⁸⁷ Cumhuriyet (29 Ocak 1940)

⁴⁸⁸ Cumhuriyet (17 Ocak 1940)

⁴⁸⁹ Cumhuriyet (23 Şubat 1940)

⁴⁹⁰ Cumhuriyet (14 Şubat 1940)

⁴⁹¹ Cumhuriyet (20 Mart 1940)

⁴⁹² Cumhuriyet (23 Mart 1940)

yapılmadıkları umumi bir teftişe tabi tutulacaktır. Bundan başka bahçeleri bulunmayan ev sahiplerinden bir ikisi bir araya gelerek civarlarındaki bir arsada veya hükümete aid bir arazide sığınak siperleri kazacaklardır. Bu hususta kendilerine müsaade edilecekti.⁴⁹³

General Kazım Dirik, Gelibolu'dan dönerken 23 Nisan vesilesiyle yollardaki köylere uğruyor ve halkı ürkütmeden onlara nutuklar atarak güven veriyordu⁴⁹⁴. Muhtemel harbe hazırlık yapan sadece ordu değildi, "Reisi Cumhur" Milli Şef de Trakya'da ordu ve halkla temas etmektedir.⁴⁹⁵ Pasif korunma tedbirleri alınmaya ve bu konuda halkın bilinçlenmesine gayret gösteriliyordu. Jandarma Genel Komutanı, Emniyet İşleri umum Müdürü, 1'inci ve 4'üncü Umumi Müfettişleri ile Ankara, İstanbul, İzmir, Hatay, Bursa, Kars, Konya, Manisa, Samsun, Giresun ve Çankırı vali ve belediye başkanlarının katılımıyla emniyet komisyonu sık sık toplanıyor⁴⁹⁶ ve yapılan işler ile alınması gereken diğer tedbirler hakkında kararlar alıyorlardı. Pasif müdafaa işi sıkı takip ediliyordu. Bu nedenle ilk dava⁴⁹⁷ pasif müdafaa kanununa muhalefet eden bir işçi karşı açıldı. İddiaya göre kendisi pasif korunma teşkilatında vazife almak üzere İstinye İtfaiye Grubuna yazılmış fakat talimlerine iştirak etmemişti.

Kayseri'de hava taarruzlarına karşı Pasif Korunma Teknikleri üzerine tatbikat ve Konya'da pasif korunma ekiplerinin talimi yapılıyordu.⁴⁹⁸ Zaman zaman alınan tüm tedbirler gözden geçiriliyordu⁴⁹⁹ Bütün bunlar olurken heyecan uyandıran bir olay meydana gelmişti. Üç yabancı tayyare gece, Milas'a taarruz ederek 15 bomba attı. Tayyareler şehri makineli tüfek ateşine de tuttular. Bazı evler yıkıldı, 2 ölü, 1 yaralı

⁴⁹³ Cumhuriyet (19 Nisan 1940)

⁴⁹⁴ Cumhuriyet (27 Nisan 1940)

⁴⁹⁵ Cumhuriyet (8 Haziran 1940)

⁴⁹⁶ Ulus (5 Mayıs 1942)

⁴⁹⁷ Cumhuriyet (22 Nisan 1940)

⁴⁹⁸ Cumhuriyet (19 Haziran 1940)

⁴⁹⁹ Cumhuriyet (06 Ocak 1942)

vardı.⁵⁰⁰ Bu olay pasif korunma tedbirlerinin önemini bir kez daha ortaya koymuştu. Yapılan tahkikat sonucu İngiliz uçaklarının yanlışlıkla bombaladığı ortaya çıkmıştı.

Bir yandan bunlar olurken bir yandan da yetersiz alt yapısı olan ve tehdidin en büyüğüne maruz kalacak olan İstanbul'da belediye başkanı Lütfi Kırdar, "Mümkün olsa pasif korunma tedbiri olarak İstanbulda ilk yapılacak iş, ahşap mahalleleri ortadan kaldırmaktır"⁵⁰¹ demektedir. Nadir Nadi "Hem Korunma Hem İmar Faaliyeti" baş makalesinde İstanbul Belediye Başkanının bu çalışmasını şöyle övmektedir.⁵⁰² Cumhuriyetin çünkü sayısında, «*Bir mesele*» başlığı altında, hakikaten mühim bir meseleye temas ediliyordu diyerek başladığı makalesinde şu soruyu sormaktadır; *İstanbul gibi, çok nüfuslu bir şehri hava hücumlarına karşı koruyacak tedbirleri şimdiden almak, sığınaklar yaptırarak halkın hayatını emniyet altında bulundurmak, imar işlerinden daha üstün tutulması icab eden bir vazife sayılmaz mı?* Düşman tayyarelerinin doğrudan doğruya hedef tutacağı yapılar (fabrika, depo, gar, resmî müesseseler, ve saire..) ile halkın kesif miktarda bulunduğu merkezî yerlerin (Tiyatrolar, sinemalar, büyük caddeler, ve saire..) hedef olacağı varsayımından hareketle pasif şehir müdafaası, hava hücumu anlarında her şeyden evvel, halkın sokakları ve meydanları boşaltarak, binaların alt katında gizlenebilmesi imkânlarını hazırlamağa çalışmaktadır" diyerek soruya şu cevabı vermektedir; "hem korunma hem de imar faaliyetleri birlikte yürümelidir".

Pasif korunma tecrübeleri yurdun her yanında devam etmektedir. İzmir'de yapılan tecrübelerde on üç tayyarenin Urla üzerinden geldikleri görülmüş ve derhal alarm verilmiştir. Halk sükûnet ve süratle sığınaklara

⁵⁰⁰ Cumhuriyet (17 Mart 1942)

⁵⁰¹ Cumhuriyet (6 Mart 1940)

⁵⁰² Cumhuriyet (7 Mart 1940)

çekilmişlerdir. Tayyareler dört gruba ayrılmışlar ve muhtelif semtlere bombalar atmışlardır.⁵⁰³ Bu arada başlıca şehirlerimizin pasif müdafaası hakkında rapor vermek üzere memleketimize davet edilmiş olan Amiral Muren, Ankara'da yapılan pasif müdafa tecrübelerini gözden geçirmekteydi. Amiral Muren, Ankara şehrinin pasif müdafaası hususundaki tetkiklerini bitirdikten sonra İzmir'e hareket edecek, orada bir hafta çalışacak, müteakiben İstanbul'a gidecekti.⁵⁰⁴

Konuya hükümetin verdiği önem dolayısıyla Başvekil Dr. Refik Saydam, Amiral Mouren'i İzmir'e hareketinden evvel bir daha kabul edecektir. Çalışmalarını tamamlayan Pasif korunma mütehassısı Kontramiral Mouren, Türkiye'yi terketmeden evvel verdiği beyanatta; *"Türkiye'de pasif korunmayı hazırlamak vazifesiyle mükellef olan otoritelerin işlerini mükemmelen bildiklerini ve hararetle çalıştıklarını müşahade ettim. Bununla beraber bu korunma tedbirleri kendisi için ittihaz olunan halk zümresinin kendisine düşen vazifeyi ve esaslı prensipleri bilmesi ve lüzumlu teşkilâtın meydana getirilmesi kadar emrolunan tedbir ve çarelerin de tatbiki için vazifedar makamlara yardım etmesi lâzım geldiğini işaret edeceğim. Müessir bir pasif korunma için İcap eden muhtelif ve müteaddit ihtiyaçlara; cevap vermek için filhakika büyük bir elbirliği lâzımdır. Sığınakların yapılması ve yangın bombalarının tesirlerine karşı yardım ekiplerinin yetiştirilmesi gibi hususlarda meselâ halkın yardımı ve mevzuubahis meseleyi iyice takdir etmiş olması, esasen en evvelâ kendisinin istifade edeceği büyük hizmetler görecektir. Bir bombardımanda sığınağa girmek, asla sokakta kalmamak, evlerdeki ışıkları maskelemek emredilmişse ticarî ve umumî tenviratı azaltmak ve saire gibi tedbirlerin zamanı gelince tamamıyla yerine getirilmesi lâzımdır. Bu tedbirler en basit emniyet tedbirleridir."*⁵⁰⁵ demektedir.

⁵⁰³ Cumhuriyet (22 Mart 1940)

⁵⁰⁴ Cumhuriyet (22 Mart 1940)

⁵⁰⁵ Cumhuriyet (15 Nisan 1940)

1944 yılına gelindiğinde hala deneme tecrübelerine devam ediliyor ve halkın bu konuda kazanmış olduğu melekelerinin kaybolmasına müsaade edilmiyordu. Yapılacak denemelerden önce halk basın yoluyla ikaz ediliyor ve ne yapmaları gerektiği hatırlatılıyordu. Artık günü bildirilmiyor aniden yapılarak gerçeğe en yakın ortamın yaratılmasına çalışılıyordu. Alarm esnasında halkın riayet etmek mecburiyetinde olduğu hususlara dair Ankara Valiliğinin tebliğinde, halkın havaya karşı korunma kanun ve nizamnamesindeki esaslara göre lüzumlu tedbirleri almaları, deneme gece yapıldığı takdirde; Şehir dâhilindeki bütün ışıklar harice sızmayacak şekilde maskeleneceği veya tamamen söndürüleceği, binaların dahilî ışıkları dışarıya aksettirilmemek ve havaya karşı maskelenmek şartıyla yakılabileceği, nakil vasıtalarının lâmbalarını maskelemek suretiyle yakabilecekler ve alarm işaretiyle bulundukları yerde yolların kenarına çekilerek alarm sonunu bekliyecekleri, alarm esnasında polisin ve alâkalıların verecekleri emirlere riayet edilmesi bildirilmekteydi.⁵⁰⁶ İstanbul'da yapılacak olan denemenin ise saati bildirilmemektedir. 30 dakika süren tatbikat sonucunda ışıklarını iyice karartmıyanlar ceza görecektlerdi.

Savaş yılları boyunca ciddiyeyle uygulanan ve titizlikle takip edilen pasif korunma tedbirleri basında hak ettiği gerçek değerini bulmuş halk tarafından da hassasiyetle uygulanmıştır.

4. Basının İç Güvenliğe Yönelik Yayın Politikası ve Sansür

İkinci Dünya Savaşı ile ilgili yapılan çalışmalarda, Türkiye'deki yönetimin basın üzerindeki sıkı bir denetimi olduğu,⁵⁰⁷ iktidarın basını istediği şekilde yönlendirdiği, politikada vermek istediği mesajları basın

⁵⁰⁶ **Ulus** (13 Mayıs 1944)

⁵⁰⁷ Cemil Koçak, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını", **Tarih ve Toplum**, Cilt; VI, Sayı; 35 (Kasım 1986), s. 29.

aracılığı ile verdiği ve hükümetin istediklerini yazdığı⁵⁰⁸ konusunda genel bir görüş birliği vardır.

Bunun temel sebebine ait ipuçlarını dönemin önde gelen gazetecisi Yunus Nadi'nin şu satırlarında yakalamak mümkündür; "Matbuattan hükümetlerinin elinde olan totaliter devletlerden bahsetmiyoruz, liberal demokrasi memleketlerinde dahi harici siyasette esas itibari ile hükümeti takib, teyif ve takviye etmek bir nevi içtimai irfan vazifesi, hatta faziletidir. (...) Bu işin hürriyetle ve hürriyetsizlikle alakası yoktur. Mesele vatanın ve milletin en yüksek menfaatlerinde gidilecek yolun şuurla takdirinden ibarettir."⁵⁰⁹

Bu dönemde iktidarın basını yönlendirme ve gazete kapatma yetkisini sağlayan en büyük dayanak 1931 tarihinde kabul edilen 1881 sayılı Basın Kanunu'nun 50. maddesi idi. Bu maddede yer alan; "Memleketin umumi siyasetine dokunacak neşriyattan dolayı, icra Vekilleri Heyeti karan ile, gazete veya mecmualar, muvakkaten tatil olunabilir. (...) Bu suretle kapatılan bir gazetenin mesulleri, tatil müddetince, başka bir isimle gazete çıkaramaz"⁵¹⁰ hükmü, hükümete gazete kapatma yetkisini vermekteydi. Bu kanuna göre Hükümet yeni bir yayına izin verip vermemekte ne kadar serbestse, görüşlerine ve üslubüne katılmadığı bir yayını istediği anda ve istediği sürece kapatmakta da o denli serbestti. Kaldırılan 1913 tarihli eski Basın yasası yalnızca "devletin genel politikalarına karşı yayın yapan" gazetelerin basit bir hükümet kararıyla

⁵⁰⁸ Mete Tuncay, "Tek-Parti Döneminde Basın", **Tarih ve Toplum**, Cilt; VII, Sayı; 37 (Ocak 1987),

⁵⁰⁹ **Cumhuriyet** (15 Şubat 1939).

⁵¹⁰ Refik Korkud, **MM Mücadele, Cumhuriyet, İnönü Devri ve Matbuat**, Ankara, Güzel İstanbul Matbaası, 1959, s. 20 ; Koçak, **"İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını"**, s. 29. 25 Temmuz 1931 tarih ve 1881 sayılı Matbuat Kanunu'nun 3812 sayılı kanunla değişik 30. Maddesi şöyle idi; "Milli hisleri inciten veya bu maksatla milli tarihi yanlış gösteren yazılan neşredenler, 50 Lira'dan 500 Lira'ya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar." Bkz.; Koçak, **Türkiye'de Milli Şef Dönemi**, ss. 51 -52.

kapatılabileceğini hükme bağlamıştı. Böylece, bu gazetelerin editörleri ya da sahipleri bu süre içinde başka bir adla yeni bir gazete kurabiliyorlardı. Bu yeni yasayla birlikte bu hak da geri alınmıştı.⁵¹¹ Ayrıca Matbuat Kanunu'nda, 27 Haziran 1938 tarihinde yapılan kısmi bir değişiklikle, basın üzerindeki denetim sıkılaştırılıyordu. Buna göre gazete ve dergi çıkarmak için, o yerin en büyük mülki amirinden ruhsatname alınması zorunlu hale getirilmiştir.⁵¹²

Bu dönem basınla ilgili bir diğer gelişme ise basının yönlendirilmesinde önemli bir rol oynayan Matbuat Umum Müdürlüğü'nün, 1940 Mayıs'ında Dâhiliye Vekâletinden alınıp Başvekâlete bağlanması olmuştur. Matbuat Umum Müdürlüğü gazetelere sık sık bildiriler, emirler göndermekte, bir haberin yayımlanıp yayımlanmaması kadar, içeriği ve hatta haberin uzunluğu, puntoların büyüklüğünü bile denetlemektedir.⁵¹³ Matbuat Umum Müdürlüğü'nün yanısıra 1940'tan itibaren İstanbul'un da içinde bulunduğu altı ilde ilan edilen Sıkıyönetim de yayınları kapatma yetkisine sahip olduğundan basının kontrolünü sağlayan bir başka denetim mekanizmasını oluşturmaktaydı.

Basın üzerindeki denetim araçlarından bir diğeri ekonomik baskılardı. Gazete kâğıdının ithal edilmesi ve savaşta ithalat zorluklarıyla karşılaşılması, gazeteler üzerinde olumsuz etki yapıyordu. Kâğıt tüketiminin sınırlandırılması, birçok gazetenin dört sayfaya kadar inmesine neden olmuştu.

Böylece savaş yılları boyunca basın üzerindeki denetimi eline alan ve gazeteleri istediği gibi yönlendirebileceği bir mekanizmaya sahip

⁵¹¹ Bülent Tanör, **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul, Der Yayınları, 1995, s. 264.

⁵¹² Koçak, "**İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını**", s. 29.

⁵¹³ Hıfzı Topuz - Hüsamettin Unsal, **Cumhuriyetin Beş Dönemeci**, İzmir, Sergi Yayınevi, 1984, s. 95.

olan Hükümet, gazetelere tebliğler gönderiyor, yazımlamasını değil yazılmasını istediği haberleri de bildiriyordu.⁵¹⁴ Zaman zaman "hangi haberin kaçınıcı sayfada kaç sütunun üzerine hangi puntolu harflerle gösterilmesi gerektiğinden, hava durumunun yazılmaması emrine kadar" gazetelere müdahale edilmiştir.⁵¹⁵ O yılların sansür tebliğlerinden bazı örnekler aşağıdadır;

* Nihal Atsız ve Sabahattin Ali davası hakkında kommanter yapılmamasını, makale yazımlamasını, mahkeme safhalarına ait haberlere son verilmesini rica eder, müteakip mahkemelere ait ayrıca iş'aratta bulunulacağını arzederim. —Basın Yayın Umum Müdürü. (24 Nisan 1944).

* Bugün Macarlarla aramızda imza edilen ticaret anlaşmasının gazetelerde akis bulması arzu edilmemektedir. Eğer yabancı radyolar tarafından bu mevzua ait neşriyat yapılırsa mehzaz göstermek ve üzerinde katiyen kommanter yapılmamak şartıyla yalnız haber olarak iltibas etmekte mahzur yoktur.—Basın Yayın Umum Müdürlüğü, İzzettin. (3 Mayıs 1944)

* Bugün öğleyin Londra Radyosu gizli silâhlarla mücehhez fakat ticaret eşyasıyüklü olan Alman ticaret gemilerinin Boğaz'dan geçerek Karadeniz'e geçtiklerini haber vermektedir. Bu hususta evvelce verilen direktifleri tekrarlar, yazımlamasını rica ederim. —İzzettin İşbay. (5 Haziran 1944)."⁵¹⁶

Savaşın gidişatına göre izlenen politikalardaki değişiklik ve hükümetin tavrının sertleşmesi, basın üzerindeki polis denetiminde kendini göstermektedir. Bu dönemde basın üzerindeki sıkı denetim ve

⁵¹⁴ Öymen, **a.g.e.** , s. 269.

⁵¹⁵ Metin Toker, **a.g.e.** , s. 24.

⁵¹⁶ Alpay Kabacalı, "Türkiye'de Basın Sansürü", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt IV, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 964.

basın organlarına verilen kapatma cezaları iki yönden güvenlik güçlerini ilgilendiriyordu. Birincisi, güvenlik birimlerinin Hükümetin denetiminde verilen kapatma ve toplatma cezalarının uygulanmasında, konulan yasakların gazetelere iletilmesinde oynadığı önemli roldü. Savaş yıllarında, Vatan Gazetesinin 5 kez, 5 ay 9 gün; Tan gazetesinin 7 kez, 2 ay 13 gün (12 Ağustos 1944 tarihinden itibaren süresiz olarak kapatıldı) Tasviri Efkâr gazetesinin 8 kez, 3 ay; Akbaba Dergisinin 4 kez, 47 gün ve diğer basın organlarının da daha az sürelerde Hükümet veya Sıkıyönetim Komutanlığınca kapatıldığı⁵¹⁷ göz önüne alındığında güvenlik güçlerine ne kadar iş düştüğü daha kolay anlaşılabilir.

Metin Toker'in "ben 1943'te Cumhuriyet gazetesinde çalışıyordum. Yazı işleri Müdür Yardımcısı Ahmed İhsan -İhsan Ağabey- idi. Onun arkasındaki dolapta, bir dosya kilitli dururdu. Dosya, yasak kararlarının dosyasıydı. Gün geçmezdi ki, Birinci Şube'den bir memur gelip yeni bir yasak kararını getirmesin ve dosyayı şişirmesin."⁵¹⁸ şeklindeki sözleri basın üzerindeki sıkı denetimi ve polisin bu konudaki yoğun mesaisini yansıtmaları açısından anlamlıdır. Yayın hayatına müdahale ve sınırlandırmaların polise bakan ikinci yönü ise, doğrudan veya dolaylı olarak iç güvenlik ve asayişle ilgili olayların basında çok kısıtlı olarak yer alması ya da hiç yer alamaması idi.

Bu dönemde basın, iç ve dış politika konularında ancak belirli sınırlar içinde yazı yazabiliyor, haber verebiliyordu. Gazetelerin başyazıları savaş nedeniyle genellikle dış politika konularıyla ilgiliydi. Ancak bu yazılar hükümetin saptadığı dış politika çizgisi içinde kalmaktaydı. Basında savaşla ilgili haberler, kamuoyunda panik

⁵¹⁷ Koçak, *Türkiye'de MM Şef Dönemi*, ss. 138-139.

⁵¹⁸ Metin Toker, *a.g.e.*, s. 24.

yaratmamak için, Matbuat Umum Müdürlüğü'nün emriyle ancak tek sütun olarak yazılabiliyordu.

İç politika sorunları ise özellikle kamu güvenliğiyle ilgili sorunlar ve asayişe yönelik olaylar, basında hiç yer bulamazdı; sadece resmi hükümet, parti tebliğleri ve açıklamaları ile yetinilmek zorundaydı. İstisnai türden yorumlar ise, ancak son derece üstü kapalı olarak yapılmak zorundaydı, ancak bu bile, bir hayli cesaret işiydi.⁵¹⁹ Savunma tedbirlerini yerinde denetlemek maksadıyla generaller sık sık teftişe gidiyorlardı. Bu haberler önemsiz veya sıradan bir geziymiş gibi yansıtılıyordu.⁵²⁰ Bu arada “Reisi Cumhur” Milli Şef Trakya’da ordu ve halkla temas etmektedir. Trakya’da mutad olan normal seyahatlerinden birini yapmaktadır. Halk ve ordu ile temas arzusuna ibtida eden bu seyahatin siyasi hadiselerle alakası yoktur”. Mutad sıradan bir gezi gibi gösterilen bu gezilerin basına yansması bir heyecan yaratarak halkı ürkütmemek üzerine kuruludur.⁵²¹ Buna karşılık pasif korunma tedbirlerine yönelik haberlere hemen hergün rastlanılmakta ve halk bu konuda bilinçlendirilmektedir.⁵²²

Diğer yandan, basında intihar haberlerinin yayınlanması resmen yasaktı. Bu dönemdeki basın koleksiyonları gerçekte intihar edenlerin, birbiri ardına son derece garip ve ilginç biçimde nasıl kaza ile öldüklerine ilişkin haberler ile doludur.⁵²³ Ancak özellikle savaşın sonuna doğru Türk basınında eleştiri yükü hayli sert yazı ve yorumlara rastlamak mümkündür. Bu eleştiriler iç ve dış politika konularından daha çok, enflasyon, ihtikâr,

⁵¹⁹ Koçak, "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını", s. 30.

⁵²⁰ **Cumhuriyet**-“**Akhisar’a Giden Generallerimiz**” (Akhisar A.A.) (18 Aralık 1939), sf.3, (25 Şubat 1940)- “**Hava Müdafaa Komutanının Tetkikleri**”, 26 Nisan 1940- “**General Kazım DİRİK’in Tetkikleri**” Sf.3, “**Gelibolu’dan dönen Kazım Dirik 23 Nisan vesilesiyle yollardaki köylere uğruyor.**” Sf.3.

⁵²¹ **Cumhuriyet** (08 Haziran 1940), sf. 1.

⁵²² **Cumhuriyet** (29 Ocak 1940), (6 Şubat 1940), (14 Şubat 1940), (20 Mart 1940), (15 Nisan 1940), (19 Nisan 1940), (19 Haziran 1940), (06 Ocak 1942) (27 Haziran 1942).

⁵²³ Koçak, **a.g.m.**, s. 30.

karaborsa ve stokçuluk gibi, ekonomik ve sosyal sorunlar üzerinde yoğunlaşmıştır.⁵²⁴

Yönetimin basın üzerinde asayiş olaylarıyla ilintili olarak uyguladığı sıkı denetimin en göze çarpan örneklerinden birisi 11 Mart 1941 tarihinde Pera Palas Oteline konulan bombanın patlamasıyla ilgili haberin yayınlanması olmuştur. Bu olayla ilgili Sıkıyönetim Komutanlığı Emniyet Müdürlüğü aracılığıyla gazetelere sansür tebligatı göndererek; "Mart ayının 11. Günü saat 21.35'te Beyoğlu'nda Tepebaşı'nda kâin Pera Palas Otel'i'nde vukua gelen infilak... büyük puntolu harflerle yazılmayacak ve alelade vekayi sütununda dercedilecektir. Verilen izahat haricinde tafsilat verilmesi, müddeiumumîlik makamınca tasvip edilmemektedir. Hilafına hareket edenler hakkında kanuni takibat yapılacaktır. Emniyet Nöbetçi Müdürü Faik Ayrak (11 Mart 1941)"⁵²⁵ talimatını vermiştir. Ancak Sıkıyönetim Komutanlığı'nın "infilak hadisesi büyütülmeyecek, sadece olayın vuku bulduğunu belirtmekle yetinilecek; ölü ve yaralıların fotoğrafları verilmeyecek" talimatının aksine davranan Ulus ve Cumhuriyet haricindeki tüm gazeteler iki gün süreyle kapatılmıştır.⁵²⁶

Yönetimin sansür uygulaması sadece yazılı basınla sınırlı değildi. 2559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu (PVSK)'nın 6. maddesi polise film kontrol yetkisi vermektedir. Buna göre polis; "A- Hariçten gelen filmlerin gösterilmesi, B- Dâhilde yapılacak filmlerin senaryolarının tatbiki ve çekilmesi hakkında alakalı makamlarla birlikte ve nizamnamesine göre hareket"⁵²⁷ etmekle görevlidir.

⁵²⁴ Koçak, *Türkiye'de MM Şef Dönemi*, s. 449.

⁵²⁵ Kabacalı, *a.g.m.*, s. 964.

⁵²⁶ *Cumhuriyet* (13 Mart 1941).

⁵²⁷ Hayri Osman İRDELP, "Polisin Selahiyetlerinden; Film Kontrolü", *Polis Dergisi*, Yıl; 30, Sayı; 334 (Eylül 1943), s. 22.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Hükümet tarafından basın üzerindeki bu sıkı denetim zaman zaman sansür uygulaması olarak nitelendirilerek yönetime eleştiri getirilmektedir. Ancak dönemin koşulları içerisinde değerlendirildiğinde, yönetimin bütün yoğunluğunu gelişen savaş şartlarına ve ordunun hazır edilmesine yoğunlaştırmasından dolayı, ülke içerisinde meydana gelebilecek bir huzursuzluğa, iç güvenlik aksamasına müsamaha göstermemesini fazla yadırgamamak gerekir. Dolayısıyla halkı paniğe sevketmemek, moralleri bozmamak, birlik ve beraberliği sağlamak adına, yaşanan polisiye olayların basına yansımaması yönündeki çabalarını, yine o dönemin şartları içerisinde değerlendirmek gerekir.

C. II. DÜNYA SAVAŞI VE GÖÇ

1. Göç Olgusu ve Türkiye'de Göç Hareketleri

Göç olgusu, temelinde sosyal bir hareket olmasına karşın, ekonomik yaşamdan kültüre kadar hayatın her yönünü etkileyen temel bir değişim aracıdır. İnsanların, doğdukları yerden başka yerlere geçici ya da sürekli olmak üzere taşınmasına göç denir. Ülke içerisinde, nüfusun yer değiştirmesine ise iç göç denir.

Ülkemizdeki nüfus artışı, sayım dönemlerine göre farklılıklar göstermektedir. En düşük nüfus artışı 1940-1945 döneminde yaşanmıştır ve bu dönemde nüfus artış hızı ‰ 8 civarında olmuştur. Bu düşüşün nedenini, bu dönemin II. Dünya Savaşı yıllarına rastlamasıyla açıklayabiliriz. Yurdumuz bu savaşa girmemiştir. Ancak bir saldırı olasılığına karşı erkek nüfusun pek çoğu silâh altına alınmış, bu durum evlenmeleri azaltmış, dolayısıyla doğum olayını yavaşlatmıştır. Ayrıca sağlık ve beslenme koşullarındaki bozulmaya paralel olarak ölümlerin artması da nüfusumuzdaki artış hızını azaltmıştır.

Avrupa'yı kasıp kavuran savaş sonucu silâh altına alınan binlerce genç nüfusun yokluğu bu durumda zaten tarımda makineleşmemiş olan çiftçiyi, şehirlerde kalan yaşlılar ile kadın ve çocukları geçim sıkıntısına sokmuş, yaklaşan ve Türkiye'ye sığmaması muhtemel savaşın açığa çıkardığı güvenlik endişesinin de eklenmesi sonucu imkânı olanların göç etmesine sebebiyet vermiştir.

Köy, ilçe, belde vb. küçük kırsal yerleşimlerden ya idari olarak bağlı olduğu şehirlere ya da gelişmiş sanayi bölgelerine ve illere doğru olan göç hareketi, Türkiye'nin temel göç tipidir. Ülkemizde görülen göçleri belli kriterlere göre tasnif edebiliriz. Öncelikli olarak göçün yönü olarak bir ayırım yapıldığında kırsal alanlardan şehirlere doğru, şehirlerden şehirlere doğru, iç bölgelerden sahillere doğru ve şehirlerden kırsal alanlara doğru olarak sınıflandırabiliriz.⁵²⁸ Bu sınıflandırmanın içinde en büyük yüzdeyi ülkemizin hâkim göç tipi olan kırsal alanlardan şehirlere olan içgöç oluşturmuştur. 1960'lı yıllardan itibaren ise ülkemiz yabancı ülkelere yönelik göçler ile de tanışmıştır. Ülkemizde Yoğun olarak görülen göçleri Mevsimlik Göçler, İç ve Dış Göç, Yasadışı Göçler ve Beyin Göçü, şeklinde sınıflandırabiliriz.

2. Türk Tarihindeki Göçler

a.Genel

Türk tarihindeki göçleri Cumhuriyetin ilanından önceki göçler ve Cumhuriyetin ilanından sonraki göçler olarak ikiye ayırabiliriz. Cumhuriyet Türkiye'sinden önceki göç hareketleri Eski Türk Devletlerinde, Anadolu Türk Devletlerinde ve Osmanlı Devletinde olan göçler şeklinde üçlü bir ayrıma tabi tutulabilir.

Balkanlardan Anadolu'ya yönelik dış göçler iç göçlerinde hazırlayıcısı olmuştur⁵²⁹. Edirne'nin düşmesi sonucu önünde hiçbir engel olmadan Çatalca, Yeşilköy'e kadar düşman ordularının dayanması,

⁵²⁸ Taylan Akkayan, **Göç ve Değişme**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979, s. 25.

⁵²⁹ Faruk Kocacık, **Göç ve Toplum**, Dilek Matbaası, Sivas, 2000, s. 141.

toplumun ortak hafızasında düşman mezalimine maruz kalma endişesi ile güvenli olan bölgelere doğru bir göç hareketini yerleştirmiştir. Söz konusu durum doğu illeri içinde geçerlidir. Doğu cephesinde Ruslarla yapılan muharebeler sonucu Ermeni mezalimlerinin de eklenmesi ile doruğa çıkan korkular her ne kadar üzerinden yıllar geçmiş olsa da güvenlik endişesinin önüne geçememiştir.

b. Cumhuriyetin İlanından Sonraki Göçler

Cumhuriyetin ilanı ile beraber göç hareketlerini birbiriyle örtüşen dönemleri de içerecek şekilde ancak bazı temel özellikleri ile ayırt edebileceğimiz dört temel döneme ayrılabilir. Bunlar 1923 – 1950 dönemi, 1950 – 1960 dönemi, 1960 – 1980 dönemi, 1980'lerin sonrası dönem bu dört dönemi oluşturur. 1923'ten başlayan ilk dönemde, önemli bir göç hareketi yaşanmamakla beraber II. Dünya Savaşının kapılarımıza kadar dayanması ile hareketlenmiştir. Kırdan kente ve kentten kente cılız bir göç söz konusu olmuştur. Evlilikler, memur tayini, okul gibi nedenler göçün temel sebebi olmuştur. Kentli nüfus 1927 – 1950' ye kadar ancak % 3 artış göstermiştir. Bu dönemde göç kapsamında görülen hızlı gelişmelerden biri yeni devletin kurulması ile azınlıkların ekonomik ayrıcalıklarının kaybetmesi sonucu ülkeden ayrılması, diğeri de Montrö anlaşması gereği nüfus mübadelesi ile Yunanistan'dan 30.000 civarındaki vatandaşımızın ülkemize gelmesidir". 1927 yılındaki yaklaşık nüfusumuz olan 13.648.000 kişinin, % 16'sı kentlerde ve % 84'ü kırsal alanlarda yaşamakta idi. 1950 yılına gelindiğinde nüfusumuz yaklaşık 20.950.000 kişi ve bunun % 19'u kentlerde ve de 81 'i kırsal kesimlerde yaşar halde idi. Türkiye'de 1950'li yıllardan beri hızlanan köyden kente göç olgusu, bu dönemde ülkenin kırsal kesiminde görülen ekonomik ve toplumsal alanlarda görülen değişme ile başladığı ve gittikçe hızlanarak devam ettiği görülmektedir.

c. İkinci Dünya Savaşı Esnasında Yapılan Göçler

Savaş yıllarında, savaş ekonomisi koşulları gereğince, devletin ekonomiye müdahale alanları genişlerken, 1937'den beri devletçiliğin bir bütün olarak gevşetilme politikası da sürdü ve devlet müdahaleciliğinin özel sektöre zarar vermemesine özen gösterildi.⁵³⁰ 1940'ta yürürlüğe giren Milli Korunma Kanunu, gerektiğinde zorunlu ücretli çalışma getirirken, ekilen her 40 dekar arazi için bir çift öküzün "milli müdafaa"ya katkı amacıyla devlete verilmesini öngörüyordu. 1942 Varlık Vergisi ise, haksız kazançları bir defalığına vergilemeyi hedeflemişse de uygulamada, ağırlıklı olarak azınlık tüccara yönelmişti. Savaşın başında tarım mahsulleri fiyatı serbest bırakılmış, hızla artan fiyatlar nedeniyle Toprak Mahsulleri Vergisi konmuş, ayrıca tahılda üretimin belirli bir bölümü, düşük fiyatla zorla satın alınmıştı.

1938 -1948 arasındaki savaş ekonomisi koşulları ve enflasyon, genel olarak sermaye birikimini, özellikle de tarımdan kaynaklanan sermaye birikimini hızlandırdı. Örneğin, 1938'de 500 TL olan bir vagon buğdayın fiyatı 1942'de 10.000 TL'ye yükselmişti⁵³¹. Bu dönemde piyasalara büyük ölçekte buğday sağlayabilen çiftçi ve tüccar, büyük kârlar elde etti; köy dışında yaşayan büyük toprak sahiplerinden ve yoksul köylülerden toprak satın alarak, işletmelerini daha da genişlettiler⁵³². Savaş yıllarında, tarımda sermaye birikiminin bir göstergesi de İstanbul'a göçün hızlanması oldu. İstanbul'daki fabrikaların, savaş koşulları nedeniyle devlete karşı "resmi taahhütleri"ni yerine getirmek için gece gündüz çalışması, İstanbul'a başka illerden işçi göçünü hızlandırdı. Tüccar ve zengin köylü de hem işlerini genişletmek, gayrimenkule yatırım yapmak, hem de eğlenmek için İstanbul'a gelmekteydi. "Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde yüksek fiyatla mahsul satmaya imkân bulan veyahut ithalat eşyası yüzünden büyük kârlar temin eden tacirlerin, işlerini genişleterek İstanbul'a akın ettikleri gerçek bir olaydır. Anadolu'daki sermaye birikmesi ve

⁵³⁰ Korkut Boratav, **Türkiye'de Devletçilik (1923-1950)**, Ankara, 1962, s. 174-177.

⁵³¹ **Yurt ve Dünya**, 29 İlkteşrin, Sayı; 20, 1942, s.293.

⁵³² A.Hüseyin, "Köylü İşletmeleri Küçülüyor mu?", **Yurt ve Dünya**, Eylül, Sayı; 33, 1943, s.333.

ticari gelişme yüzünden meydana gelen yeni tüccar tipleri İstanbul'un maruf mağazalarını satın almaktadır.

Savaş süresince yönetimin azınlıklara, azınlıkların da yönetime karşı olan tavırları savaşın gidişatına göre şekil almıştır. Alman Nazi propagandasının etkisiyle Türkiye'de yaşayan azınlıklar özellikle Yahudiler sürekli gündemde kalmış, yapılan uygulamaların ve alınan kararların doğrudan veya dolaylı muhatabı olmuşlardır.

Türkiye, 1930'lu yıllarda Nazi baskısından kaçan yüzlerce Yahudi mülteciye kapılarını açmıştı. Bu mülteciler Almanya'nın önde gelen profesörleri, hocaları, doktorları, hukukçuları, sanatçıları, laboratuvar görevlileri ve diğer Musevilerdi. Bu kişiler Naziler tarafından işlerinden atılmalarından sonra Türkiye'ye davet ediliyor ve altı ay içinde önemli görevlere getiriliyorlardı. Ancak 1937'den itibaren, Alman-Nazi propagandasının etkisiyle Türk kamuoyunda Yahudi aleyhtarlığı artmaya başladı. Edirne'de polis, 20.4.1940 gecesini saat 23.00 sıralarında Yahudi mahallelerinde duvarlara yapıştırılmış olarak el yazısı ile yazılmış (*Yurttaş Türkçe konuş*) başlıklı 7 kadar kâğıt bulmuştur.⁵³³ Artan bu gibi olaylar, Yahudi azınlığın ileri gelenlerini endişelendirmiş ve kendi aralarında bazı kararlar almaya yöneltmiştir. 1938 yılı içerisinde yaklaşık 30 Yahudi ailesinin Edirne'den başka illere göç ettiği anlaşılmaktadır.⁵³⁴

Göç İstanbul'daki eğlence yerlerinin miktarını da artırmıştır. Anadolu'dan gelen kasaba tüccarı ve zengin köylüyü eğlendirmek için, çalgılı gazinolar çoğalmıştır. Bu gazinolarda ekseriyetle Anadolu sarkılan söylenmekte, köylü kıyafetine girmiş kadın artistler, Konya'nın kaşık havasını

⁵³³ E.G.M.A., Edirne Valisi Ferit Nomer imzasıyla Dahiliye Vekaletine gönderilen 25.4.1940 tarih ve 1029 sayılı yazı, Arşiv Dosya No; 12521-5, Kardeks No; 16790.

⁵³⁴ E.G.M.A., Trakya Umumi Müfettişinin Dahiliye Vekaletine yazdığı 23.1.1939 ve 3144 sayılı yazıda göç eden ailelerin listesi verilmektedir, Arşiv Dosya No; 12521-10, Kardeks No; 21423.

taklit ederek rumba ile karışık oyunlar oynamaktadırlar."⁵³⁵ Bunda hükümetin aldığı önlemlerin de büyük bir etkisi olduğu görülmektedir.

Savaşın baş döndüren bir hızla devam ettiği günlerde hükümetin ve tecrübeli devlet adamlarının aldığı etkili tedbirler sayesinde halka pek fazla bir endişe yansımamıştı. Halk ancak hükümet tarafından bir bildiri yayımlandığı zaman buna itibar ediyordu. Çanakkale'nin Eceabat ilçesi Sivli köyünde o dönemde görev yapan Yüzbaşı Cihat Akçakayalıoğlu anılarında bu durumu şöyle belirtmektedir. *"tanık olduğum bölgelerde, halkımızın çoğunluğu kişisel hayat mücadelesiyle meşguldu, savaşın durumu ile ilgili değillerdi. Resmi bir uyarı ve etki olunca alakalanıyorlardı"*⁵³⁶.

Bu endişeli dönemin özelliklerinden biri de, İstanbul halkının şehri boşaltarak Anadolu'ya göç etme hazırlığıdır. Meriç köprüsü berhava edildiğinde Adolf Hitler Main kampında Atatürk'ten ilham aldığını söyleyerek; *"Ben Türkiye'ye savaş açmam"* demesine rağmen hızla devam eden beşinci kol faaliyetleri ile kışkırtıcıların alâmetleri belirdi⁵³⁷. Halk İstanbul'u boşaltmaya Anadolu'ya göçmeğe başladı. Basında, örnekleri görüldüğü üzere, güvenliğini Anadolu'da arayanlar, azınlıkta da olsa, Anadolu kasabalarına gitmişler ve bu durum karikatürcülere de konu olmuştu.

Alman orduları 1941 baharında Balkanlar üzerine bir çığ gibi inerken Türkiye'deki gergin bekleyiş son haddini bulmuştu. 1939 yılından bu yana 'Yıldırım Savaşı' taktiğiyle çeşitli cephelerde peş peşe zaferler kazanan Alman ordusunun tümenleri, Romanya'yı işgal ettikten sonra Bulgaristan içlerinde ilerlemeye başlamışlardı. Yurt dışınd

⁵³⁵ Hüseyin, **a.g.m.**, s.238.

⁵³⁶ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, **a.g.e.**, s.243.

⁵³⁷ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, **a.g.e.**,s.203.

göçen Türkler ile diğer milletlere mensup insanlar halkın endişelerini artırmaktaydı.⁵³⁸

Türkiye savaşa girmemişti; ama muhtemel bir düşman saldırısını durdurmak amacıyla Kırklareli ve Edirne'den geçen, daha sonra da Çatalca'ya kadar uzatılan “Çakmak Savunma Hattı”nı kurmuş, Edirne ve Uzunköprü yakınlarındaki demiryolu köprüleri havaya uçurulmuştu. Boğazlar çevresindeki 6 ilde olağanüstü hal ilan edilmiş, aralarında İstanbul'un da bulunduğu çeşitli illerde 'karartma uygulamasına geçilmişti.

Türkiye'ye sığraması an meselesi olan savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılar da kendini hissettirmeye başlamıştı. Yazar Oktay Akbal'ın deyimiyle, önce ekmekler bozulmuş, çavdar, arpa, buğday karışımı tek tip ekmek uygulamasına geçilmiş, bazı temel tüketim maddeleri de kayıplara karışarak karaborsaya düşmüştü. Alelacele kurulan fiyat denetimi komisyonunun karaborsayı önleme çabaları da yetersiz kalmaktaydı.

İstanbul halkı bu sıkıntılara sessizce katlanmaktaydı; ama zihnilerde şekillenen korku dolu bir soru cevapsız kalıyordu; Türkiye savaşa girecek miydi? Ya da Alman ordularının saldırısıyla savaşa girmek zorunda kalacak mıydı? Uzayıp giden, bir türlü bitmek bilmeyen karartma gecelerinde herkes radyo başında, sağlıklı ve doğru bir haber almaya çalışıyor, tedirginlik giderek artıyordu⁵³⁹.

Sinirleri gittikçe geren bu ortamda, 10 Nisan 1941 günü gazetelerde yayımlanan bir haber halkı büsbütün heyecana verdi⁵⁴⁰.

⁵³⁸ **Cumhuriyet** (16 Mart , 7 Mayıs 1940)

⁵³⁹ Ertan Ünal, “41 Baharında Anadolu'ya Zorunlu Göç, İstanbul Bosaltılıyor”, **Popüler Tarih**, Mayıs 2001, Sayı;12, s. 62.

⁵⁴⁰ **Cumhuriyet** , (10 Nisan 1941), ss.1-3.

Haberde şöyle deniliyordu; *"İstanbul halkından Anadolu'da akrabası olanlar ile arzu edenler hükümet vesaiti (aracı) ile meccani (parasız) olarak Anadolu'ya nakledilecektir. İsteyenler 15 Nisan 1941 tarihine kadar kaymakamlıklara başvuracaklardır. İstanbul'da oturan ve başka bir işi ve gücü olmayıp da aldığı tekaüt (emekli) maaşı ile geçinen ve sefer görev emri bulunmayan mülki ve askerî mütekitlerle (emeklilerle) dul ve yetimlerin aileleriyle birlikte Trakya. İzmir, Erzurum. Ankara hariç olmak üzere istedikleri yerlerin iskele ve istasyonlarına kadar devlete ait vapur ve trenlerle nüfus başına 50 kiloya kadar yükleriyle birlikte nakillerinin yapılması uygun görülmüştür..."* Bu valiliğin aldığı bir karardı. Açıklamada ayrıca bu 'meccani nakliyat'ın zorunlu olmadığı, sadece isteyenlerin gidebileceği üzerine basa basa vurgulanıyordu. Açıklamada yer almayan tek husus ise bu kararın neden alındığıydı.

İstanbul 1941'de 800 bini aşan nüfusuyla ülkenin en kalabalık kenti idi. Bu da beraberinde güvenlik ve yiyecek sorununu da getirmekteydi. Valilik, kentin nüfusunun, özellikle geçim sıkıntısı çeken emeklilerin Anadolu'ya gönderilip azaltılmasıyla bu sorunların çözümünün daha kolay olacağını düşünmüş, alınan kararın hükümetçe de uygun görülmesi üzerine uygulanmaya geçilmişti. Hükümet bir yandan da göçmenlerin kalkınabilmesi ve yerleştirildiği bölgede kalmasını sağlamak maksadıyla yapılacak yardıma dair kanunu meclisten geçirmekteydi.⁵⁴¹ Buna göre göçmenlerle nakledilenlere ve muhtaç muhtaç çiftçilere tohumluk ve yemeklik dağıtılması hakkındaki kanunla açılmış olan beş milyon liralık buğday yardım kredisi 6 milyon 750 bin liraya çıkarılmaktaydı.

İlk gün 15 bin başvuru olmuştu. Valiliğin açıklaması halkın heyecanını yatıştırmak şöyle dursun, tedirginliği büsbütün artırmıştı. "Türkiye savaşa giriyor! İstanbul boşaltılıyor!" Fısıltı gazetesinin yaydığı

⁵⁴¹ Cumhuriyet (07 Aralık 1940).

haberlere inanan kimileri, bunu Türkiye'nin savaşa gireceğinin bir işareti olarak görüyor, İstanbul'un bu nedenle boşaltıldığını öne sürüyorlardı. Gazetelerde yer alan 'yalan haberlere kendinizi kaptırmayın' yollu açıklamalar bile bu dedikoduları önleyemiyordu⁵⁴².

Bu yüzden daha ilk günde, kaymakamlık kapılarında yoğun bir izdiham yaşandı. Başvuranlar gidecekleri yerlerin ve aile fertlerinin adlarını içeren bir beyanname dolduruyor, kendilerine bir sıra numarası verilerek gazetelerde yayımlanacak listeleri izlemesi isteniyordu. İlk gün yapılan 15 bin başvuruyu daha sonraki günlerde yenileri izleyecekti.

Varlıklı olanlar ise ellerini çabuk tutup, ailelerinin giderlerini kendi ceplerinden ödeyerek onları Anadolu'ya göndermişlerdi bile... Özlemlerin bitip yeni özlemlerin başladığı Haydarpaşa Garı'nda her gün hüznü sahneler yaşanıyor, peş peşe kalkan trenler “parçalanmış” aile fertlerini Anadolu'nun içlerine götürürken ayrılık acıları yürekleri burkuyordu.

İstanbul'dan Anadolu'ya gidecekler için 5 deniz ve 10 kara (demiryolu) hattı tespit edilmiş, denizyoluyla gidecekler için dönemin en gözde vapurlarından Tırhan, Aksu ve Ankara tahsis edilmişti. Ancak yolcular “güvertede” seyahat edecekti. Kamaralar, hamile ve emzikli kadınlara, hastalara ayrılmıştı. 1 Mayıs günü yapılacak ilk seferde Aksu ve Tırhan vapurları, 'gönüllü göçmenleri' Zonguldak ve İnebolu'ya götürecekti. Bu arada denizyoluyla gidecekler için mavi, trenle gidecekler içinse kırmızı renkli özel biletler bastırılmıştı.

Gönüllü göçmenleri götürecek ilk tren ise 11 Mayıs günü Haydarpaşa'dan kalkacaktı. İlk kafilenin götürülecekleri yerler Eskişehir, Kütahya ve Afyon olarak belirlenmişti.

⁵⁴² Ünal, a.g.m., s. 63.

Haziran ayının sonlarında İstanbul'dan “gönüllü göç” tamamlanmış, seferler bitmişti. Gidenlerin sayısı ise bugün bile kesin olarak bilinmemektedir. Bunlardan kimileri özlem ağır bastığından ve uyum sorunu baş gösterdiğinden daha savaş bitmeden, kimileri de savaş sona erdikten sonra yeniden kente döndüler.

Kalanlar ise, başları dumanlı dağların çevrelediği, yemyeşil ovaların eteklerinde kurulu kasabalarda, köylerinde yeni bir yaşama başladılar. Yaşları iyice ilerleyip kocayanlar için İstanbul'a dönüş diye bir şey yoktu artık...⁵⁴³

Bir yandan İstanbul boşaltılıyordu ancak, bir yandan da artan askeri ihtiyaçlar sonucu iki hatta üç vardiya çalışmaya başlayan fabrikaların istihdam ihtiyacı göçü iki yönlü hale getirmişti. Bu arada sefer görev yerlerine giden subaylar da, bölgede aileleri için kalacak yeteri kadar evin olmaması, ulaşım imkânı ve iletişimin zayıf olması gibi nedenlerle ailelerini tayin oldukları yerlere götürmemişlerdi. Yerleşik düzeni olan kışlalardaki askeri personel ise bir süre sonra ailelerini daha güvenli olduğuna inandıkları akrabalarının yanına göndermişlerdi. Yaşam şartları gerçekten çok ağırdı. Muzaffer Erendil anılarında bu durumdan şöyle bahsetmektedir. *“Batarya subayları ve erleriyle (hatta subay aileleriyle birlikte) geldiğinden, önce kışla içinde çadırılı ordugâha yerleştirildi ve daha sonra binalardan yer verilerek bir koğuşa yerleştirildi”*⁵⁴⁴.

Yüzbaşı Ziyaettin Daryal ise ailelerini hangi şartlarda geri gönderdiklerini şu satırlarla anlatmaktadır. *1943 yılında Pınarhisar'daki (Kırklareli) 2'nci Süvari Alayı Ağır Mt. Bölük Komutanlığına yüzbaşı olarak atandım. İkinci Dünya Harbi şiddetini artırıyordu. Gelen acele bir emirle durumun vehameti nedeni ile aileler gerilere, büyüklerinin yanlarına*

⁵⁴³ Ünal, **a.g.m.**, s. 64-65.

⁵⁴⁴ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, **a.g.e.**, s.208.

*gönderildi.*⁵⁴⁵ Bu ise sessiz fakat dikkatli gözlerle izleyen halk tarafından Türkiye'nin bir savaşa dahil olacağına yorumlanıyordu. Bu bilhassa sınırlara yakın bölgede oturan vatandaşların ailelerinin güvenliğinden endişelenmelerine ve onları iç bölgelere akrabalarının yanına göndermelerine neden oluyordu.

Hastalıklar is ayrı bir nedendi. Niyazi Hekimgil anılarında bu durumu *"Diyarbakır'dan Silvan'a üstü açık posta kamyonu üzerindeki denkler arasında ben şoför mahallinde annemle eşim kucaklarında bebeğimiz Funda. Diyarbakır Silvan arası 96 kilometre. Şoför yaklaşık yarı yola geldiğinde evleri çatılı ve kiremitli bir köyde dinlenme için durdu. Sıra sıra dizilmiş evler, içleri boş, okul binası var, oynayan çocukları yok. Muhtar yanımıza geldi. Annem bile bu manzaraya hayıflandı. Muhtara sordum; "Nedir bu hâl?" Cevabı şu oldu; "Biz Rumeli muhaciri olarak bizim için yapılan bu köye geldik. İnsanımız sıtmadan kırıldı, işte karşiki mezarlıkta yatıyorlar."* Annem lahavle çekti. *"Mallarımız da kırıldı. Köyde göç başladı, kimi kuzeye, kimi batıya kaçtı işte hâlimiz bu"*.⁵⁴⁶

Bütün sıkıntıların üstüne bir de hastalık etkeni halkı bir arayışa itmişti. Bu arayışın sonucu genellikle göç ile sonuçlanıyordu.

⁵⁴⁵ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, **a.g.e.**, s.104.

⁵⁴⁶ Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, **a.g.e.**,s.203.

SONUÇ

Bulunduğu jeopolitik konumu nedeniyle İkinci Dünya Savaşı yıllarında da, savaşı girerek veya dışarıdan, savaşan taraflardan birisi lehine yapacağı katkının önemi dolayısıyla Türkiye'yi üzerinde çeşitli hesapların yapıldığı bir ülke haline getirmiştir. Buna karşın Türkiye, İkinci Dünya Savaşının sonuna kadar bir denge politikası güderek savaşın dışında kalmayı başarmıştır. Türkiye savaş karşısındaki bu dengeli politikaları oluştururken Atatürk'ün ortaya koyduğu ilkelerden hareket etmiş ve bu durum ülkeyi savaşın yıkıcı tesirlerinden koruyan en önemli faktör olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı süresince iç güvenlikle ilgili siyasi olaylar sürekli olarak ülke gündemini meşgul etmiştir. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte bu siyasi faaliyetler hız kesmiş gibi gözükse de bu dönemde, birçok siyasi hareketlenmelerin yoğun olarak yaşandığı gözlemlenebilir. İç güvenliği sağlamaya yönelik uygulanan tavizsiz politikalar, ülkede siyasi, ideolojik ve dini akımların eylem sahasını daraltmıştır. İkinci Dünya Savaşı boyunca gerek sol gerekse sağ hareketler ile dini hareket bilhassa Türkiye'nin savaşı kendi saflarında katılmasını isteyen ülkelerin gayretlerinden beslenmekte idi. Bu kolluk kuvvetlerinin yanı sıra Kara, Deniz ve az da olsa Hava kuvvetlerinin ve Jandarmanın iç güvenliği olan endişelerini artırarak bu konuda sert tedbirler alınmasını gerektiriyordu. Bu dönemde yaşanan olaylar güvenlik güçleri için çeşitli açılardan önem taşımaktadır. Şimdiye kadar böyle bir toplumsal hareketle karşılaşmamış olan polis, olayları kontrol etmekte zorlanmıştır. Olayları bastırmak için aşırı şiddet kullanan polis, kamuoyundan olumsuz puan almıştır. İktidarın polisi böyle bir uygulamaya zorlaması ve valilerin bu konuda tek söz sahibi kılınması bunda en büyük etken olmuştur.

Kolluk kuvvetlerini meşgul eden olaylar sadece siyasi nedenlerden kaynaklanmıyordu. Bu dönemde iç güvenliği dolaylı olarak etkileyen Birçok olayın yanısıra birçok asayiş olayı da meydana gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye'nin savaşa girmemesine rağmen her an savaşa dâhil olma olasılığı ile hem yönetim kademesinde hem de halk tabanında savaş ekonomisinin koşullarının tüm ağırlığıyla yaşandığı, halkın günlük yaşamında çektiği sıkıntıların doğrudan veya dolaylı olarak iç güvenlik olgusunu etkilediği bir dönem olmuştur. Bu yıllar karaborsaya dayalı bir vurgunculuk ve ihtikâr ortamını beraberinde getirmiş, böylece ülkenin içinde bulunduğu bu kötü durumdan istifade edip büyük kazanç sahibi olanların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Böyle bir ortamda ekonomik suçların ve bununla doğru orantılı olarak jandarma ve polisin işinin artması kaçınılmazdı. Saydam Hükümeti zamanında başlayıp, Saraçoğlu Hükümeti zamanında yoğunlaşan tarım, hayvan ve orman ürünlerine el koyma uygulamaları; iç güvenliği doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen diğer ekonomik olgular olmuştur. Bu kırsal alanda jandarmanın şehirlerde ise polisin sık sık halkla karşı karşıya kalması ve iş gücünün artması demektir. Zaman zaman bunların gücünün yetmediği durumlarda Kara Kuvvetlerinin de devreye girdiğini görmekteyiz. Sıkıyönetim vasıtasıyla alınan askeri tedbirlerin gizlenmesi sağlanmış ve ülkede faaliyet gösteren çeşitli akımlara karşı tedbir alınması sağlanmıştır. Bu dönem Türkiye'de çağdaş manasıyla anarşi ve terör olaylarının çok sık yaşanmadığı bir dönemdir. Bunda dönemin özel şartlarından kaynaklanan ve siyasal oluşum ve hareketlere fazla hayat hakkı tanımayan bir ortamın olması en büyük etkidir. Bu nedenle meydana gelen olayların genelde adi suç çerçevesinde asayişe yönelik olaylar veya savaşın getirdiği olağanüstü şartların doğurduğu olaylar olduğu söylenebilir. Kolluk kuvvetleri, devletin çıkarlarını her şeyden üstün tutan bir anlayışla, fertlerin huzur ve mutluluğunun güçlü bir devlet

çatısı ve himayesi altında mümkün olabileceğine inanarak hareket etmiştir. Böylece Atatürk döneminde gerçekleştirilen modernleşme politikaları, İkinci Dünya Savaşı yıllarında da devrimlerin sekteye uğramaması için gündelik hayatın en küçük ayrıntılarına kadar polis ve jandarma müdahalesini meşrulaştırmıştır.

Polis sadece nitelik olarak değil sayısal olarak da yeterli bir görüntü sergilemiyordu. Kısıtlı bütçe imkânlarından dolayı ülkede gerekli polis sayısının neredeyse 1/3'ü ile görev yapılıyordu. Oysa hergün gelişmekte ve değişmekte olan ülke şartlarına cevap vermek, mevcut polis kadrolarıyla neredeyse imkânsızdı. Polisin sayısal yetersizliğinin yanısıra araç-gereç ve teknik donanım olarak da yeterli olduğu söylenemezdi. Jandarmanın da durumu pek farklı değildi. Çok geniş bir kırsal alanı kontrol etmek zorunda olan jandarmanın Birçok rütbeli personel Kara Kuvvetlerine kaydırılmıştır. Güvenlik güçlerinin genel anlamdaki olumsuz görünümünde polisin yanısıra jandarma da önemle bir paya sahipti. Gerek savaş şartlarının getirdiği bazı sert ekonomik ve sosyal kararların, gerekse devrim kanunlarının tavizsiz bir şekilde uygulanmasında jandarmanın kırsal kesimde uyguladığı tutum, güvenlik güçlerinin korkulan bir birim olarak algılanmasına yolaçmıştır. Buna sebep savaş boyunca devam eden sıkıyönetim uygulamasıydı. Zira iç güvenlik kontrolü savaş boyunca sıkıyönetim komutanlığının dolayısıyla askeri idarenin kontrolü altında olmuştur. Kanunlarla polisin ve jandarmanın görev alanları tespit edilmesine rağmen, sıkıyönetim şartlarında bu ayrımın fazla dikkate alınmadığı ve jandarmanın hemen her yerde polisin yetki alanlarında da kolayca hareket ettiği gözlemlenebilir. Dolayısıyla savaş boyunca jandarma polisten daha çok ön plâna çıkmış ve çoğu zaman olaylara doğrudan müdahale eden bir güç olmuştur.

Devrim kanunlarına aykırı hareket edenlere karşı yürütülen mücadelenin yanısıra basın üzerine uygulanan sansür, sıkıyönetimin kendisini özellikle hissettirdiği bir diğer alandı. Basın üzerindeki bu baskı güvenlik güçleri ile basın arasındaki ilişkilerin bozulmasına yol açmıştır. Basın üzerinde uygulanan sıkı denetim mekanizması, sık sık gazetelerin kapatılması, gazetelerin toplatılması, hatta gazete yöneticilerinin tutuklanması, hiç eksilmeden uygulanan sansür kurallarının uygulanmasında, polis sürekli basın mensuplarıyla yüzyüze gelmiştir.

Basına uygulanan bu baskı ve sansürün bir diğer önemli sonucu da, bu dönem iç güvenlik olaylarına ait sağlıklı bilgi edinilememesidir. İkinci Dünya Savaşı yılları iç güvenlik açısından incelendiğinde adeta bir kapalı kutu görünümündedir. Basında birçok olaydan hiç bahsedilmemesi, önemsiz bir olaymış gibi teferruata girilmeden olayların nakledilmesi, bazen de olayların olduğundan farklı bir boyutta verilmesi, hem kamuoyunu yanıltmış hem de bu döneme ait araştırma yapacakların işini oldukça zorlaştırmıştır. Az sayıdaki polis ve jandarma ile hükümetlerin savaşın sıkıntılarını isyansız ve yağmasız atlatmayı başarması, halkın, hükümetin ve devlet geleneğinin gerçekleştirdiği ortak bir başarı olarak algılanabilir. Her an savaşa girme tehlikesi yaşayan Türkiye'nin, meydana gelecek bir iç güvenlik sorunu ile uğraşmamak ve enerjisini burada harcamamak için yapılan tavizsiz uygulamaları, bu açıdan yerinde ve gerekli kararlar olarak değerlendirmek gerekir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin iç güvenliğini değerlendiren bu çalışmada, gerek ülkeyi savaşın dışında tutmak, gerekse savaşın Türk toplumu üzerindeki etkilerini azaltmak ve içerde huzur ve güvenliği temin etmek üzere, güvenlik güçlerinin ve Türk Ordusunun basiretli tavırları ile siyaset adamlarının içten çabaları ve tavizsiz tutumları, Türk toplumunun en az zararla bu savaşı atlatmasını sağlamıştır. Bu

dönemdeki güvenliği sağlama çabalarını ve halkın huzuru için kendilerinden pek çok fedakârlık yapmış güvenlik güçlerini ve Türk Ordusunu bir kere daha takdirle karşılamak gerekir.

KAYNAKÇA

A- Arşiv Belgeleri ; *

GENELKURMAY ASKERÎ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI ARŞİVİ BELGELERİ.

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ BELGELERİ; Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Bakanlar Kurulu Kararları ve Muamelat Genel Müdürlüğü Evrakı.

EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ BELGELERİ; İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, Arşiv ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı Arşivleri.

B- RESMÎ YAYINLAR;

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Basın ve Matbuat Umum Müdürlüğü; Ayın Tarihi (1939–1945).

Düstur (1939–1945).

TBMM Zabıt Ceridesi (1939–1945).

TBMM Tutanak Dergisi (1939–1945).

B-Gazeteler ;**

Cumhuriyet (1939–1945) Bazı Sayıları

Ulus “

Akşam “

Hürriyet “

Milliyet “

Sabah “

Son Posta (1939–1945) Bazı Sayıları

Tan “

Tanin “

Tasvir-i Efkâr “

T.C. Resmi Gazete “

Ulus “

Vatan “

Yeni Gazete “

* Belgelerin tarih, sayı ve dosya numaraları dipnotlarda verilmiş, 14 tanesi ekler bölümünde sunulmuştur.

** Yararlanılan gazete haberlerinin tarih ve sayıları dipnotlarda verilmiş, çalışma içerisinde kullanılan makaleler kaynakça bölümünde sunulmuştur.

C- Kitaplar;

Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri Ankara, Harita Genel Müdürlüğü Yayınları 1982.

AKBAL, Oktay; **Garipler Sokağı**, İstanbul, Can Yayınları, 1998.

AKINCI-Sokullu, R. Füsün; **Polis-Toplumsal Bir Kurum Olarak Gelişmesi, Polis Alt-Kültürü ve İnsan Hakları**, İstanbul, Gümüş Basımevi, 1990.

AKKAYAN, Taylan; **Göç ve Değişme**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1979.

AKŞİT, Bahattin; **Türkiye'de İçgöç**, Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998.

ALYOT, Halim; **Türkiye'de Zabıta, Tarihi Gelişim ve Bugünkü Durum**, Ankara, Kanaat Basımevi, 1947.

ARI, Kemal; **"İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Savaş Ekonomisi Uygulamaları ve Fiyatlar"**, İkinci Dünya Harbi ve Türkiye (20-22 Ekim 1997, İstanbul), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998.

ARCAYÜREK, Cüneyt; **"İkinci Dünya Savaşına Ait Gizli Belgeler"** isimli yazı dizisi, Hürriyet Gazetesi, 1972 yılı Ekim ayı.

.....; **Şeytan Üçgeninde Türkiye**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1987.

ARMAOĞLU, Fahir; **Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri**, Ankara, T.T.K. Basımevi, 1991.

.....; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1986.

AYDEMİR, Şevket Süreyya; **İkinci Adam**, Cilt; 2, İkinci Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1968.

ÖZKARABEKİR, Cengiz; **Her Cephede Savaşık, "İkinci Dünya Savaşında Türkler"** Doğan Kitapçılık, 2005.

BAYKARA, Tuncer; **Zeki Velidi Togan**, Ankara, KTB Yayınları, 1989.

BELLİ, Mihri; **Savcı Konuştu, Söz Sanığındır**, Ankara, Başnur Matbaası, 1967.

BORAK, Sadi; **Atatürk ve Din**, İstanbul, 1962.

BORATAV, Korkut; **Türkiye'de Devletçilik (1923-1950)**, Ankara, 1962.

COHEN, Cladue; **Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler**, (Çev. Yıldız MARAN) E Yayınları, İstanbul, 1984.

Cumhuriyetin 60. Yılında Türk Polisi, Ankara, EGM Yayınları, 1983.

- ÇATMA, Erol; **Asker İşçiler**, İstanbul, Ceylan Yayıncılık, 1998.
- DARENDELİOĞLU, İlhan; **Türkiye'de Milliyetçilik Hareketleri**, İstanbul, Toker Yayınları, 1968.
- DERİN, Haldun; **Çankaya Özel Kalemmini Anımsarken (1933-1955)**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.
- DERİNGİL, Selim; **Denge Oyunu**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Numune Matbaacılık, 1994.
- DİE Yayınları, **75. Yılında Sayılarla Türkiye**, Ankara, 1999.
- ERENDİL, Muzaffer, Tümgeneral; **Topçuluk Tarihi**, Ankara, Genelkurmay Basım evi, 1988.
- ERGUT, Ferdan; **Modern Devlet ve Polis; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği**, İstanbul, İletişim yayınları, 2004.
- ERKİN, Feridun Cemal; **Türk-Sovyet İlişkileri ve Boğazlar Meselesi**, Ankara, 1968.
- GOLOĞLU, Mahmut; **Milli Şef Dönemi (1939-1945)**, Ankara, Kalite Matbaası, 1974.
- GÖKALP, Ziya; **Türk Medeniyeti Tarihi**, (Haz. İsmail AKA, Kazım KOPARAN), Kültür Bak. Yay. I.Cilt, İstanbul, 1976.
- GÖKALP, Ziya; **Kızılelma**, Haz; Hikmet Tanyu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1976.
- GÜNSEL, Enver; **"Hava Kuvvetleri". Cumhuriyet Dönemi Türkiye...**, . **Hava Kuvvetleri 1940**, Basılmamış kitap, Hv. K.K.İğî Tar. Arşivi'ne atfen **Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri**.
- İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü 1923-1973 Çalışmaları**; II. Kitap, Ankara, Gürsoy Matbaacılık, 1973.
- İHSANOĞLU, Ekmeleddin; **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, Cilt.i, İslam Tarih ve Kültür Arş. Mrk. Yay., İstanbul, 1994.
- İkinci Dünya Savaşı'nın Gizli Belgeleri**; (Çev. Muammer Sencer, Mehmet Ali Yalçın), İstanbul, Yey, 1968.
- İNCEOĞLU, Yasemin; **Medya ve Toplum**, Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- JASCHKE, Gotthard; **Yeni Türkiye'de İslamcılık**, (çev. Hayrullah Örs), Ankara, Bilgi Yayınevi, 1972.
- KARABEKİR, Kazım; **Ankara'da Savaş Rüzgârları - II. Dünya Savaşı**, İstanbul, Emre Yayınları. 1995.
- KEPENEK, Yakup-YENTÜRK, Nurhan; **Türkiye Ekonomisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.

KİLİ, Suna; **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.

KOCACIK, Faruk; **Göç ve Toplum**, Dilek Matbaası, Sivas, 2000.

KÖYMEN, Nusret; **"Milli Korunmada İktisadi Tedbirler"**, **Türk İktisat Cemiyeti Konferansları Serisi**; 15, Ankara, Uzluk Basımevi, 1942.

KOÇAK, Cemil; **Türkiye'de Milli Şef Dönemi (1938–1945)**, İstanbul, Yurt Yayınları, 1996.

KORKUD, Refik; **Milli Mücadele, Cumhuriyet, İnönü Devri ve Matbuat**, Ankara, Güzel İstanbul Matbaası, 1959.

Kuruluşundan Bugüne Polis Akademisi (1937–1988); Ankara, Polis Akademisi Yayını, Aralık 1988.

LANDAU, Jacob M.; **Pan-Turkism in Turkey; A Study of Irredentism**, Hamden, Connecticut, Archon Books,, 1981.

Milletimizin Hizmetinde 150 Yıl (1845–1995);Ankara, EGM Yayını, 1995.

METİNSOY, Murat; **İkinci Dünya Savaşında Türkiye**, İstanbul, Homer Yayınevi, 2007.

OKÇABOL, Derviş; **Zabıta Tarihi**, (II. baskı), Ankara, Polis Enstitüsü Yayını, 1940.

Olaylarla Türk Dış Politikası (1919–1965) İkinci Baskı, Ankara, 1969, Sevinç Matbaası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No;279.

ORUZ, İffet N.-SİRRI Yırcalı; **Türkiye'de Fiyat Murakabesi (Mevzuat ve Tatbikat)**, İstanbul, Numune Matbaası, 1944.

ÖZDAĞ, Ümit; **Ordu-Siyaset İlişkisi (Atatürk ve İnönü Dönemleri)** Ankara, Gündoğan Yayınları, 1991.

ÖZDEMİR, Hikmet; **Rejim ve Asker**, İstanbul, AFA Yayınları Türkiye Üzerine Araştırmalar;2.

SAYILGAN, Aclan; **Solun 94 Yılı (1871-1965) Türkiye'de Sosyalist-Komünist Hareketler**, Ankara, Mars Matbaası, 1968.

.....; **Türkiye'de Sol Hareketleri, (1871-1972)**, İstanbul, Hareket Yayınevi, 1972.

SEYHAN, Dünder; **Gölgedeki Adam**, İstanbul, Milliyet Yayınları, Nurettin Uycan Matbaası, 1966.

ŞAFAK, Ali; **Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku ve Polis**, Ankara, Adalet Matbaası, 1991.

Silahlı Kuvvetler Tarihçesi, Cumhuriyetin 50'nci Yılında Türk Silahlı Kuvvetleri, s.96.

ŞAHİN, Eyüp; **1907'den 2000'e Polis Okulları**, APK Yayın No; 155, Ankara, EGM Yayınları, 2001.

TANÖR, Bülent; **Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri**, İstanbul, Der Yayınları, 1995.

TARCAN, Haluk; **Ön-Türk Uygarlığı**, 3. Baskı, Mustafa Kemal Derneği Yayınları, İstanbul, 2001.

TAYANÇ, Tunç; **Sanayileşme Sürecinde 50 Yıl**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1973.

TAYLAK, Muammer; **Saltanat, 2. Meşrutiyet ve I. Cumhuriyette Öğrenci Hareketleri**, Ankara, 1969.

TESAL, D. Reşat; **Selanik'ten İstanbul'a Bir Ömrün Hikâyesi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1998.

TİMUR, Taner; **"Osmanlı Mirası", Geçiş Sürecinde Türkiye**, (Der. Irvin Cemil Shick- Ertuğrul Ahmet Tonak), İstanbul, Belge Yayınları, 1992.

TOKER, Metin; **Tek Partiden Çok Partiye**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1970.

TOKER, Yalçın; **Milliyetçiliğin Yasal Kaynakları**, İstanbul, Toker Yayınları, 1979.

TOPUZ, Hıfzı-UNSAL, Hüsamettin; **Cumhuriyetin Beş Dönemeci**, İzmir, Sergi Yayınevi, 1984.

Türk Subaylarının İkinci Dünya Harbi Hatıraları, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1999.

Türk Tarihi, Silahlı Kuvvetler ve Atatürkçülük, Genkur. Bşk.lığı 50. Yıl Yayını.

Türkçe Sözlük 1; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu.

Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri ve Hedefleri; Ankara, Yüksek Öğretim Kurumu, 1985.

Türkiye'nin 77 Yılı (1923–2000) Gün Gün Cumhuriyet Tarihi, Doğan Ofset, İstanbul, 2000.

TÜRKKAN, Reha Oğuz; **Tabutluktan Gurbete**, İstanbul, Boğaziçi Yayınevi, 1975.

URAN, Hilmi; **Hatıralarım**, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1959.

WEISBAND, Edward; **İkinci Dünya Savaşı'nda İnönü'nün Dış Politikası**, (Çev. Mehmet Ali Kayabal), İstanbul, Milliyet yayınları, 1974.

YERSEL, Kadri; **Madencilikte Bir Ömür; Anılar, Görüşler**, İstanbul, Yurt Madenciligi Geliştirme Vakfı ve Maden Mühendisleri Odası Ortak Yayını, 1989.

ÇILADIR, Sina; "Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin Tarihi" (1848–1940), Ankara, **Yeraltı Maden İş Yayınları**, 1977.

D- Makaleler;

DÜNDAR, A. Nihat; "Osmanlı Yönetiminde 78, Cumhuriyet Döneminde 70 Yılı Geride Bırakan Bir Teşkilât..., Polis Teşkilatı", **Türk İdare Dergisi**, Yıl; 65, Sayı; 401 (Aralık 1993).

KİRMAN, Adnan; "Cumhuriyet Devrinde Açılan Polis Okulları", **Polis Emeklileri Polis Dergisi**, Yıl; 13, Sayı; 174, İstanbul.

KOÇAK, Cemil; "Türkiye'de Karneli Yıllar", **Tarih ve Toplum**, Cilt; V, Sayı; 25, Ocak 1986.

.....; "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Basını", **Tarih ve Toplum**, Cilt; VI, Sayı; 35 (Kasım 1986).

KABACALI, Alpay; "Türkiye'de Basın Sansürü", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt; IV, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.

US, Asım; "Anadolu'ya Göç Etmenin Manası ve Hedefleri", **Ayın Tarihi**, Cilt; 89 (11 Nisan 1941).

TÜRK, Atila; "Nazi Hitler Ordularının Türkiye'yi İşgal Hazırlıkları; 1941", **Tarih ve Toplum**, Sayı; 4 (Nisan 1994).

FELEK, Burhan; "Biraz Sükunet!", **Cumhuriyet** (21 Kasım 1941).

ORAL, Cavit; "Hepimize Örnek Olacak Hareket", **Ayın Tarihi**, No; 102 (29 Mayıs 1942).

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt; VII, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983, s. 1848–1876.

OKÇABOL, Derviş; "Son Yer Sarsıntısında *Zabıtamız*", **Polis Dergisi**, Yıl; 27, Sayı; 9–320 (1940).

Dışişleri Bakanlığı; **Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl Montreux ve Savaş Öncesi Yıllar (1935–1939)**, Ankara.

ŞAHİN, Eyüp; "Türk Zabıta Yapılanmasının Tarihi Gelişimi", **Polis Dergisi**, Sayı; 38, Ankara, EGM Yayınları (Ocak-Şubat-Mart 2004), s. 101.

.....; "Trabzon Polis Okulu", **Trabzon Polis Dergisi**, Trabzon; Eser Ofset, (1999).

F. Rıfkı Atay; "Can Alıcı Noktalardan Biri", **Ulus** (9.8.1942).

.....; "Trakya ve İstanbul Hakkında Tedbir", **Ulus** (12.4.1941).

.....; "Cumhurreisimizin Nutku", **Ulus** (21.5.1944).

ARMAOĞLU, Fahir; "İkinci Dünya Harbinde Türkiye" **A.Ü.S.B.F. Dergisi**, Cilt; XIII, Sayı; 2 (Mart 1958).

CEBECİOĞLU, Güngör; "İkinci Dünya Savaşı ve Türk Silâhlı Kuvvetleri", **T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1. İkinci Dünya Harbi ve Türkiye** (20–22 Ekim 1997 İstanbul), Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998.

GÜLÖKSÜZ, Güven – GÜLÖKSÜZ, Yiğit; "Kırsal Yapı", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt; IV, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.

ATSIZ, H. Nihal; "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye Açık Mektup", **Orhun**, Sayı; 15 (Mart 1944).

ATSIZ, H. Nihal; "Başvekil Saraçoğlu Şükrü'ye İkinci Açık Mektup", **Orhun**, Sayı; 16 (Nisan 1944).

ÇARIKLI, Hacim; "Harp ve İhtikâr", **Cumhuriyet** (18 Eylül 1941).

İRDELP, Hayri Osman; "Polisin Selahiyetlerinden; Film Kontrolü", **Polis Dergisi**, Yıl; 30, Sayı; 334 (1943).

ORKUN, Hüseyin Namık; "İstihbarat-II; İç İstihbarat", **Polis Dergisi**, Yıl; 27, Sayı; 14–325 (1941).

TEKELİ, İlhan; "Cumhuriyet Döneminde (1923–1973) Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi", **Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi**, (der. İlhan Tekeli ve İlber Ortaylı), Ankara, **Türk İdareciler Derneği**, 1978.

KAYABALI, İsmail, ARSLANOĞLU, Celalettin; "2185. Vatana Hizmet Yılında Türk Silâhlı Kuvvetleri" **Doruk Türk Kültür ve Medeniyeti Dergisi**, Ankara, 1976.

METİN, İsmail; "Polis Örgütünün Görevleri ve Yapısı", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt; VI, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.

Jandarma Dergisi; "Jandarmanın Tarihi Gelişimi", Yıl; 76, Sayı; 69 (Aralık 1993).

ALÖÇ, Kazım; "Türkiye'de Komünizm ve Irkçılık, İfşa Ediyorum", Yazı dizisi, **Yeni Gazete** (12 Nisan–26 Mayıs 1967).

GENÇOSMAN, Kemal Zeki; "Hırsızlar Korksunlar", **Cumhuriyet** (20 Şubat 1942).

.....; "Kahveci Dükkanlarının Önündeki Acayıplığımız" **Ulus** (16 Nisan 1941).

ÇAŞIN, M.Hakkı; "İkinci Dünya Savaşı'nın Türk Dış Politikası ve Ulusal Güvenlik Stratejilerine Etkileri", T.C. Genelkurmay Başkanlığı Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri 1; **İkinci Dünya Harbi ve Türkiye** (20–22 Ekim 1997 İstanbul), Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1998.

BERKES, Mediha; "Şehirlerde Nesebi Gayri Sahih Çocuklar", **Tan**, (04 Mayıs 1944).

GÖNLÜBOL, Mehmet – SAR, Cem; **"Olaylarla Türk Dış Politikası-Lausanne'dan Sonra Türk Dış Politikası"**, AÜSBF, Yayın No; 558, 1987.

GÜZEL, Mehmet Şeyhmus; **"Cumhuriyet Türkiye'sinde İşçi Hareketleri"** **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt; VII, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983

TUNCAY, Mete; **"İkinci Dünya Savaşı'nın Başlarında (1939–1941) Türk Ordusu"**, **Tarih ve Toplum**, Cilt; VI, Sayı;35, Kasım 1986.

.....; **"Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasal Düşünce Akımları"**, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt; VII, İstanbul, İletişim Yayınları, 1983.

.....; **"Tek-Parti Döneminde Basın"**, **Tarih ve Toplum**, Cilt; VII, Sayı; 37 (Ocak 1987).

"Mihri Belli Anlatıyor, Eski Tüfekle Geçmişe Yolculuk", Leyla Umar'ın röportajı, **Sabah** (29 Aralık 1997).

NADİ, Nadir; **"Nutuktan Sonra..." Cumhuriyet** (21.5.1944).

.....; **"Bizim Realitemiz, Bizim İdealimiz."** **Cumhuriyet** (19.5.1944).

YAZMAN, Nazif; **"Polis Mekteplerinin Tarihçesi"**, **Polis Dergisi**, Yıl; 23, Sayı; 310 Ankara, EGM Yayınları, (1947).

SADAK, Necmeddin; **"Milli Şefin Millete Büyük Dersi"**, **Akşam** (21.5.1944). **"Türkiye'yi Titreten Yıllar"**, Haydar Sükan'ın Mektubu, **Milliyet** (31.5.1979).

HÜNALP, Nurettin **"Jandarmanın İlk Teşkilinden Bugüne Kadar Bakımdan Geçirdiği Safahatı Kısaca Tetkik ve Mütalaa"**, **Jandarma Mecmuası**, S.62/63 01 Ocak - 01 Nisan 1941.

.....; **"Paraşütçüler, Paraşütçü Kıt'aları ve Havadan İndirilen Birliklerle Bunlarla Yapılan Düşman Taarruzlarına Karşı Yurt Müdaafasında Jandarma"**, **Jandarma Mecmuası**, S.67, Yıl;18, 01 Nisan 1942.

GÜNSEV, Refik; **"Menfi Propagandalara Karşı Halkı Tenvir ve İrşadda Jandarmanın Rolü ve V.J.A. ve Mst.Tb., Mülhak Tb.,Bl., Tk. ve Karakol K.larına Düşen Vazifelerle Halkı İkna Hususunda Karakterin Rolü"**, **Jandarma Mecmuası**, S.67, Yıl;18, 01 Nisan 1942.

BURÇAK, Rıfki Salim; **Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939–16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri**, Ankara, Gazi Üniversitesi Basım Evi, 1983.

KÜMBETLİOĞLU, S. Hikmet; **"Hudutlarımızın İdaresi"**, **Polis Dergisi**, Yıl; 31, Sayı; 336 (1944).

.....; **"Hudutlarda Hayvan Kaçakçılığı, (Sebepler, Tedbirler)"**, **Polis Dergisi**, Yıl; 31, Sayı; 341 (1945).

GÜROL, Saffet; **"Pasif Korunma ve Emniyet Teşkilatımız"**, **Polis Dergisi**, Yıl; 26, Sayı; 8–319, 1939.

KARANAKÇI, Şerafettin; "Bizde İşsizlik Var mıdır?", **Cumhuriyet** (09.08.1939).

USLUER, Yılmaz; "Deniz Kuvvetleri", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt 10.

E- Dergiler;

A.Ü. Siyasal Bilg. Fak. Dergisi	Bazı Sayıları
Bozkurt	
Jandarma Dergisi	Bazı Sayıları
Orhun	
Polis Dergisi	Bazı Sayıları
Polis Emeklileri Polis Dergisi	
Siyasal Bilgiler Fak. Dergisi	
Ülkü Dergisi	Bazı Sayıları
Tarih ve Toplum	Bazı Sayıları
Trabzon Polis Dergisi	Bazı Sayıları
Yurt ve Dünya Dergisi	
Doruk Türk Kültür ve Medeniyeti Dergisi	

F- İnternet Siteleri ;

Türkiye Büyük Millet Meclisi Resmi İnternet Sitesi;
[http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/\(Çevrimiçi\)\(11.06.2008\)](http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/(Çevrimiçi)(11.06.2008))

EKLER

EK-1

Yasaklanan Solcular ve Kızılar Dergisi Hakkında Yayınlanan Yazı.

T. C. BAŞVEKÂLET KARARLAR Dairesi MÜDÜRLÜĞÜ Karar no: <u>3</u> <u>10547</u>	Kararname	T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ		
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ CUMHURİYET ARŞİVİ				
Reha Oğuz Türkmen tarafından İstanbul'da basıldığı "Solcular ve Kızılar" adlı broşürün zararlı yazıları ihtiva ettiği görüldüğünden istisna kanununa bu inci makaleye tevfiğin dağıtılmasının men'i ve nevacunun toplatılacağı; İçeri Veakilleri heyetince 1 Eylül 1943 tarihinde kabul olunmıştır.				
REİSİCULHUR				
<i>[Signature]</i>				
Ba. V.	Ad. V.	M. M. V.	Da. V.	Ha. V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
Ma. V.	Mi. V.	Na. V.	İk. V.	S. İ. M. V.
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>
G. İ. V.	Z. V.	M. V.	T. V.	
<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	<i>[Signature]</i>	

**İrkçılık-Turancılık Davasından Sonra Üniversite Öğrencileri Arasında
Yaşanan Gerginlik**

A. C.
İSTANBUL VİLAYETİ
EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ

Birlik Çadırı
Sıra No 3-3259

15585
12948

Dahiliye Vekilligine

15/17/944

17838
87412

Eki:
1-mektup örneği

14/4/944 tarih ve Em.U.Md.Ş.1.B.4.16958 sayılı yazıya kargalıktır. Üniversitede imtihanlar bitmiş ve bir çok talebeler memleketlerine dönmüşlerdir. Şimdiye kadar gerek talebe birliği toplantılarında ve gerek talebeler arasında yaptırılan tetkikattan alınan neticelere göre;

1 - Talebe birliği toplantıları, daima nizamname tatili gibi işlere hasredilmiş, sağcı ve solcu fikir caryanlarına yer verilmediği görülmüştür.

2 - Yalnız imtihanların sonuna kadar harifte talebeler arasında ufak tefek münakaşalar olduğu ve ezcekle Ankara'da Nihal Adsız hadisesi üzerine Turancılar arasında yapılan tevkifatı müteakip Solcu talebeler arasında da memnuniyet duyanların birbirilerinin yanından geçerken bu memnuniyetlerini Sağcı diye tanıdıkları talebeye ihsas ettikleri ve hatta İktisat Fakültesi son sınıf talebesinden 28/2/944 gün ve Em.Ş.1.4515 sayılı yazımızda adı geçen Ali Yörük'e posta ile örneği bağlı tehditkar birde mektup gönderildiği anlaşılmıştır. Bu mektup el ile yazılmıştır. Yazılarının üzerine birde Orak Çekiği işareti yapıldığı ve imzasız olduğu görülmüştür. Ali Yörük; aynı yazımızın ikinci maddesinin son satırında adı geçen Hukuk talebesinden Faiz Turhan'ın sokakta kendisine çatarak mektubun maaline uygun cümleler sarfettiğini iddia etmiştir. Tetkikata devam edilmekte olup müteakim malumat alındığı takdirde ayrıca bildirilecektir. Arz ederim.

T. VU

100077

Em. U. M.
1037007 17.VII.44

GEREKİ YAPILDI

İstanbul Valisi

BİLGİSAYAR FORMU
TANIM EDİLMİ

Mektup Örneği

10 Haziran 1944

Eybu vatanın doğanları

Fagizmin Piçleri Hitlerin Kuklaları ;

Sizlerle göreceğimiz hesap günü ağır ağır yaklaşıyor , O kutlu günün Sabahı Türkiyedesormayacak güneş doğarken sizlerin mukaddes oragınızla koparılan bağlarınız gene mukaddes çekicinizle exilecek "Büyük yurdumuzun temiz havasını kirlüten kokmuş nefesiniz cürük cigerinizden çıkamayacak.. bir kırımınızı hükümet topladı fakat daha toplanıp toplanacak olan siz gardist - piçler it sürüşü gibi şurada burada dolaşıp duruyorsunuz, en kodamanlızdan en kaşgundize kadar sizleri dert evimizin kabına yasak

Aceba ben var mıyım ? diye her soran müsterih olsun doğacak piçinize kadar yazdık.. yazdık.. Biz günde 300 gr ekmek yerken sizler paralarınızı nereye sarfedeceğinizi bilmiyorsunuz . Sizler Türkçülüğü müdafa etmekle zenginliğinizin müdarasını yapmıyorsunuz ? Cevabınızı yüzlerce kamaredimizin toprak bir teste birleştigi kanlarından vurulan mukaddes alemetimize anlatın .. hüküm onundur . O mukaddes gün " Tarihi 1917 karışan Allahımıza - yalvarsanızda para etmeyecek .

Canınızın bağışlanması için son meteliginize kadar varsanız da yetmeyecek .. yetmeyecek ...

TEKİMİ YAPILDI

Aslı gibidir

10/7/344

BİLGE VE FORMU
TANZEN EDİLDİ

N.H.

1940 Yılında, İstanbul'da Topladığı Başboş Çocukları Zonguldak'a Götüren Bir Polis

İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Polis Araçları

Düşman Hava taarruzlarında iskele komutanları tarafından alınacak tedbirlere dair talimat müsveddésidir.

22-126

(+)

Haber alma

1 - İskele komutanları (gece veya gündüz) vaki olacak düşman hava hücumlarını memleket veya şehir haber alma şebekelerinden vaktinden evvel öğrenebilecekleri gibi limanda yatan gemi telsizlerinin alıcılarından da istifade etmeyi nazarı dikkatde bulundurmalarıdır.

Haber verme

2 - İskele komutanları haber verme hizmetinde muvazzaflı bulunacaklardır. düşman hava merakibini gören iskele komutanları, limandaki gemilerin telsizlerle ve aynı zamanda telgraf ile doğrudan doğruya İstanbulda deniz nakliyatı askerî komiserliğini haberdar edecektir.

(telsiz muhaberelerinde denizbankkın İstanbulda Tophanedeki merkezinden istifade edilecektir.)

3 - İhbarlar kısa ve işe yarar malumatı ihtiva etmelidir.

ihbar raporlarında sırasıyla düşman tayyaresinin görüldüğü zaman, seyir istikameti, sayısı bildirilecektir.

Mesela (15.12 de Şarka müteveci 12 düşman tayyaresi görüldüğü gibi

* Hava tehlikesine karşı hazırlık

4 - Tayyare elarımını öğrenen iskele komutanı bu haberi en seri vasıtalarla limandaki büyük küçük deniz nakil vasıtalarına ve liman indirme, bindirme tesisatına ulaştıracak tedbirleri evvelden alacaktır.

a) Geceleyin

Limandaki nakil vasıtaları ve tesisat tarafından kolayca görülebilecek bir mahalde uç kırmızı fener yakılması ve limandaki gemilerin canavar veya kamyş düdükları ve kampanalarla kısa fasılalı uç seda çıkarılması suretile ikazın en kısa zamanda yapılmasını temin edecektir.

b) Gündüzün

Kırmızı lambalar yerine müsait bir mahallede uç siyah kürre ile (a) maddesindeki sedâ işaretleri nazarı dikkate alınacaktır.

c) Nakil vasıtalarında vesait tesisatında yangına karşı tedbirler alınması.

d) mahallî imkânlar nisbetinde sıhhi teşkilat yapılması

Hava tehlikesinde alınacak tedbirler.

5 - Düşman hava tehlikesi haber alındığı zaman aşağıdaki tedbirlerin alınmasını iskele komutanı tarafından derhal emir edilmelidir.

a) düşman hava hücumunun (tayyare elarım) her türlü vasıtalarla süratle bildirilmesi

Elarım = Düşman göründü demektir.

22-127

- b) (Gece)bütün ışıkların karartılması
- c) (Gündüz)sis cihazı bulunan yerlerde (limanlarda)derhal sislenmesi
- d) indirme,bindirmenin tatili
- e) mütekâşif bir halde bulunan nakil vasıtalarının dağıtılması
- f) sitim üzerinde bulunan büyük nakil vasıtalarının derhal demir aldırılarak veya iskeleden fora palamar edilerek liman haricına çıkartılması
- g) bindirme ve indirme komutanlarıyla tegriki mesai edilerek eratin ve hayvanların iskeleler civarından uzakca mestur geniş mahallelere dağıtılmaları
- h) bomba düşen yerleri tecrid ederek bu mahalle kimsenin yanaşmamasına ve şehirde gaz temizleme teşkilatı mevcut ise bu vasıttadan istifade ederek mevzâi temizlemeden sonra o mevkiye serbestce duhule müsaade edilmesi
- i) bomba isabetile yanmak ve batmak tehlikesine maruz bulunan nakil vasıtalarını limanda seyri seferi ve indirme bindirmeyi işkâl etmiyecek bir suretde derhal müsait bir kıyıya çektirilmesi.

Taarruzdan sonra yapılacak işler

- 6 - Tahribat mevcut olsun olmasın düşman taarruzları ve hava keşifleri neticesi telgırafla deniz nakliyatı askerî komserliğine bildirilecektir. buna ait raporlarda da sufat ve kısa ifade göz önünde bulundurulmalıdır.
- 7 - Hucum vakasına ait ilk rapor telsiz telgıraf ve telli telgırafla yapılacak, ve müakiben yazile tafsilatlı ikinci rapor gönderilecektir. müteakiben vaki olacak her düşman hava hücumu akabinde bu şekilde telli ve telsizle birinci, ve yazile ikinci tafsilatlı rapor verilecektir.
- a) İlk tahrip raporunda;
 - 1 - Düşman hava taarruzunun vukuu zamanı
 - 2 - Düşman bomba taarruzlarının nakliyata (İndirme, Bindirme) ye olan tesirleri yani liman kifayetine nakadar azaldığı
 - 3 - Bu tahribatin en kısa nakadar zamanda giderileceği

Mesala: 9/Haziran saat 13 de vuku bulan düşman hava taarruzunda liman; nakliyat kifayetine yüzde onunu gaip etmiştir. bu tahribatin 48 saatte ikmal edileceği gibi.

- b) İkinci tahrip raporunda. *gelişir*

Tafsilatlı olarak düşman taarruzlarının sureti ceryanı maddi manevî hasarın ehemmiyeti, gidiş istikametleri, taarruz irtifai, tayyarelerin tipi, sayısı, taarruzun davamı, alınan mukabil tedbirler hakkında malumatı ihtiva edecektir.

EK-11c

22-138

Liman, Müessesat ve deniz nakil vasıtalarının hava hücumlarına karşı korunma tedbirleri. (4)

Seferberlikde deniz yolile yapılacak askeri nakliyatın hava hücumlarına karşı alınacak korunma tedbirleri, birinci derecede (İndirme, Bindirme liman tesisatı ile büyük, küçük deniz nakil vasıtaları ve bunların idare müesseseleri olan fabrika, atalya, havuzlar, mahrukat depoları ile idare merkezleri şamil bulunacaktır.

Seferberlik askeri nakliyatımız; Marmara ve Karadenize inhisar ettiği cihetle korunma tedbirleri sahaları da bu denizlerin faal limanlarında bulunacaktır.

Marmara denizinde.

Boğaz nakliyatı. (Sirkeci, Çalata, Tophane, Haydarpaşa ve Üsküdar gibi en işlek ve mütekâsif nakliyat sahası.)

(Bandırma, Tekirdağ) indirme ve bindirme iskeleleri.

Karadenizde.

(Trabzon, Samsun) nakliyat merkezleri.

Korunma tedbirleri hakkında umumî esaslar

Alınacak tedbirle; korunma sahalarının ehemmiyetile mütenasip olacaktır. bu sebeple Boğaz nakliyatı tam bir moderin koruma olamazsada az çok malzeme varlığı kabul edilmiş ve diğer Marmara nakliyatı ve Karadeniz nakliyatı için basit ve temini kolay tedbirler nazarı dikkatde tutulmuştur.

(Haber verme hizmeti) (Muhabere irtibatı) (Aktiv korunma tedbirleri) (Pasiv korunma tedbirleri) her sahanın kısmı mahsusunda incelenmiştir.

Boğaz nakliyatı.

Teşkilat. hava hücumlarına karşı koruma başkanı:

Deniz nakliyatı askeri Komserliği.

emrinde:

1 - Denizbankın İstanbuldaki bütün deniz teşekkülleri

2 - İstanbul Vilayeti deniz etfaiyesi

3 - Boğaz aktif ve pasiv müdafaa tertibatı teşkilleri.

EK-11-ç

22-138.

Liman, Müessesat ve deniz nakil vasıtalarının hava hücumlarına karşı korunma tedbirleri. (4)

Seferberlikde deniz yolile yapılacak askeri nakliyatın hava hücumlarına karşı alınacak korunma tedbirleri, birinci derecede (İndirme, Bindirme liman tesisatı ile büyük, küçük deniz nakil vasıtaları ve bunların idare müesseseleri olan fabrika, atalya, havuzlar, mahrukat depolarile idare merkezlerine şamil bulunacaktır.

Seferberlik askeri nakliyatımız; Marmara ve Karadenize inhisar ettiği cihetle korunma tedbirleri sahaları da bu denizlerin faal limanlarında bulunacaktır.

Marmara denizinde.

Boğaz nakliyatı. (Sirkeci, Çalata, Tophane, Haydarpaşa ve Üsküdar gibi en işlek ve mütekâsif nakliyat sahası.)

(Bandırma, Tekirdağ) indirme ve bindirme iskeleleri.

Karadenizde.

(Trabzon, Samsun) nakliyat merkezleri.

Korunma tedbirleri hakkında umumî esaslar

Alınacak tedbirle; korunma sahalarının ehemmiyetile mütenasip olacaktır. bu sebeple Boğaz nakliyatı tam bir moderin koruma olamazsada az çok malzeme varlığı kabul edilmiş ve diğer Marmara nakliyatı ve Karadeniz nakliyatı için basit ve temini kolay tedbirler nazarı dikkatde tutulmuştur.

(Haber verme hizmeti) (Muhabere irtibatı) (Aktiv korunma tedbirleri) (Pasiv korunma tedbirleri) her sahanın kısmı mahsusunda incelenmiştir.

Boğaz nakliyatı.

Teşkilat. hava hücumlarına karşı koruma başkanı:

Deniz nakliyatı askeri Komserliği.

emrinde:

1 - Denizbankın İstanbuldaki bütün deniz teşekkülleri

2 - İstanbul Vilayeti deniz etfaiyesi

3 - Boğaz aktiv ve pasiv müdafaa tertibatı teşkilleri.

EK-12

T. C. -
GENEL KURMAY
BAŞKANLIĞI
Deniz nakliyatı askeri
komiserliği
Sayı : 449

GİZLİLİK DERECESESİ : Genkur. A/Ask. Bztlığı'nın 20 Mart 1938 gün
AYAS: 327-3-31/Afın sayılı emrinin YAYIMI İLE GÖK GİZLİ
Gizlilik Derecesinden Derecesine İndirilmiştir
Tanzim Dep.

ADISOYADI : Nahir YÜCEER
RÜTBESİ : Oğ. Bab.
GÖREVİ : Bal. Aray. ve İst. İst. A.

22-125

Galata

27-12-1938

Genkur. Ark.

Genelkurmay . H . Yarbaskanlığına

8/9/938 gün ve 20634 sayılı buyuruga karşılık
ve 13/12/938 gün ve 449 sayılı yazıya ekdir .

Bağlısı

12

Emirlerinin 4.Maddesinde seferberlikde deniz
nakliyat iskelelerinde düşman hava baskınlarına karşı iskele
komutanlarınca alınması gerekli bulunan tedbirler talimat
halinde hazırlanmıştır .

Münferid nakliye gemilerinde de bu bakımdan
hazırlanması emir buyurulan talimat müsveddesinin de ayrıca
tanzim kılınmış olduğunu üstün saygılarımla arz eylerim.

Dz.Nk.As.Komseri
Yarbay

H. Yar Başkanlığı
Şube : ...
Tarih : 27-12-38
Sayı : ...

N. Berkman

Necati Berkman

Em. Y. ve D. ...
Ş. B. K. ...
No. 20858
Tarih 29/12/1938

EK-13a

T. C. DAHİLİYE VEKÂLETİ Emniyet Umum Müdürlüğü			87A9 233 18. III. 1941
Şube	Dava	Numara	
6.D 61114-1		99226	
T. C. BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ			Oru: Şubat 941 asayiş-duru- mu hakkında .
İlişiği :	Başvekelet yüksek Makamına		
7	1 - Şubat 941 ayı içinde Tunceli bölgesi haric olmak üzere ikisi Kars, biri Urfa vilâyetleri bölgesinde Uç âsayişe müessir vak'a olmuştur . Kars'taki vak'alardan : birisi; 26/2/94I tarihinde Iğdır'ın Yaycı köyünde oturan bir vatandaşın evine Beş silâhlı şahıs tarafından girilmek ve kendisi yaralanmak suretile para ve eşyasının alınmasından ibarettir . Suçluları tamamen elde edilmiştir . Diğeri, 24/2/94I Tarihinde vilâyet merkezinden köylerine gitmekte olan iki vatandaşın iki kişi tarafından önlerinin kesilerek Beş lira paralarının ve bir başörtüsünün alınması suretile yapılmış ve suçluların O civarda nöbetçi bulunan iki topçu askeri olduğu anlaşılmıştır . Bu suçlular da yakalanmış ve adliyeye tevdi edilmiştir . Urfa vilâyetindeki hadiseye gelince; 19/2/94I Gecesi Viranşehir'in 15 kilometre cümubunda daverları yanında Çadır'da oturan bir vatandaşın çadırı Beş şahıs tarafından basılmış ve 240 davarı gasb edilmiştir . Bu beş suçlunun cümub kaçmadan yakalanmaları için derhâl takibata bağlanmıştır . 2 - 20/2/94I tarihinde Tunceli'nin Mazgirt kazasına bağlı Fah mahiyesinin Moran mezraasına çapulculuk yapmak maksadile (6) silâhlı haydutun geldikleri bekçiler tarafından görülmüş ve gelenler Dur emrine silâhla mukabele ettiklerinden müsademe vukua gelmiştir . Müsademe sonunda bu haydutlardan birinin ölü olarak silâhile ele geçirilmesi mümkün olmuş , diğer dördü gece karanlığından ./.		
2- karta-	Kartlıkda; dosya sayı ile numara ve tarih yazılmalıdır .		
	030	10	95 619 13

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet Umum Müdürlüğü

Şube	Doğru	Numara

87A
233

Örnek : ...

İlişigi

C*

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

- 2 -

istifade ederek kaçırmışlardır .

Yapılan tetkikatta ölü olarak yakalanan şahsın ötedenberi Demenanlılara kol başılık yapan ve müsademelerde müteaddid defalar yaralandığı halde haydutlar tarafından sedye ile kaçırılan Süleyman oğlu Mirza Ali olduğu anlaşılmıştır .

3 - Bu ay içinde vukua gelen hadiselerin yerleriyle mahiyetlerine aid izahat ilişik harita üzerinde gösterilmiştir .

4 - Asayişe müessir başka bir hadise olmadığını saygılarımla arz ederim .

5 - Başvekâlet yüksek makamına, Riyaseti Cumhur Umumi kâtipliğine arz edilmiştir .

g.r.k.
a.p.

Dahiliye vekili

Şeyh İzzet

İzzet

13 - 3 - 94

M. B.

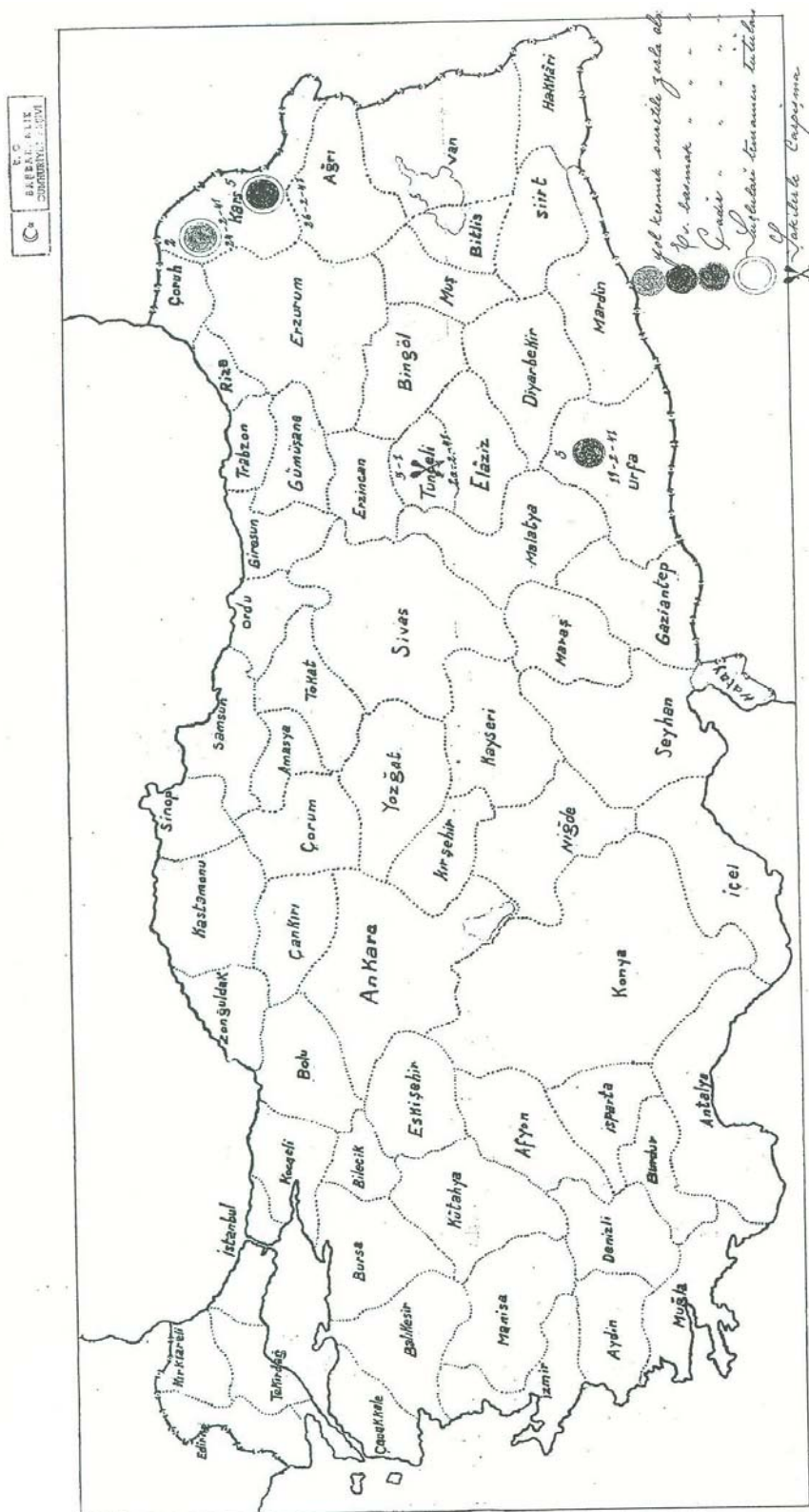
030	10			95	619	13
-----	----	--	--	----	-----	----

Karşılıklı; dosya sayı ile numara ve tarihin sikri rice olunur.

m

2

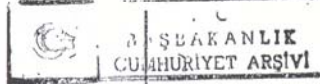
EK-13c

T. C.
M. M. V.
Askerlik Adliyesi Ş.
Sayı: 42/1558

Ankara
2/ 3, 1942

Öz: Midyat Postasının soyulduğu ve sürücünün öldürüldüğü H :

Yüksek Başvekâlete

İlişgi

1 - 1/3/942 Gününde Cizreye tabi Sosser köyü ile İdil arasında Midyat Postasının soyulduğu Postadaki == (5000) Liranın gabsedildiği sürücünün öldürüldüğü 3. Or. Mufettişliğinin şifresinden öğrenilmiştir.

Neticesinin ayrıca bildirileceğini saygılarımla arz ederim.

2 - Yüksek Başvekâlete ve Dahiliye Vekâletine arz edilmiştir.

M.

M.

M. M. V.

El. H. K. T. M. H. K.

*arzedildi;
hiç*

25. 3. 1942

030	10			105	686	44
-----	----	--	--	-----	-----	----

25-3-942 2586

ÖZET

[DEMİRBAŞ, Burhan], [İkinci Dünya Savaşı Döneminde İç Güvenlik], [Yüksek Lisans Tezi], Ankara [2008]

İkinci Dünya Savaşı Döneminde İç Güvenlik konulu bu tezde öncelikle ülke asayişinde görevi yapan kolluk kuvvetlerinin yanında ülke savunmasını yapan T.S.K.lerince döneme ait güçlüklerin ortaya konması amaçlanmıştır.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durumunun yapısı ortaya konarak bilgi verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Türk Ordusunun aldığı güvenlik tedbirleri ortaya konulmuştur. Dönemin asayişi etkileyen birçok olayı, siyasi ekonomik ve sosyal olayların yanında asayişi etkileyen diğer olaylar başlığı altında incelenmiştir. Dönem içerisinde var olan sağ ve sol faaliyetler ile bölücü ve irticai faaliyetler, ekonomik ve sosyal olayların içerisindeki ihtikâr ve karaborsacılık ile dönemin karakteristik özelliklerinden olan yolsuzluklar en önemli konular arasında görülecek açıklanmaya çalışılmıştır. Güvenliğin en önemli etkenlerinden biriside savaşın getirdiği yıkımdır. Ekonomik zorlukların getirdiği işsizlik, hırsızlık ve ahlaki olayların artışı da beraberinde getirmiştir. Bunlarında yanında yıllarca ihmal edilmiş Anadolu'nun depremler ve seller ile bunun doğal sonucu ortaya çıkan salgın hastalıklar ise bu döneme damgasını vurmuştur.

Türkiye Savaşta kendi saflarına çekmeye çalışan her iki tarafa mensup ülkelerin gayretleri, tarafsız kalmaya çalışan Türkiye'nin sansür dahil birçok tedbir almasını gerektirmiş bu ise güvenlik güçlerinin görev

yükünü artırmıştır. Türk ordusunun aldığı tedbirler ile bu konuya çare aranılmıştır. Bir savaşın getirdiği yıkım ve onun doğal sonucu göçlerdir. İkinci Dünya Savaşı ve Göç başlığı altında göç olgusu ve Türkiye'deki göç hareketleri İkinci Dünya Savaşı döneminde gerçekleşen göçlerin iç güvenliğe etkisi ve bu konuda alınan tedbirler ortaya konmuştur.

Zor bir dönem olan İkinci Dünya Savaşı yılları ülkede herkesin ve herkesimin katkıda bulunduğu ortak çabaların gösterildiği bir zaman dilimidir.

Anahtar Sözcükler

1. İç Güvenlik,
2. Ordu,
3. Jandarma,
4. Polis,
5. Bekçi.

ABSTRACT

[DEMİRBAŞ, Burhan], [Interior security during World War II], [Master],
Ankara [2008]

In this thesis which is about interior security during World War II, it is aimed to put forward the challenges faced by law enforcement agencies in charge of public security and Turkish Armed Forces in charge of defending the country.

The thesis has two parts. In the first part, it has been tried to give information by stating political and economical situation of the country.

In the second part, safety precautions taken by Turkish Army have been described. Many events of that period, which effected public security, have been examined in the title of “other events that effected public security along political, economical and social events”. Rightist and leftist activities with separatist and reactionary activities during the period, profiteering and black marketing in economical and social events, and the corruption which was one of the characteristics of that time has been considered among the most important cases and tried to be described. Beside that, one of the most important factors of the security is the destruction caused by war. This also increased theft, unemployment and ethical incidents due to the economical difficulties. On the other hand in Anatolia which was ignored for years, earthquakes, floods and epidemic diseases took an important place at that time.

During war, the efforts of the countries on both sides which were trying to make Turkey join into to their own sides, necessitated Turkey to take many precautions which include even censorship and this also increased work load of security forces. This problem was tried to be solved by precautions of the Turkish Army. The War brings destruction and immigration.. In this part of the thesis, effects of immigrations has been stated by the examining definition and history of immigrations. The effects of immigrations during World War II on interior security and precautions taken in this sense have been stated.

It was during the difficult years of the World War II that everyone contributed to joint efforts.

Key Words

1. Interior Security,
2. Army,
3. Gendarmerie,
4. Police,
5. Watchman.